

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

Dějiny Kraslicka

Diplomová práce

Marcel Lorenc

Specializace v pedagogice, obor Učitelství dějepisu pro střední školy

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s
použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Kraslicích, 26. června 2022

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Patru Hlaváčkovi za cenné rady, věcné připomínky a vstřícný přístup. Dále bych rád poděkoval své rodině a blízkým, kteří při mně stáli a během celého mého studia mi vyjadřovali podporu.

Abstrakt

Tato diplomová práce popisuje historický vývoj regionu Kraslicka od pravěku až do roku 1945. Cílem práce je co nejdůkladněji představit život napříč všemi historickými epochami, a proto se zabývá vývojem osídlení Kraslicka v době pravěku, založením města, správním vývojem a rudným dolováním na Kraslicku ve středověku, přechodem Kraslicka do období novověku, průmyslovou revolucí a životem na Kraslicku během dvou velkých válek. Součástí práce je i samostatná kapitola zabývající se didaktickou aplikací dějin Kraslicka.

Klíčová slova

Kraslicko, Kraslice, Jindřichovice, Rotava, Oloví, Sněžná, Kostelní, Přebuz, Rolava, pravěk na Kraslicku, Kraslicko ve středověku, klášter Waldsassen, Kraslicko za husitských válek, Kraslicko za třicetileté války, Plavenští z Plavna, Sparneckové, Raitenbachové, Šlikové, Šumberkové, Nostitzové, rok 1848 na Kraslicku, průmyslová revoluce na Kraslicku, první světová válka na Kraslicku, Kraslicko v meziválečném období, druhá světová válka na Kraslicku.

Abstract

This diploma thesis describes the historical development of the Kraslicko region from the prehistoric era to 1945. The purpose of the thesis is to present life through all historical periods as thoroughly as possible. This is why the thesis describes the colonization of Kraslicko in prehistory, the establishment of the town, the development of the administration of the town Kraslice and the ore mining in the Middle Ages, the transition of Kraslicko to the modern age, the industrial revolution and the life in Kraslicko during two world wars. The thesis also includes a chapter of the didactic application of the history of Kraslicko.

Key words

Kraslicko, Kraslice, Jindřichovice, Rotava, Oloví, Sněžná, Kostelní, Přebuz, Rolava, the prehistory of Kraslicko, Kraslicko in the Middle Ages, monastery in Waldsassen, Kraslicko during the Hussite wars, Kraslicko during the Thirty Years War, Plavenští z Plavna, Sparneckové, Raitenbachové, Šlikové, Šumberkové, Nostitzové, year 1848 in Kraslicko, the industrial revolution in Kraslicko, the First World War in Kraslicko, Kraslicko in the Interwar period, the Second World War in Kraslicko.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 Představení regionu – Kraslicko.....	9
1.1 Geografické vymezení Kraslicka.....	9
2 Pravěk na Kraslicku.....	11
2.1 Charakter regionu v době kamenné.....	12
2.2 Charakter regionu v době bronzové.....	14
2.3 Charakter regionu v době železné.....	15
3 Kraslicko ve středověku.....	18
3.1 Osidlování Kraslicka v raném středověku.....	18
3.2 Vnější kolonizace Kraslicka ve 12. století.....	20
3.2.1 Klášter ve Waldsassenu.....	21
3.2.2 Klášter v Teplé.....	23
3.3 Správní vývoj Kraslicka od 13. století.....	24
3.4 Založení města Kraslice.....	26
3.5 Kraslice lénem Raitenbachů.....	28
3.6 Kraslice za husitských válek.....	29
3.7 Vývoj Kraslicka po husitských válkách.....	30
3.8 Rozkvět Kraslického hornictví v 16. století.....	31
4 Kraslicko v novověku.....	34
4.1 Reformační hnutí na Kraslicku.....	34
4.2 Kraslicko na přelomu 16. a 17. století.....	36
4.3 Kraslicko za třicetileté války.....	39
4.3.1 Důsledky třicetileté války a protireformace.....	42
4.4 Kraslicko ve správě Nosticů.....	43
4.5 Kraslicko v 19. století.....	50
4.6 Revoluční rok 1848 na Kraslicku.....	52
4.7 Průmyslová revoluce na Kraslicku.....	53
4.8 Kraslicko na přelomu 19. a 20. století.....	55
5 Kraslicko za velké války.....	57
6 Kraslicko v meziválečném období.....	62
6.1 Velká hospodářská krize na Kraslicku.....	63
6.2 Rok 1938 na Kraslicku.....	65
7 Kraslicko za druhé světové války.....	68
8 Didaktická aplikace dějin Kraslicka.....	71
8.1 Aplikace pověsti.....	71
8.2 Aplikace dějin středověku - křížovka.....	73
8.3 Pracovní list – „Křesťanství na Kraslicku“.....	74
8.4 Zápis do slepé mapy – „Řeka Svatava“.....	75
8.5 Esej – „Reformace a protireformace na Kraslicku“.....	76
8.6 Pracovní list – „Průmyslová revoluce“.....	77
8.7 Porovnání minulosti s přítomností.....	79
8.8 Souhrnný test – „Dějiny Kraslicka“.....	80
ZÁVĚR.....	81
SUMMARY.....	84
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ.....	85
SEZNAM PŘÍLOH.....	I

PŘÍLOHY.....III

ÚVOD

Tématem diplomové práce je zpracování dějin města Kraslice, v němž její autor žil od útlého věku, získal základní vzdělání a nadále je jeho trvalým bydlištěm. Důvodem pro zpracování tohoto tématu však není pouze osobní vztah autora k městu Kraslice, ale také snaha o doplnění a rozšíření jeho bakalářské práce, jež se zabývala historií Kraslicka po roce 1945. Diplomová práce je proto zaměřena na historii Kraslicka od pravěku až do konce druhé světové války roku 1945. Součástí práce je taktéž samostatná kapitola s příklady didaktických aplikací regionální historie Kraslicka.

Hlavním cílem této práce je vytvoření uceleného vhledu do dějinného vývoje regionu Kraslicka s důrazem na klíčové epochy. Ty jsou v práci prezentovány jako pravěk na Kraslicku, středověk na Kraslicku, Kraslicko v době novověku a Kraslicko za velkých válek ve dvacátém století. S tím souvisí dílčí cíle, které hlouběji popisují určitá historická období a rozšiřují potřebný kontext pro pochopení dějinných zvrátů a souvislostí. Prvním dílčím cílem je zmapování místní správy, protože v průběhu vytyčeného období často dochází ke změnám ve vlastnictví Kraslicka. Druhým dílčím cílem je představení hornictví na Kraslicku, a to od jeho počátků a rozkvětu až do samotného úpadku.

Tato diplomová práce je rozdělena do osmi hlavních kapitol. První kapitola s názvem „**Představení regionu – Kraslicko**“ slouží jako úvod do regionální historie Kraslicka. K samotnému vymezení regionu jsem se rozhodl připojit stručnou charakteristiku geografického rázu regionu.

Druhá kapitola, jež nese název „**Pravěk na Kraslicku**“, si klade za cíl charakterizovat vytyčený region v období pravěku. Na Kraslicko je nahlíženo v rámci celého dnešního Karlovarska, neboť pro Kraslicko samotné neexistuje dostatek hmotných pramenů. Kvůli tomu se v této kapitole snažím o vytvoření uceleného vyobrazení vývoje Kraslicka v pravěku s přihlédnutím k historickému vývoji v sousedních regionech.

Úkolem třetí kapitoly, jež nese název „**Kraslicko ve středověku**“, je objasnit průběh osidlování Kraslicka v raném středověku a ve dvanáctém století, počátky křesťanství na Kraslicku, okolnosti zakládání měst na Kraslicku, vývoj na Kraslicku za husitských válek, počátky a rozkvět hornictví a charakter správního vývoje v celém

regionu v režii šlechtických rodů.

Čtvrtá kapitola, kterou jsem pojmenoval „**Kraslicko v novověku**“ navazuje na předcházející kapitolu a klade větší důraz na vliv reformace a protireformace v regionu. V této kapitole také představím vývoj Kraslicka za třicetileté války, Kraslicko ve správě Nosticů a podobu Kraslicka v devatenáctém století. V závěru kapitoly věnuji prostor dopadům průmyslové revoluce na Kraslicku a s nimi souvisejícím změnám na přelomu devatenáctého a dvacátého století.

V následujících kapitolách se budu zabývat historií Kraslicka v průběhu první poloviny dvacátého století. Pátá kapitola s názvem „**Kraslicko za velké války**“ poskytne vhled do událostí první světové války na území Kraslicka. Šestá kapitola „**Kraslicko v meziválečném období**“ adresuje dopad velké hospodářské krize a specifické události roku 1938 na Kraslicku. V následující sedmé kapitole „**Kraslicko za druhé světové války**“ budu prezentovat průběh druhé světové války na Kraslicku a zaměřím se při tom na nejdůležitější události v letech 1939 až 1945. Problematice osvobození Kraslicka jsem se již věnoval ve své bakalářské práci, a proto ji zde pouze okrajově zmíním.

V závěrečné samostatné kapitole „**Didaktická aplikace dějin Kraslicka**“ uvedu příklady mnou vytvořených didaktických aktivit a materiálů, pro které jsem čerpal inspiraci při psaní této práce. Cílem této kapitoly je obohatit výuku dějepisu o regionální dějiny Kraslicka a představit tak zcela unikátní dějinný vývoj jednoho regionu.

Hlavním zdrojem k vypracování této diplomové práce mi byly dostupné literární publikace na téma regionální historie Kraslicka. Mnohá historická období však stále nebyla dostatečně zpracována a z tohoto důvodu jsem využil i literaturu zabývající se historií v okolních regionech. Jako druhý zdroj informací mi posloužily archivní materiály z Národního archivu v Praze, Archivu české koruny, Státního oblastního archivu v Plzni, Státního okresního archivu v Chebu, Státního okresního archivu v Karlových Varech a Státního okresního archivu v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích. Obdobně tomu bylo v případě Státního archivu v Ambergu, jehož materiály jsou dostupné online. Vedle pramenů písemných jsem rovněž využil i informací dostupných v interiérech a exteriérech historických budov na Kraslicku. Nedílnou součástí mé informační základny pro poznávání dějin Kraslicka byla také osobní znalost tohoto regionu a s ní spojené cesty, které jsem pro účely této práce podnikal.

1 Představení regionu – Kraslicko

Již na úvod je důležité stanovit, že se v rámci této práce nejedná pouze o zkoumání historie současné podoby Kraslicka, ale také o zkoumání všech podob tohoto regionu napříč dějinami. Jako východisko pro tento postup lze považovat jednu ze základních podstat regionálně zaměřeného historického bádání, jenž si klade za cíl vnímat dějiny jako proces odehrávající se v určitém čase a v určitém prostoru.¹ Z toho plyne, že na vymezený region Kraslicko bylo v průběhu let odkazováno různě, a v pramenech se proto setkáme s názvy jako Sedlecko, Loketsko či Sokolovsko. Ve všech případech se jedná o vyšší správní celky. Kraslicko bylo ve středověku součástí Sedlecka, respektive Loketského kraje, přičemž v roce 1850 vznikl samostatný okres Kraslice, jenž byl v roce 1960 začleněn do okresu Sokolov.² Právě tato podoba regionu je pro tuto práci směrodatná a rozšiřuje oblast zájmu o další obce, mezi něž patří například Bublava, Jindřichovice, Oloví, Přebuz, Rotava, Stříbrná, Šindelová a další.

1.1 Geografické vymezení Kraslicka

Kraslicko se rozprostírá na severozápadě Karlovarského kraje a v současné době tvoří nevelkou část okresu Sokolov. Samotné město Kraslice leží v táhlém údolí, které za dlouhá tisíciletí vytvořil tok řeky Svatavy ústící zleva do dominantní řeky kraje, Ohře. Řeka Svatava má v regionu čtyři dílčí přítoky, jimiž jsou zleva potoky Bublavský, Stříbrný, Skelný a zprava potok Kamenný.³ Přírozenou severní hranici regionu tvoří Krušnohorská soustava, která společně s Krušnohorskou hornatinou určuje charakter celé této oblasti. Krušné hory byly na mnoha místech bohaté na nerostné suroviny a i v současnosti se zde vyskytují četné rudné žíly, mezi něž v případě Kraslicka v minulosti patřilo například železo, měď, cín či stříbro.⁴ Těžba nerostného bohatství byla jedním z hlavních

1 BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL. Regionální dějiny: pojetí, poslání, metodika. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0865-1, str. 6-7.

2 JANÁK, Jan a Zdeňka HLEDÍKOVÁ. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5. str. 495.

3 KUMPERA, Jan. Řeky a říčky Karlovarského kraje. Plzeň: Agentura Ekostar s.r.o., 2004, str. 59-60.

4 JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4, str. 7.

předpokladů pro rozvoj nejen Kraslicka, ale také celého dnešního Karlovarského kraje. Není proto překvapením, že terén regionu a samotného města Kraslice takovéto charakteristice rovněž odpovídá. Svatavské údolí, v němž město leží, je obklopeno osmi vrcholy, přičemž nejvyšší vrchol Špičák dosahuje výšky 993 metrů nad mořem a nejnižší vrchol Zelená hora 713 metrů nad mořem. Členitost terénu je dobře doložitelná porovnáním již zmíněného nejvyššího vrchu Špičák (993 m) a nejnižše položeným místem regionu, kterým je dolní Rotava⁵ (475 m). Následkem této členitosti terénu jsou výškové rozdíly zastavěného území města, které místy dosahují až 80 metrů.⁶ Toto rozpoložení je jednou z příčin výstavby altánů, které na některých místech dodnes zprostředkovávají pohled do krajiny.

Klima Kraslicka lze i s ohledem na jeho podhorskou polohu charakterizovat jako relativně příznivé. Teploty se nijak nevymykají průměru a obdobně to platí i pro srážky dosahující ročně průměru 700 až 800 mm.⁷ Zajímavostí však je, že v různých historických pramenech se často na celé Krušnohoří odkazuje jako na oblast chudou, zpustlou či neúrodnou. V knize „Czechs and Germans“ od britské novinářky Elizabeth Wiskemannové⁸ z roku 1938 je zastoupen názor, že se místní vesničky a městečka od nepaměti utápěly v chudobě kvůli zdejší neúrodné půdě a kvůli odříznutí od okolního světa. Následkem řečených nevýhod má být podle autorky specializace takto odloučených lokalit ve specifickém průmyslu, jímž je v případě Kraslic a sousedních Lubů výroba hudebních nástrojů.⁹ Tento pohled je však s ohledem na historický vývoj regionu velice zavádějící, protože věnuje příliš velký důraz na vliv klimatu a geografického rázu krajiny na jeho utváření. Průmysl a těžba byly vždy prvním faktorem, který rozhodoval o jakémkoliv dění, na což ve své podstatě navazují všichni ostatní historikové. Klimatu a zemědělství není věnována pozornost až do období komunismu, v němž jsou naopak výsledky úrody značně přeceňovány.¹⁰

5 **Dolní Rotava** – malá osada přidružená k obci Rotava, ležící na trati Sokolov – Kraslice.

6 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 8.

7 AUTOR NEUVEDEN. Portál ČHMÚ: Historická data – Počasí - Územní srážky [online]. Dostupné na: <https://www.chmi.cz/historicka-data/pocasi/uzemni-srazky#>

8 **Elizabeth Wiskemann** – britská novinářka a historička zaměřující se na problematiku německé menšiny v Československu.

9 GLASSHEIM, Eagle. Očista československého pohraničí: migrace, životní prostředí a zdraví v bývalých Sudetech. Přeložil Eva POSKOČILOVÁ. Praha: Academia, 2019. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-3045-0, str. 33-34.

10 ONV KRASLICE. 1955. Kraslické okresní noviny. Č. Záznamu: 000810213. Signatura: 7148. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. Plzeň.

2 Pravěk na Kraslicku

V rámci zkoumání nejstarších dějin Kraslicka vyvstává několik problémů, které značně znesnadňují jakýkoliv konkrétní vhled do této problematiky. Kraslicko se společně s dalšími okolními regiony nikdy nestalo předmětem zájmu archeologů a dosud zde neproběhl větší organizovaný archeologický výzkum. Této skutečnosti rovněž neprospívá zcela nekontrolovaný vstup „lovců pokladů“, kteří i v současnosti prozkoumávají vytipované lokality s detektory kovů a tím si veškeré potenciální nálezy přivlastňují. V dostupných pramenech a registrech městského úřadu v Kraslicích je odkazováno na nálezy z okolí kraslického hradu Hausberg¹¹, které se nacházely v soukromých sbírkách a jejich současná poloha není známá.

Dalším podstatným problémem je absence jakýchkoliv historických výzkumů či konkrétních prací, které by se přímo zaměřovaly na Kraslicko, a to dokonce i v německy psaných pramenech. V nich se naopak mnoho informací opírá o zdroje pro nás neověřitelné nebo důsledkem vnějších okolností ztracené. Této situaci rovněž neprospívá fakt, že první písemná zmínka o Kraslicku spadá až do druhé poloviny třináctého století. Jako velmi obsáhlá a vyčnívající se však jeví publikace „Heimatkunde des Bezirkes Graslitz“ od Dr. G. Treixlera¹², který se v ní vyjadřuje i k charakteru Kraslicka v pravěku.

Pro sestavení celkového a uceleného pohledu na vývoj vybraného regionu v období pravěku je kvůli těmto jmenovaným důvodům potřeba sáhnout nejen k pramenům místním, ale také k pramenům z regionů sousedních, a to jak k hmotným, tak k písemným. Tento postup se často uplatňuje v mnohých regionálně zaměřených pracích a i v této nalezne své využití.¹³ V případě celého Karlovarského kraje lze v rámci pravěku sledovat do jisté míry jednotný vývoj, který však na některých lokalitách, mezi něž patří i Kraslicko, nelze vždy doložit přímo.

11 **Hausberg** – první zmínka z roku 1272 o udělení Přemyslem O. II. Jindřichovi z Plavna.

12 **Dr. G. Treixler** – středoškolský profesor a ředitel německého gymnázia v Kraslicích.

13 BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL. Regionální dějiny: pojetí, poslání, metodika. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0865-1, str. 19.

2.1 Charakter regionu v době kamenné

Historický vývoj severozápadních Čech a Kraslicka konkrétně byl do značné míry ovlivněn krajinou, podnebím a prostředím. Podhorská oblast složená z členitého terénu, kterou v pravěku provázelo o mnoho drsnější klima neposkytovala vhodné podmínky pro lidské osídlení. Jistou výjimku v této periferní oblasti středoevropského vývoje tvořila oblast Poohří, která plnila převážně tranzitní funkci.¹⁴ Počátky osídlení Karlovarského kraje lze tedy sledovat v oblasti horního Poohří, konkrétně v oblasti dnešního Chebska, a to ve starší době kamenné (10. tisíciletí př. n. l.). Jednalo se o předchůdce dnešního typu člověka, jehož pobyt na tomto území lze dokladovat třemi dosud ojedinělými nálezy silně omletých křemencových úštěpů z Jindřichova, Tašovic a Třebeně.¹⁵ Z těchto nalezišť vystupují do popředí Tašovice, na jejichž půdě bylo nalezeno mnoho dalších artefaktů z etap následujících.

Obecně lze však říci, že různé kamenné nástroje byly v horním Poohří nalézány poměrně často, a to již od konce 19. století. Za zmínku stojí nejnovější objevy v lokalitách Dvory a Rybáře, které se nacházejí v bezprostřední blízkosti dnešních Karlových Varů. S největší pravděpodobností se nálezy zdejších kamenných artefaktů svým složením (materiál místního původu) shodují s limnosilicity¹⁶, jejichž naleziště se nacházelo na východním okraji dnešního města Sokolov. Toto naleziště bylo známo předneolitickým lovcům, což lze vydedukovat z několika nálezů v této oblasti.¹⁷ O tom, zdali vliv těchto lovců sahal až na území dnešního Kraslicka, se vedou mezi regionálními historiky spory a opět se projevuje absence jakýchkoliv systematických průzkumů, které by mohly cokoliv doložit.

Na pomezí pozdního paleolitu a začátku mezolitu (10 000 – 7 000 let př. n. l.) se v celé oblasti severozápadních Čech výrazně oteplilo vlivem závěru poslední doby ledové. Do Poohří pronikají lovci z dnešního Bavorska a postupují hlouběji do země. Zdejší půda se jim pravděpodobně jevila jako nevyhovující, jelikož na Kraslicku a ani na Sokolovsku z

14 JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4, str. 7.

15 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 9.

16 **Limnosilicity** - sedimentární hornina tvořená převážně oxidem křemičitým.

17 EIGNER, Jan a Filip, Prekop. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2018-. ISSN 1804-2953, str. 22.

této doby neexistují tak hojné doklady o jejich přítomnosti v podobě sídlišť, oproti okolním lokalitám. Dochovaly se však nálezy dílčích broušených nástrojů dokazující pohyb těchto lovců.¹⁸ Pro Kraslicko z této doby existuje zcela ojedinělý a unikátní nález v podobě úlomku pazourkového úštěpu, který odpovídá mezolitickému stáří. Pazourek byl nalezen amatérským archeologem Josefem O. Steidlem¹⁹ ve čtyřicátých letech minulého století na Vysokém Kameni ležícím pouhých 11 kilometrů od města Kraslice. Tento nález byl v minulosti zpochybňován a stejně jako v případě nálezů v okolí města Sokolov se názory na jeho původ různí. Pravost úlomku byla prokázána roku 2019, kdy amatérský archeolog Milan Řezáč²⁰ v lokalitě Vysoký kámen identifikoval obdobné štípané kamenné nástroje, čímž dokázal pohyb lovců nejen v Krušnohoří, ale také na Kraslicku.²¹ Z doby mezolitické bylo v horním Poohří objeveno na 23 sídlišť či déle obydlených lokalit, přičemž jako jednu z nejčastěji zkoumaných a v pramenech zmiňovaných lze spatřovat již představené Tašovice, kde byly prostřednictvím výzkumu mezi lety 1948-1950 odhaleny zbytky dvou sídelních objektů, identifikované jako obytné chaty z období mezolitu.²² O tomto nálezu informoval veřejnost František Prošek²³ v článku „Mesolitická chata v Tašovicích“.

Významný předěl v pravěkém osídlení nastává v období neolitu, kdy lidé postupně přecházejí k usedlejšímu životu a namísto lovu se věnují chovu a zemědělství. Horní Poohří nebylo natolik příznivé, aby zde lidé zakládaly zemědělské osady a dokládají to rovněž omezené nálezy z tohoto období. Obecně lze proto říci, že v období neolitu zůstala podstatná část Chebska, Sokolovska a též Kraslicka neosídlená. Setkáme se však s několika výjimkami, mezi něž patří na Sokolovsku Dalovice a Tašovice, na jejichž území byly nalezeny úlomky lineární keramiky, a dále Lázně Kynžvart s nálezem fragmentů keramiky vypíchané. Pro město Sokolov je z této doby (častěji konkretizováno jako období eneolitu) doložen objev dvou sekeromlatů nalezených v roce 1966²⁴. Chebsko bylo v neolitu v porovnání s ostatními regiony pravděpodobně nejvíce osídlené. Svědčí o tom

18 JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4, str. 8.

19 **Josef Oskar Steidl** – soudní úředník z Chebu, amatérský archeolog, sběratel a autor prací z oboru.

20 **Milan Řezáč** – archeolog a spolupracovník Západočeského muzea v Plzni.

21 BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, str. 9-10.

22 SKLENÁŘ, Karel. Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko : Průvodce. Opava: OPTYS, 1993. Museon. ISBN 80-85819-08-2, str. 216.

23 **František Prošek** – archeolog, jenž je považován za zakladatele moderního českého výzkumu paleolitu. Ve své práci kladl důraz na stratigrafii a studium spraší a sedimentů jeskyň.

24 ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2010-. ISBN 978-80-7247-095-2. ISSN 1804-2953, str. 103.

nálezy v lokalitách Střízov a Žirovice a také skutečnost, že zdejší oblast představovala významný přechod mezi Čechami a Horními Franky.²⁵

Za zmínku stojí hustota nálezů hmotných artefaktů na území Chebska a Karlových Varů v porovnání se Sokolovskem, na jehož území nedošlo k tolika archeologickým odkryvům. Tento stav je jasným důkazem potřeby dalších průzkumů a do jisté míry také výzvou pro možný výzkum a archeologickou činnost v budoucnosti.

2.2 Charakter regionu v době bronzové

V závěru eneolitu se již místní lidé seznamují s novým materiálem, s mědí. Dokladem pro toto tvrzení může být například nález měděné sekery u Slatiny.²⁶ Hospodářství se v průběhu doby bronzové v celé oblasti horního Poohří dočkává rozmachu a ten dosahuje vrcholu v období kolem roku 1 000 př. n. l., kdy se na Chebsku usazuje lid kultury lužické, který je též nazýván jako lid popelnicových polí²⁷. Tato kultura byla ovlivněna kulturou knovízskou a jihoněmeckou kulturou popelnicových polí, přičemž na Chebsku získala tak specifické rysy, že začala být označována podle oblasti svého výskytu jako samostatná chebská skupina²⁸. Tato skupina se na území Chebska samostatně vyvíjela a prokazatelně se její vliv rozšířil i do sousedního Sokolovska. Důkazem o specifčnosti této skupiny je pozoruhodný nález z roku 1929 na levém břehu Žirovického rybníka u stejnojmenné obce. Dochovalo se zde mohylové pohřebiště z mladší doby bronzové, které na první pohled nijak neodpovídá způsobu pohřbívání lidu popelnicových polí, ale po důkladném výzkumu a určení inventářů hrobů, mu bylo přiřčeno.²⁹ Nálezy z pohřebiště jsou uloženy ve sbírkách Chebského muzea a muzea ve Františkových lázních. Kvůli absenci hmotných pramenů však není přesně určitelné, zdali vliv této kultury sahal i na území Kraslicka, jehož území bylo z velké většiny pokryto pralesem. O stálém osídlení

25 ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2010-. ISBN 978-80-7247-095-2. ISSN 1804-2953, str. 25.

26 SLAVÍK, Jaroslav. Slované na Chebsku. Cheb: Místní národní výbor v Chebu, 1949, str. 13.

27 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 13-14.

28 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 12-13.

29 SKLENÁŘ, Karel. Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko : Průvodce. Opava: OPTYS, 1993. Museon. ISBN 80-85819-08-2, str. 248.

na Kraslicku lze proto pouze polemizovat a to také proto, že se v pozdní době bronzové výrazně zhoršuje klima, které lidu popelnicových polí už takto nesnadno dostupné území upírá.³⁰

Pro dobu bronzovou jsou na Karlovarsku rovněž typická výšinná opevněná hradiště, která s největší pravděpodobností vznikala na strategicky výhodných místech, kde byla zároveň hustota osídlení nejvyšší. Mezi takto definovatelná hradiště patří Kolová, Radošov a Velichov.³¹ Stáří hradišť Radošov a Velichov se odhaduje na základě charakteru kamenné fortifikace do mladší doby bronzové a je prokázáno, že se v oblasti obou těchto opevnění později nacházela hradiště Slovanů, která působila jako opěrné body jejich vlivu v Poohří.³² Obdobně významné je hradiště na stolové hoře Vladař, jehož původ lze také zasadit do doby bronzové. Hradiště bylo v roce 2010 podrobena leteckému laserovému skenování, čímž byla přesně vizualizována podoba jeho opevnění.³³

Poloha opevněných sídlišť a hradišť z doby bronzové tvoří na mapě doslovný oblouk, který se paradoxně vyhýbá celému území Kraslicka. Tento výjev do značné míry podporuje hypotézu o minimálním osídlení vytyčeného regionu na základě jeho ztížené dostupnosti vlivem hustého pralesa a drsného klimatu. Je to ostatně právě klima, co zapříčinilo konec osídlení lidu popelnicových polí, kdy chlad a stále častější deště doslova znemožňovaly osidlování vysoko položených oblastí. Usuzuje se, že se chebská skupina postupně přesídlila do oblasti Plzeňské pánve, kde se vyvinula do kultury halštatské.³⁴

2.3 Charakter regionu v době železné

Posledním a zároveň nejhustším pravěkým osídlením se na území Karlovarska stala skupina kultury halštatsko-laténské. Ve starší době železné (8. až 5. století př. n. l.) byla v

30 JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4, str. 9-10.

31 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 14.

32 SKLENÁŘ, Karel. Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko : Průvodce. Opava: OPTYS, 1993. Museon. ISBN 80-85819-08-2, str. 227-228.

33 JOHN, Jan. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2010-. ISBN 978-80-7247-109-6. ISSN 1804-2953, str. 68-69.

34 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 14.

této oblasti dominantní kultura mohylová. Charakteristickým prvkem této doby jsou rozsáhlá hradiště, nejčastěji situována do strategicky výhodných lokalit disponující kamennými a hliněnými hradbami. Na území dnešního Ústeckého kraje se jedná o hradiště Úhošť či na Karlovarsku již zmiňovaný Vladař u Žlutic.³⁵ O důležitosti naleziště na Vladaři informovalo také Krajské muzeum ve městě Sokolov, na jehož popud proběhla od 8. 9. do 17. 10. 2004 výstava nalezených artefaktů z jmenované stolové hory.³⁶

V zemi se vedle zemědělství a chovu stále více uplatňují řemesla a s nimi ruku v ruce obchod. V této době se již na našem území postupně usadily první historické národy. V mladší době železné (5. století př. n. l. až 0. n. l.) se na území severozápadních Čech objevují Keltové. Na Chebsku byl doložen nález keltských mincí a obdobné nálezy jsou sledovatelné také v Kadani.³⁷ Z širšího hlediska však nelze přítomnost Keltů na území Krušnohoří podrobněji pozorovat. Do jisté míry lze polemizovat o původu samotného jména řeky Ohře přisuzovaného podle filologů keltskému výrazu „Agra“ spíše než pozdějším Slovanům.³⁸

V návaznosti na Kelty je vhodné zmínit i působení germánských kmenů a jistý vliv Římanů. V obou případech lze však pouze odkazovat, protože region Kraslicka, Sokolovsko a de facto celé Karlovarsko nedisponuje prokazatelnými důkazy o působení některé z jmenovaných skupin. V historických pramenech je zmínka o nálezu bronzového torza sošky z roku 1875 v Karlových Varech, což se ale později prokázalo jako pokus o padělek.³⁹

Je pravděpodobné, že ke Germánské říši krále Marobuda část hraniční oblasti Karlovarska patřila, ale ani u tohoto východiska nedisponujeme hmotnými důkazy. Obecně je však předpokládáno, že to byli právě Germáni, kdo z našich zemí vytlačil Kelty a následně zde přetrvali až do 5. století našeho letopočtu. Pro oblast Kraslicka a ve větším měřítku rovněž i pro většinu českého pohraničí měla přítomnost Germánů ještě jeden dílčí význam. V minulém století mnoho historiků, mezi nimiž byl nejvýznamnější Bertold

35 JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4, str. 10.

36 BERAN, Pavel, a kolektiv. Výroční zpráva Krajského muzea Sokolov. Sokolov: Krajské muzeum, 2004. ISBN 80-86630-04-8, str. 29-30.

37 Tamtéž, str. 10-11.

38 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 15-16.

39 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 17.

Bretholz⁴⁰, zastávalo myšlenku, že Germáni z českých zemí nevymizeli a jsou proto přímými předky sudetských Němců. Tato hypotéza však byla brzy vyvrácena Josefem Pekařem, a to kvůli neexistujícím písemným důkazům a o jakémsi germánském přetrvávání na území Čech lze pouze polemizovat. Soudě podle archeologických nálezů je ale více než pravděpodobné, že Germáni a Slované na několika místech pokojně soužili a stavěli svá typická obydlí nedaleko sebe.⁴¹ Za zmínku stojí rozhodně říše Durynků⁴², jejíž lovci a nájezdníci mohli při svých výpravách procházet Svatavským údolím, v němž dnešní Kraslice leží.⁴³ O mnoho prokazatelnější je však přítomnost Slovanů, jež je na našem území datována nejdříve do 5. století n. l., která značně definuje další vývoj regionu Kraslicka.

40 **Bertold Bretholz** – historik, editor a archivář původem z Moravy.

41 RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6, str. 6-7.

42 **Durynkové** – příslušníci západogermánského kmene sídlícího na pomezí Labe a Krušných hor.

43 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 12.

3 Kraslicko ve středověku

Pokud byl pro pravěk na Kraslicku příznačný nedostatek hmotných pramenů, tak pro středověk a o to výrazněji pro raný středověk lze do jisté míry vnímat nedostatek i u pramenů písemných. První písemná zmínka o vymezeném regionu Kraslicka pochází až z roku 1165⁴⁴ a do této doby je proto možné vycházet pouze z jiných zdrojů informací.

3.1 Osidlování Kraslicka v raném středověku

V mnohých pracích se uvádí, že se po celém dnešním území Kraslicka až do 12. století našeho letopočtu rozkládal prales, který po celou dobu pravěku společně s nepříznivým počasím zabraňoval trvalejšímu osídlení.⁴⁵ Tato skutečnost však neplatila pro celé území Karlovarska, jelikož již od 6. století zde na některých místech sledujeme důkazy o přítomnosti Slovanů. Ti sem s největší pravděpodobností začali pronikat nejdříve v 5. století a usazovali se v blízkosti dominantního toku kraje, řeky Ohře. Poohří bylo i v době slovanské jedním z mála míst s relativním osídlením, protože zde jako na jediném místě byly přijatelné podmínky pro tehdejší primitivnější zemědělství.⁴⁶ Směr, odkud sem Slované přicházeli, lze po přihlédnutí k několika koncepcím nejspolehlivěji přisuzovat k východu, jelikož geografický ráz krajiny a specifika pozůstatků osídlení nejlépe odpovídá postupu proti proudu řeky Ohře směrem k chebské planině. Jmenovitě se jedná o sídliště Úhošť či o Hradec u Kadaně ze sousedního Ústeckého kraje.⁴⁷

Otázkou však je, který ze slovanských kmenů tento region osídlil. Z několika teorií, které jmenují skupiny srbské či skupiny kmene Chebanů, vystupuje do popředí koncepce Emanuela Šimka⁴⁸, jež prvenství v osídlení přiznává Sedličanům, kteří se sem přesunuli z nitra dnešních Čech a jejich centrem bylo hradiště Sedlec nacházející se v blízkosti

44 **1165** – Lubský újezd, jež sahal až po pravý břeh řeky Svatavy, byl tohoto roku postoupen klášteru ve Waldsassenu.

45 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 10.

46 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 12-13.

47 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 18.

48 **Emanuel Šimek** – profesor prehistorie Evropy se zvláštním zřetelem ke starověké etnografii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, historický geograf a archeolog.

dnešních Karlových varů.⁴⁹ O přímých dokladech osídlení Kraslicka se s ohledem na současný stav historického bádání nelze s jistotou opírat. Mnohé zmínky předpokládají izolaci severní oblasti Krušnohoří až do kolonizace německými osadníky.⁵⁰ Současně však přítomnost Slovanů dokazují názvy řek Svatava, Stříbrný potok, Bublavský potok, Libavský potok či několika obcí. Obdobně je tomu u dvou osad, za jejichž zakladatele jsou považováni Slované. Jedná se o osadu Hory ležící v blízkosti dnešní obce Oloví a o osadu Loučná, která se pravděpodobně nacházela u dnešních Jindřichovic. Osada Hory získala své jméno podle své geografické polohy pod horami, zatímco v případě osady Loučná existuje spojitost s listinou papeže Řehoře X. z roku 1273.⁵¹ V této listině je zaznamenán soupis majetku kláštera Teplá, přičemž název osady Loučná je zde v souvislosti s Jindřichovicemi uveden jako „Witkesgrün“.⁵² Toto pojmenování je podle historika Augusta Sedláčka⁵³ odvozeno od jména Vítek, který je pravděpodobným zakladatelem osady.⁵⁴ Oba tyto způsoby pojmenování jsou pro Slovanů typické. Vedle Sedličanů jsou s Kraslickem taktéž spojovány skupiny Srbů, které zde po porážce na řece Labi hledaly útočiště. Práce několika historiků přisuzují těmto skupinám osídlení části údolí řeky Svatavy a Stříbrného potoka.⁵⁵

Území Kraslicka tedy s největší pravděpodobností spadalo od 7. století do sféry vlivu Sedličanů a proto nelze jako první osadníky tohoto regionu považovat německé kolonizátory. Jejich dalšími hradišti byly na Karlovarsku kromě již zmiňovaného hradiště Sedlec například Tašovice, Kolová, Kynšperk nad Ohří a Loket, jenž se později stal centrem celé oblasti. Sedličané patřili mezi staré české kmeny, které na našem území položily základní kameny pozdějšího českého státu a jejich význam je nezanedbatelný. V první polovině 9. století se však vlivem sporů mezi českými kmeny dostali Sedličané pod nadvládu sousedních Lučanů někdy po roce 850 získali Sedlecko do svých rukou Přemyslovci. Na historické prameny popisující toto období je však nutné pohlížet s rezervou, jelikož je většina v nich obsažených informací je místy až pololegendárního

49 ŠIMEK, Emanuel. Chebsko v staré době, dnešní nejzápadnější slovanské území. Brno: Masarykova universita s podporou Ministerstva školství, 1955, str. 30-31.

50 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 13.

51 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 12-13.

52 SOA v Plzni. Fond Klášter Premonstrátů Teplá 1197-1950 SV. 1, Řehoř X. Přijímá klášter Teplá a potvrzuje jeho statky a výsady.

53 **August Sedláček** – historik, genealog, sfragistik a heraldik.

54 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 13.

55 Tamtéž, str. 13-14.

rázu.⁵⁶ Od tohoto okamžiku bylo dnešní Kraslicko v rámci Sedlecka součástí přemyslovského českého státu. První písemnou zmínkou o tomto stavu je listina vyšehradské kapituly pocházející z roku 1086, v níž je sedlecká župa zmíněna jako součást pražského biskupství.⁵⁷ I přes tento obrat ve správě bylo území celého dnešního Karlovarska osídleno pouze řídce. Slované jej sice přijali za své a až do 11. století zde byli výhradním obyvatelstvem, ale nepodařilo se jim odhalit skutečný potenciál, kterým podkrušnohorská oblast disponovala. Odhalení ložisek drahých kovů souvisí s německými osadníky, kteří sem začali proudit již od konce 12. století.⁵⁸

3.2 Vnější kolonizace Kraslicka ve 12. století

V průběhu 12. století se na pohraničním území Karlovarska začali usazovat němečtí osadníci. Vyjma samotného sousedství v tom pravděpodobně hrál důležitou roli také obchod, který probíhal prostřednictvím obchodní stezky mezi německým městem Erfurtem a Prahou. Stezka vedla z Prahy do Kadaně, odkud směřovala k Sedleci a poté k Ostrovu. Odsud stezka pokračovala směrem na Chodov, což odkazuje na přítomnost strážnice chodských pohraničnicků. Z Chodova procházela stezka dnešními Jindřichovicemi a poté i Kraslicemi, na jejichž pomezí překračovala hranice tehdejšího českého státu a dále směřovala do německého Plavna a končila v Erfurtu, přičemž možné styky s Francií také připadají v úvahu. Podle důležitých milníků je tato obchodní stezka v pramenech pojmenovávána buď jako Sedlecká, nebo jako erfurtská.⁵⁹

Zmíněné Jindřichovice a Kraslice v té době ještě jako takové neexistovaly, ale jejich možným předchůdcům poskytla tato spojnice nové příležitosti a s ohledem na nejaktuálnější objevy lze usuzovat, že za účelem ochrany Sedlecké stezky vybudovali Chodové v Kraslicích na Zámeckém vrchu dřevěnou tvrz, která byla předchůdcem zdejšího kamenného hradu Hausberg. Tato stavba však plnila pouze strážní funkci a jednalo se spíše

56 MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotlíčka, 2017, str. 6.

57 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 26.

58 TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8, str. 7-8.

59 HRAŠE, Jan Karel. Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. 2. vyd. Nové Město nad Metují, 1885, str. 67-68.

o horský hrádek, který však zanikl do konce 12. století.⁶⁰

3.2.1 Klášter ve Waldsassenu

Hlavním strůjcem německé kolonizace byly ve 12. století kláštery. Pro Kraslicko je v tomto ohledu významný bavorský cisterciácký klášter ve Waldsassenu⁶¹, jemuž samotný řádový statut ukládal za povinnost kultivaci, zvelebování a osidlování nové, dosud neobdělávané půdy. Jejich přístup byl natolik efektivní, že již v roce 1158 vstupují na území Kraslicka a získávají od řezenského biskupa povolení na desátky ve Sněžné.⁶² Z roku 1185 existuje také zmínka o vsích Čirá, Černá, Kostelní a pravděpodobně také o pozdější Hraničné (v pramenech předchůdce Bernhusin). O těchto vsích se zmiňuje listina papeže Lucia III., jenž potvrzuje majetky kláštera ve Waldsassenu.⁶³ Mniši tohoto řádu žili podle hesla „Ora et labora“, tedy „Modli se a pracuj“, což se výrazně projevilo při jejich kolonizaci. Podařilo se jim dosud neosídlené oblasti zkultivovat prostřednictvím mýcení, žďáření, klučení, odvodňování a hospodaření. Vliv řádu postupně získával na síle a v pozdějších letech můžeme spatřovat snahu o pronajímání statků majitelům ze světského prostředí. Taktéž nejspíše došlo k objevení rudných ložisek a vnikly takto mnohé zdejší osady.⁶⁴ V této době bylo Kraslicko rozděleno řekou Svatavou na dva celky. Jednalo se o západní Lubský újezd a o východní Hroznětínský újezd. Klášteru ve Waldsassenu byl celý Lubský újezd postupně odkázán přemyslovskými panovníky a do jisté míry lze tento přístup vnímat jako oboustranně výhodný. Území dnešního Kraslicka bylo tomuto řádu věnováno roku 1159 Vladislavem II. a do roku 1350 zde byly německými osadníky založeny osady Kostelní, Počátky, Černá, Mlýnská, Krásná a Sněžná.⁶⁵ Nejstarší takto založenou osadou byla Kostelní, jejíž jméno se v pramenech objevuje již z roku 1147, kdy německý král Konrád III. Štaufský⁶⁶ přenechal klášteru zdejší desátky spolu s desátky

60 MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2017, str. 34-35.

61 **Waldsassen** – původně francouzský cisterciácký klášter založený roku 1133.

62 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 15.

63 Staatsarchiv Amberg. Kloster Waldsassen 1185, Urkunde 12. Dostupné na <https://www.portafortium.eu/charter/staam/kloster-waldsassen-urkunden-12?language=de>

64 BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, str. 26-27.

65 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 10.

66 **Konrád III. Štaufský** – první římský král z rodu Štaufů v letech 1138-1152.

Lubů. Hovoří o tom listina z roku 1154, v níž Konrádův syn Fridrich potvrzuje toto předání.⁶⁷ Zajímavostí je, že v roce 1184 i kníže Bedřich potvrdil tento stav a dokonce odsud pochází i potvrzení hranic pozemků, tvořené Svatavou, Hlubokou a dnešními Luby. Vedle již zmíněných byly přenechány také obce Čirá a Černá s přílehlými poli a lesy.⁶⁸ Pokud vezmeme v potaz, že tento stav schválil roku 1185 také papež, tak nechybělo málo a většinu Kraslicka mohl postihnout stejný osud, který potkal Chebsko.

Situace na Kraslicku byla v těchto letech paradoxně narušena až pány z Plavna⁶⁹, kteří byli nespokojeni s privilegií cisterciáků a vyslovili se proti legitimitě jejich vlastnictví nad pozemky v podkrušnohorské oblasti, a to zejména pro svou vlastní angažovanost v osidlování tohoto území. Plavenští vlastnili v sousedním Chebsku nemalé statky a snažili se je rozšířit i na území Lubského újezdu. Přes spory a uzurpování výsad však byli Plavenští nakonec poraženi a klášter Waldsassen zde zřídil faru a kostel, v pramenech uváděný jako Steinkirchberg, který je považován za nejstarší kostel na území Kraslicka a zdejší obec Kostelní byla pojmenována podle něj. Soudobé práce potvrzují domněnky o datování jeho původu již před rok 1185.⁷⁰ Kostel je jednolodní plochostropou stavbou, přestavěnou v barokním stylu z původního románského svatostánku. V roce 1991 byly nalezeny pozůstatky dvou dveřních oblouků a zastavěného románského okna z 12. století. Ze stejného období pravděpodobně pocházejí také tři kamenné kříže lemující cestu ke kostelu.⁷¹ Přibližně stejného stáří je kostel svatého Jakuba Většího ve Sněžné, který v 17. století potkal stejný osud a byl přestavěn do barokního stylu.⁷²

Zemědělská kultivace a osidlování Lubského újezdu zajistila zvýšení zemědělské produkce a ruku v ruce s ní přišla do tohoto regionu také řemesla. V Německu se v průběhu 11. století zrodila nová etapa zemědělství známá též jako trojpolní hospodářství.⁷³ Tento princip donesli osadníci i do českých zemí a na Kraslicku můžeme do tohoto období datovat počátky řemesel, mezi něž patří například kovářství, tesařství, kamenictví a další.

67 Staatsarchiv Amberg. Kloster Waldsassen 1154, Urkunde 4. Dostupné na:

<https://www.portafontium.eu/charter/staam/kloster-waldsassen-urkunden-4>

68 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 19.

69 **Plavenští** – německý rod ve Voigtlandu nedaleko českých hranic, kteří získali koncem 12. století Plavno.

70 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 18-19.

71 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 370-371.

72 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 34.

73 TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8, str. 7-8.

Obdobně je tomu s chovem dobytka a následné zakládání tkalcovských dílen, které můžeme považovat jako historický předstupeň pro mnohé podniky vznikající zde v stoletích budoucích.

Osídlování lze tedy považovat jako cestu k hospodářskému pokroku, avšak s ním docházelo k mohutné germanizační vlně, proti níž se však nikdo výrazně nepostavil. Stěhování německy mluvícího obyvatelstva a existence dvojího jazyka nebylo v pohraničí považováno za překážku. I přesto, že státní hranice existovaly, tak se český a německý prostor navzájem prolínal, inspiroval a v neposlední řadě také obohacoval. Pokud někdo proti tomuto stavu vystoupil, tak to byli až kronikáři a později šlechta.⁷⁴ Pokud zde stále žilo slovanské obyvatelstvo, tak muselo do značné míry změnit svůj způsob života. Někteří se pravděpodobně této situaci podřídili a pozvolna začali splývat s novým obyvatelstvem, zatímco jiní své domovy opustili a odstěhovali se. Z původního slovanského obyvatelstva se do konce 12. století postupně stala menšina.⁷⁵

3.2.2 Klášter v Teplé

Míru nedodržování státních hranic lze pozorovat rovněž u organizace církevní správy, což je v rámci středověku typické. Chebsko, Lubský újezd a s ním také Kostelní patřily vlivem waldsassenského kláštera řezenské diecézi a hranici mezi vlivem Řezna a Prahy na tomto území stanovoval Libocký potok.⁷⁶ V této souvislosti je důležité zmínit druhý klášter, jenž spravoval východní Hroznětínský újezd. Jedná se o tepelský klášter založený roku 1193 šlechticem Hroznatou⁷⁷, jemuž byla uložena ochrana hranice českého státu s Chebskem⁷⁸. Hroznata složil slib účasti na křížové výpravě a za tím účelem odkázal roku 1197 pozemky Hroznětínského újezdu Tepelskému klášteru.⁷⁹ V této době došlo k obdobné kultivaci a kolonizaci jako v případě západního újezdu a v několika případech se

74 RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6, str. 13.

75 MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2017, str. 10.

76 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 19-20.

77 **Hroznata z Ovence** – Český šlechtic významná postava regionu. Po smrti manželky a syna vstoupil do kláštera v Teplé, za jehož obranu byl zajat a po odmítnutí výkupného zemřel hladu. Roku 1897 byl blahoslaven Lvem XIII.

78 KUBÍN, Petr. Blahoslavený Hroznata: kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-418-x, str. 13.

79 SOkA Cheb. Fond Premonstráti Teplá, Hroznatův testament z roku 1197.

klášter dostal do sporu s klášterem ve Walsdsassenu. Za tímto účelem získal Hroznata od papeže Celestina III. požehnání a 7. srpna roku 1197 takto vstoupil celý Tepelský klášter pod papežskou ochranu.⁸⁰ Roku 1201 schválil klášteru majetky také Přemysl Otakar I. a uložil klášteru povinnost odvádět daně.⁸¹ V listině papeže Řehoře X. z roku 1273, jejímž prostřednictvím byly klášteru schváleny jeho pozemky, je dokonce zmínka o vesnicích na území Kraslic a Jindřichovic.⁸² Vliv obou klášterů zůstává ještě v dalších dvou stoletích významný, ale na přelomu století se postupně objevují noví konkurenti v podobě šlechticů.

3.3 Správní vývoj Kraslicka od 13. století

V polovině 13. století se postupně začala rozpadat hradská správa, místo níž byla uvedena správa krajská. V českých zemích docházelo k zásadním změnám ve struktuře správy, v níž panovník a šlechta zastávali důležité postavení. Nejdůležitější změnou bylo konstituování se rodové šlechty, tvořené vlastníky půdy, kteří postupně pozbyli onoho původního systému přímého panování krále.⁸³ Dříve, než k tomu došlo, byla správa přenesena ze Sedlce do Lokte, kde centrum celé vytyčené oblasti zůstalo na několik století. Autoritu krále zastával v kraji loketský purkrabí, který měl na starosti správu a také věnování léna manům, kteří poté svá území pro krále bránili.⁸⁴

V době kolonizování Kraslicka kláštery ve Walsdsassenu a v Teplé byla východní strana řeky Svatavy stále neobydleným a hustě zalesněným regionem, skrz který procházela již zmíněná Sedlecká stezka. Za účelem obrany této obchodní cesty postavili Chodové na Zámeckém vrchu dřevěnou tvrz, či hradiště Hausberg. Ve třináctém století bylo hradiště přestavěno na hrad, jemuž podle pramenů bylo přezdíváno „Neuhaus“⁸⁵. Nově vybudovaný hrad měl být roku 1272 věnován králem Přemyslem Otakarem II. do rukou Jindřicha staršího z Plavna. Zjistilo se, že listina potvrzující toto převzetí je ve

80 SOkA Cheb. Fond Premonstráti Teplá, Papežské listiny ze 7. srpna 1197.

81 SOkA Cheb. Fond Premonstráti Teplá, Listina Přemysla Otakara I. z roku 1201.

82 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 21.

83 JANÁK, Jan a Zdeňka HLEDÍKOVÁ. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5. str. 49-50.

84 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 34-35.

85 „Neuhaus“ - z přímého překladu „Nový domov“.

skutečnosti padělkem z let 1465-1480.⁸⁶ Plavenští měli takto získat zdejší hrad s podhradní osadou na řece Svatavě se všemi měděnými doly. V textu listiny se však mohou nacházet i informace pravdivé. Je pravděpodobné, že Plavenští skutečně Kraslicko vlastnili a podporuje to také skutečnost, že Jindřich starší z Plavna podporoval českého krále Přemysla O. II., který mu proto mohl zdejší území přenechat, aby tak mohl zajistit své snahy o přemožení kláštera Waldsassen v získávání vlivu.⁸⁷ Potvrzuje to také fakt, že páni z Plavna obdrželi Kraslice v roce 1327 jako české léno.⁸⁸

Se skutečnými a doložitelnými vlastníky se setkáváme až v roce 1348, kdy klášter ve Waldsassenu po morové epidemii ztrácel svůj vliv a po zadlužení byl nucen většinu svého Lubského panství prodat chebskému rytíři Rüdigerovi ze Sparnecku⁸⁹. Ten spolu s dalšími představiteli nobility musel roku 1358 přísahat věrnost císaři Karlu IV., který takto tlačil zdejší šlechtice k uznání jeho autority. Ve smlouvě uzavřené v Chebu stojí soupis všech prodaných osad, mezi nimiž se objevuje Čistá, Čirá, Hraničná, Krásná, Kámen, Kostelní, Počátky, Mlýnská, Valtěrov, Sněžná a dnes již neexistující Bärnhausen, Frauengrün a Friedrichsgrün.⁹⁰ Je zajímavé, že snaha Karla IV. o ukotvení českých zemí v rámci římsko-německé říše nebyla ve zdejším regionu nijak kritizována. Šlechtici se podvolili císařovým požadavkům bez odporu a lze se tedy pouze dohadovat, zdali tak učinili z obavy z panovníka, či z vidiny budoucích zisků.⁹¹ V případě rodu Sparnecků nelze s jistotou hovořit ani o jedné z těchto možností, protože si zdejší území neudrželi na dlouhou dobu. Soupis jejich lén a majetku je dobře vyobrazen v chebském archivu.⁹² Karel IV. Rüdigerovi brzy přestal důvěřovat a odkoupil většinu jeho panství. Jednalo se o Hraničnou, Krásnou a Sněžnou. Zbytek majetku získal Karel IV. 14. února roku 1370 od Rüdigerových potomků a tak připojil celý Lubský újezd pod správu českého království.⁹³ V listinách je vedle výčtu zbylých obcí uvedeno, že mnohé vesnice byly opuštěné a je patrné, že byly později znovu

86 KUMPERA, Jan. *Osobnosti a západní Čechy*. Plzeň, 2005. ISBN 978-80-7291-142-4, str. 84.

87 KOTĚŠOVEC, Václav. *Kraslická kronika*. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 22.

88 Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 1, Páni z Plavna přijali v léno panství Plavno s Příslušenstvím od Jana Lucemburského roku 1327.

89 **Rüdiger ze Sparnecku** – chebský rychtář a purkrabí, jenž odkoupil na 25 obcí Lubska od kláštera ve Waldsassenu.

90 Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 641, Rüdiger ze Sparnecku a další jmenovaní slibují věrnost Karlu IV roku 1358.

91 WIHODA, Martin. *První česká království*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Česká historie. ISBN 978-80-7422-278-8, str. 269.

92 SOkA Cheb. Fond města Cheb 1242-1945, Lenní protokol Sparnecků.

93 Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 1037, Sparneckové uznávají, že prodali Karlu IV. Pozemky na Lubském újezdu roku 1370.

dosídlovány německými obyvateli. Postavu panovníka zde můžeme vnímat jako jistého zachránce regionu a s takovýmto přístupem se u vlády Karla IV. setkáváme v rámci celého českého království. Je nutné zmínit, že němečtí osadníci nebyli nijak utlačováni, ba naopak byl jejich příchod vnímán velice pozitivně. Mnozí z nich byli specialisté v řemeslech a stejně jako v prvotním kolonizování regionu, tak i nyní dopomohli jeho rozvoji.⁹⁴

3.4 Založení města Kraslice

Osobnost Karla IV. souvisí také s podporou obchodu, těžby a zakládáním měst. Z obchodu nejvíce prosperovaly oblasti blízké hlavním dopravním uzlům, mezi něž na území Kraslicka patří již zmíněná Sedlecká stezka. Obce se na Karlovarsku pozvolna přeměňovaly ve města přirozeným způsobem, přičemž docházelo k rozvoji řemeslnických osad a středisek obchodu v podhradích. Tímto způsobem vznikl Cheb či Loket. Jiná města vznikla na principu založení na zeleném trávníku, což platí například pro města Karlovy Vary a Ostrov. Podstatným faktorem je, kým byla města založena. Takto vzniklá města nazýváme poddanská, a řadíme mezi ně Jindřichovice a Sokolov. Největší mírou se zde však rozvíjela města horní, za které považujeme dnešní Kraslice, Nejdek a Oloví.⁹⁵

U města Kraslice se se základy sídliště setkáváme již v době 12. století, kdy klášter Waldsassen založil několik menších osad na řece Svatavě. V listinách byly tyto celky nazývány jako Frauengrün, Friedrichsgrün a Markhausen. Osady se postupem času rozšiřovaly a po objevení rudných ložisek jejich rozsah zapříčinil spojení do jedné obce, která získala charakter menšího města, jenž bylo v letech následujících nazýváno různě. Z původního Greklis se název měnil na Gressel, Greselin či Gresslass a ustálil se až v 19. století u Graslitz. Zajímavostí je, že nynější jméno Kraslice bylo zmíněno například již v kronice Václava Hájka z Libočan a předpokládá se proto existence obou těchto názvů pro německé a české prostředí.⁹⁶ Často citovaná teorie o pouhém přejmenování města po odsunu Němců není z tohoto důvodu hájitelná. Dalším dokladem pro toto tvrzení je již uvedená práce Jana Karla Hraše z roku 1885, v níž autor uvádí místo přechodu hranic pro

94 RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6, str. 15-16.

95 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 35-36.

96 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 24.

Sedleckou stezku u města Kraslice.

Důlní činnost, přítomnost obchodní stezky a blízká poloha strážního hradu Neuhaus byly pravděpodobně hlavními faktory pro přerod zdejší obce v město. Karel IV. potřeboval na nově získaném území oporu, a tak při návštěvě Norimberka 15. srpna roku 1370 povýšil Kraslice společně s Luby a Karlovými Vary na město. Kraslice takto získaly stejná práva, která měl Loket a byly osvobozeny od placení daní, obdržela mílové právo, právo stanovit mýtné, právo na vlastní samosprávu a další městská práva (vlastnictví krčem, masných krámů, sladoven atd.). Původní listina z roku 1370 se nedochovala, ale existují prepisy z let následujících. Nejzachovalejší opis pochází z roku 1599 a jedná se o citaci listiny císaře Zikmunda z roku 1437.⁹⁷ Nabízí se otázka, zdali místní obyvatelé nebyli těmi, kdo požadovali povýšení zdejší osady na město. Listiny adresovaly práva pouze těm, kteří v Kraslicích vlastnili dům a byli to právě tito měšťané, kdo mohl z povýšení Kraslic na město těžit. Z obecného hlediska se s tímto principem setkáváme ve značné míře u většiny podobně založených měst, ale pro všechny případy neexistují přímé důkazy o takovýchto snahách budoucích měšťanů.⁹⁸

Jako město získaly Kraslice sice značné výsady, ale v mnohých faktorech je za klasické středověké město považovat nelze. Postrádaly jakoukoliv úroveň fortifikace a disponovaly pravděpodobně pouhými padesáti usedlostmi. Určitý rozvoj lze pozorovat až po samotném povýšení, kdy do města začali přicházet noví havíři a knapové⁹⁹ a byly zde založeny i nové štoly.¹⁰⁰ Podle historika Heinricha Gradla¹⁰¹ byla v Kraslicích fara, dřevěný kostel a hřbitov. Jeho existence je spojována s kostelem, který byl roku 1614 zbourán, a proto lze tedy skutečně předpokládat, že zde stál již od konce 14. století a jelikož Kraslice byly nedílnou součástí českého království, řadíme jej k pražské diecézi.¹⁰²

97 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 24-25.

98 KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-515-9, str. 118.

99 **Knap** – soukenický tovaryš. Důkaz o počátcích soukenictví.

100 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, str. 198-199.

101 **Heinrich Gradl** – historik a jazykovědec původem z Chebska, jenž se v 19. století jako první zabýval regionálními dějinami a studoval v místním archivu.

102 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 328-329.

3.5 Kraslice lénem Raitenbachů

Město Kraslice se na přelomu 14. a 15. století pozvolna rozvíjelo a jeho potenciálu se rozhodl využít král Václav IV. 16. června roku 1401. Tohoto roku zastavil král město Kraslice spolu se strážním hradem a s vesnicemi Sněžná a Krásná saským rytířům Jindřichovi a Konrádovi z Raitenbachu¹⁰³. Král chtěl tímto způsobem získat finance a pravděpodobně si tímto způsobem chtěl zajistit ve zdejší oblasti věrné spojence. Raitenbachové však královi důvěru brzy zradili a začali podporovat Viléma I., míšeňského markrabího a odpůrce českého krále. Rytíři začali zneužívat svého postavení a ze svých zisků odevzdávali králi pouze malou část toho, co byli povinni. Později dokonce z hradu Neuhaus podnikali loupežné přepady na obchodní stezce mezi Saskem a Čechami. Jejich nájezdy postihly i řadu vesnic a dokonce pronikali až na území Chebska, které chtěli pravděpodobně připojit ke svému panství.¹⁰⁴ Celá okolní zem byla pustošena a místní si společně s kupci stěžovali u královského purkrabího v Lokti. Na celou situaci si stěžovala také městská rada Chebu, načež loketský purkrabí vyslal do Prahy posla s žádostí o pomoc. Václav IV. Vytvořil společně se zdejší šlechtou a městy Cheb a Loket Jednotu na ochranu zemského míru na Loketsku, Chebsku a v sousedních krajinách.¹⁰⁵ Na konci léta roku 1412 vyrazilo proti Raitenbachům společné vojsko města Chebu, Plika z Plenkenštejna z Nejdku, loketského purkrabího Malěřika a královských žoldnéřů. Uvádí se, že se k nim přidávali i místní lidé a někteří měšťané z Kraslic. Hrad byl po těžkém boji dobyt a na krátkou chvíli připadl loketskému purkrabímu. Raitenbachové byli uvězněni a domáhali se svobody a vrácení hradu. Situaci nakonec rozsoudil Václav IV., který pod podmínkou slibu věrnosti rytířům hrad vrátil. Raitenbachové takto zůstali na kraslickém panství až do roku 1448, kdy své pozemky prodali a z regionu odešli.¹⁰⁶ Hrad Neuhaus nebyl jedinou obětí tohoto konfliktu. Prameny uvádějí, že městečko v podhradí v důsledku obležení zachvátil požár a do značné míry byly poškozeny i doly.¹⁰⁷ Je pravděpodobné, že právě kvůli této události byly původní listiny nesoucí informace o založení města zničeny. Z pramenů je rovněž patrné, že po bojích a celkovém řádní Raitenbachů byla značná část Kraslicka

103 **Raitenbachové** – původem saský rod, jenž se od roku 1224 objevuje na Chebsku.

104 FIŠERA, Zdeněk. Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla. Praha: Agentura Pankrác, 2013. ISBN 978-80-86781-20-4, str. 97.

105 SOkA Cheb. Fond města Cheb, Listina o Jednotě na ochranu zemského míru z roku 1412.

106 MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích, 2017, str. 26-27.

107 FIŠERA, Zdeněk. Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla. Praha: Agentura Pankrác, 2013. ISBN 978-80-86781-20-4, str. 98.

vyliďněná a musíme proto předpokládat jistou snahu o znovuosídlení vypálených statků a Kraslic samotných.

Zcela unikátním písemným pramenem je pro událost dobytí kraslického hradu roku 1412 nejstarší kronika města Chebu, též zvaná jako Engelhartova kronika. Toto dílo popisuje události z let 1395-1560 a jsou v ní i ilustrace. Jednou z těchto ilustrací je i vyobrazení kraslického hradu při obléhání.¹⁰⁸

3.6 Kraslice za husitských válek

V dobách, kdy Kraslice byly ve vlastnictví rytířů z Raitenbachu, vypukly v českých zemích husitské války. Tento spor do značné míry ovlivnil následující století a to nejen ve sféře duchovní, ale také ve věcech světských. Nejednalo se pouze o nápravu církve, nýbrž o celkovou reformaci českého státu ve stát stavovský, v němž si moc mezi sebou dělil panovník se šlechtou a městy.¹⁰⁹ Rozhodně však nelze konstatovat, že se pozadí těchto změn nějak výrazně odehrávalo na území Loketska či Chebska. Zdejší území bylo silně germanizováno a revoluční myšlenky sem nepronikaly nijak výrazně. Za zmínku stojí silný vliv klášterů, v popředí s tím ve Waldsassenu, které zde od 12. století řídily kolonizaci a ještě v 15. století vlastnily nemalé množství pozemků.¹¹⁰ Panovník věrnost těchto institucí odměňoval stejně jako v případě šlechty, pro což existují četné důkazy ve formě osvobozujících či potvrzujících listin. Vhodným příkladem je listina císaře Zikmunda z roku 1423, jejímž prostřednictvím potvrzuje chebskému klášteru všechny jeho statky a práva s nimi související.¹¹¹

Obdobně tomu bylo i v případě královských měst, která byla přímo podřízená panovníkovi, a proto i zde nemohlo dojít k nějakému výraznějšímu odporu. Města jako Loket se těšila značným privilegiiím a lze u nich spatřovat spíše tendenci k podpoře katolíků.¹¹² O to silnější byla jejich podpora v době, kdy husité podnikali útoky do

108 SOKA Cheb. Kopie kroniky města Chebu Pankratze Engelharta.

109 ČORNEJ, Petr. Husitství a husité. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2, str. 441.

110 Staatsarchiv Amberg. Fürstentum Obere Pfalz, Kloster Waldsassen Urkunden. Dostupné na: <https://www.portafontium.eu/sbguide/staam/147>

111 NA Praha. Římskokatolická farnost Cheb. Zikmund Lucemburský potvrzuje majetek kláštera - 1423.

112 BYSTRICKÝ, Vladimír. Západní Čechy v husitských válkách. České Budějovice, 2013. ISBN 978-80-86829-86-9, str. 46.

severozápadních Čech. Za zmínku stojí opevnění husitů v čele s Janem Žižkou na hoře Vladař roku 1421, které se spojeným vojskům pánů plzeňského landfrýdu a Jindřicha z Plavna nepodařilo prolomit.¹¹³ Dalším významným představitelem husitského hnutí na Karlovarsku je hejtman Jakoubek z Vřesovic¹¹⁴. Ten se po získání Ústí nad Labem, Chomutova a Žlutic zaměřil na Loketsko a Chebsko a podnikal sem vojenské výpady.¹¹⁵

V souvislosti s Kraslicemi vystupují v husitských válkách opět Raitenbachové. Vilém II. Z Raitenbachu byl v roce 1425 hejtmanem chebských žoldněrů a účastnil se bojů proti husitským útočníkům.¹¹⁶ Pro dobu po skončení husitských válek však nemáme žádné nosné informace a lze proto předpokládat, že na území Kraslicka pokračovalo dosídlování, které mohlo být ztížené probíhajícími konflikty. V žádném případě se zde nesetkáváme s odchodem německého obyvatelstva příznačným pro husity podporující města a ani v případě pronikání reformního hnutí zde s ohledem na českou menšinu zmínky neexistují.¹¹⁷

3.7 Vývoj Kraslicka po husitských válkách

V průběhu 15. století jsou pro Kraslice příznačné časté změny v jejich vlastnictví. Roku 1448 prodal Mikuláš z Raitenbachu město i s jeho příslušenstvím svému příbuznému Neidhardu Thossovi z Erlebachu¹¹⁸. Ten se však majitelem této oblasti stal na pouhé dva roky a v roce 1450 odprodal kraslické panství pánům z Plavna. V pramenech se objevují různé zmínky o problematice vlastnictví města z této doby. Souvisí to s nejistotou u výkladu informací, které se opírají buď o prokázaná falsa, či o listiny neexistující.¹¹⁹ Jako směřodatné lze ale pokládat vystoupení Jindřicha z Plavna proti Jiřímu z Poděbrad v rámci Zelenohorské jednoty¹²⁰. Král na Jindřicha uvalil klatbu a odňal mu všechn jeho majetek. Jindřich proto nechal pravděpodobně v roce 1452 hrad Neuhaus vypálit, aby tím zabránil

113 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 42.

114 **Jakoubek z Vřesovic** – po Žižkově smrti jedním z předních husitských hejtmanů. Od roku 1437 hejtmanem žateckého kraje.

115 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 51-52.

116 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 25.

117 TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8, str. 15.

118 **Thossové** – český rod původem z Hlince mezi Bochovem a Žluticemi.

119 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 26.

120 **Jednota Zelenohorská** – česká katolická opozice proti Jiřímu z Poděbrad.

jeho dalšímu užívání. Město Kraslice poté Jiří z Poděbrad věnoval saskému hejtmanovi Konrádovi Metschovi z Milé a jeho bratřím¹²¹. Ti hrad opravili a spravovali Kraslické panství až do roku 1487, kdy však znovu připadlo Jindřichovi III. z Plavna.¹²²

Již zmíněnou dvojakost výkladu historických událostí představuje vlastnictví Kraslic rodem Šliků. Ten podle některých pramenů získal Kraslice již roku 1437 a Jindřich z Plavna je převzal až v roce 1449. Spory mezi Šliky a pány z Plavna v následujících letech pokračovaly a vyvrcholily pravděpodobně roku 1502, kdy Jindřich kraslický hrad i s městem ztratil. Šlikové však byly přinuceni město i s hradem vrátit. O tomto stavu pojednává Kronika města Lokte, v níž jsou popsány spory mezi lety 1471-1504.¹²³ V následujících letech byly Kraslice v rukou purkrabího v Andělské hoře, Václava Elbognera, a to do roku 1522. V roce na to získal Kraslice jeho bratr Hanuš. Roku 1521 měl Kraslice získat od Ludvíka II. Zdeněk Lev z Rožmitálu, ale pravost tohoto tvrzení potvrzuje pouze fragment listiny z roku 1521. Na krátkou dobu odkoupili Kraslice také Pluhové, ale 23. září 1527 jej s povolením Ferdinanda I. prodali Jeronýmu Šlikovi z Holíče.¹²⁴

Neustálé změny majitelů měly neblahé důsledky pro strážní hrad Neuhaus (možný je i název Hausberg), který se zdál v této době jeho majitelům již nepotřebný, a proto začal upadat. Předpokládá se, že zanikl ještě do konce 16. století.¹²⁵

3.8 Rozkvět Kraslického hornictví v 16. století

Jedním z největších fenoménů vrcholného středověku na Kraslicku bylo hornictví. To zažilo nejvýznačnější rozvoj pod správou Šliků, pokud budeme vycházet z toho, že Kraslice vlastnili již roku 1437. Tohoto roku měli Šlikové vydat takzvaný horní řád, který

121 Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 1720, Konrád, Hanuš a Pecold Mečové z Miliny skládají králi Jiřímu lenní přísahu za hrad Kraslice.

122 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 11.

123 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond města Loket, Kronika loketských sporů 1471-1504.

124 MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2017, str. 32-33.

125 KUMPERA, Jan a Viktor VIKTORA. Západní Čechy od A do Z: historie, památky, příroda. Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2003. ISBN 80-7306-060-4, str. 150.

sjednotil všechny zdejší horníky v bratrstvo „Knappschaft“¹²⁶. Toto bratrstvo mělo mít společnou pokladnu, do které horníci přispívali pro případ důlního neštěstí.¹²⁷ K rozvoji dochází mezi lety 1527 a 1547, konkrétně tedy v roce 1530, kdy získal Jeroným Šlik od Ferdinanda I. privilegium na těžbu zlata, stříbra a jiných kovů. Teprve od tohoto okamžiku získávají Kraslice na důležitosti a dochází k rozkvětu celého panství.¹²⁸

Roku 1541 byly Kraslice vlivem příchodu nových obyvatel a zvýšení významu těžby povýšeny na volné horní město. V pramenech však neexistuje žádná písemná zmínka, která by to potvrdila. Jako důkaz může posloužit městská pečeť nesoucí letopočet 1541 a nový městský znak, který Kraslice získaly. Pro pečeť je charakteristické velké stříbrné G v gotické podobě, jenž má symbolizovat jméno obce Greslas.¹²⁹ Město se rozrůstalo a bohatlo převážně z hornické činnosti. Vedle již zmíněného zlata, stříbra a železných rud je na Kraslicku zaznamenáno také největší ložisko mědi. Kraslická horní kniha pojednává o ložisku na Eibenbergu, dnešní Tisové, na němž probíhala těžba až do poloviny 17. století.¹³⁰

Obdobný rozvoj zažívají i jiné obce na Kraslicku. Za zmínku stojí rozkvět cínového dolování na Přebuzi, což mělo za následek získání některých výsad a svobod a následné povýšení na horní městečko v roce 1553. Přebuz se takto stala významným městečkem Kraslicka a lákala horníky ze sousedního Saska.¹³¹ Podobně tomu bylo u vesnice Rolava (Sauersack). Počátky trvalého osídlení jsou kladeny také do poloviny 16. století a od této doby zaznamenáváme pomalý růst počtu obyvatel. Rolava v té době ležela z převážné části na nejdeckém panství a zasahovala několika staveními i na panství jindřichovické a doloval se zde cínovec.¹³² Železnou rudu nacházeli horníci naopak v okolí dnešního města Rotava. První zmínka o její existenci se datuje do roku 1549, kdy byla zdejší osada prodána za účelem zpracovávání železné rudy zde se nacházející.¹³³ K dalším nalezištím řadíme Vysoký Kámen, kde se těžilo stříbro a Bublavu se Smolnou, v jejichž revíru se

126 **Knappschaft** – z překladu „svaz horníků“.

127 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 27.

128 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 13.

129 PELANT, Jan. Znaky a pečeteě západočeských měst a městeček. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1985, 124-125.

130 JANČÁREK, Petr. Města Českého Krušnohoří v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1971, str. 29.

131 ROJÍK, Petr. Historie cínového hornictví v západním Krušnohoří. Sokolov: Okresní muzeum a knihovna Sokolov, 2000, str. 52-53.

132 ROJÍK, Petr. Historie cínového hornictví v západním Krušnohoří. Sokolov: Okresní muzeum a knihovna Sokolov, 2000, str. 79-80.

dolovala od roku 1613 železná ruda a existují také zmínky o těžení síry.¹³⁴

Spolu s hornictvím vzkvétaly také obce na celém Kraslicku a zmiňuje se o tom také Georgius Agricola¹³⁵ ve svém díle z roku 1530, jež nese název „Bermannus“, jež popisuje základy mineralogie a horní techniky.¹³⁶

133 KOTĚŠOVEC, Václav. Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka: Bublava, Jindřichovice, Kraslice, Oloví, Přebuz, Rotava, Stříbrná, Šindelová, Dolní Nivy. Praha: Ostrov, 2011. ISBN 978-80-86289-70-0, str. 180-181.

134 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 14.

135 **Georgius Agricola** – německý učenec, jež žil v první polovině 16. století. Autor významné příručky o hornictví a zakladatel mineralogie.

136 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 13.

4 Kraslicko v novověku

Předcházející historické etapy daly v rámci českého království vzniknout mnohým svobodným horním městům, v nichž na počátku 16. století nastaly nové poměry. Na Kraslicku byl však tento proces pomalejší. Obecně lze říci, že v rámci celého Loketska nastává období přerodu středověké společnosti ve společnost raného novověku. Značně se v tomto procesu uplatnila reformace, jejímž prostřednictvím se nejen místní šlechta, ale také samotní obyvatelé pokoušeli vymanit z centralizačních snah Habsburků.¹³⁷ Šlechta při tom sehrála zásadní roli nejen v politické, ale také v kulturní a hospodářské rovině. Šlechtici postupně získávali drobnější majetek do svého držení a tím se v Čechách začaly formovat mocnější panské rody budující rozsáhlá dominia.¹³⁸ Tuto tendenci můžeme sledovat rovněž na Kraslicku, které se v této době jako bohatý region stalo předmětem zájmu nejednoho šlechtického rodu.

4.1 Reformační hnutí na Kraslicku

Husitské války jsou v dnešní době vnímány z mnoha různých úhlů. Na jedné straně se setkáme s interpretací, která celý tento konflikt vnímá jako nejvýznamnější období české historie, zatímco na straně druhé stojí interpretace odlišná, označující husitské války za katastrofu, jež oddálila pronikání renesance a humanismu do české společnosti.¹³⁹ V obou případech se setkáváme se značným zpomalením vývoje společnosti trvajícím přibližně do roku 1525, kdy v Německu zuřily selské války. Od tohoto roku se na území dnešního Karlovarska přesouvali rebelanti ze Saska a spolu s nimi sem začaly proudit i myšlenky reformace. Konkrétně se na Loketsku setkáváme s hnutím teologa Martina Luthera, jež v následujících letech mezi místními horníky získalo značnou podporu. V tomto kontextu můžeme předpokládat, že ovlivněna byla i místní šlechta, která začala novou víru podporovat s vidinou možné opory proti katolickému panovníkovi. Tento

137 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 70-71.

138 BŮŽEK, Václav. Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku. Praha: Paseka, 2002. ISBN 8071854174, str. 54-55.

139 ČORNEJ, Petr. Husitství a husité. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2, str. 36.

přístup je nejlépe doložitelný u města Kadaň, odkud se protestantství začalo šířit i do Loketska a Chebska.¹⁴⁰

Mezi podporovatele Lutherova hnutí patřili také již zmínění Šlikové. Ti byli mezi prvními českými šlechtici, kteří konvertovali k nové protestantské víře a zasloužili se i o její podporu na jimi spravovaném území. Mezi rodem Šliků a panovníkem Ferdinandem I. patrně nepanovaly dobré vztahy a tento akt byl pravděpodobně jistou snahou o odpor. Svědčí o tom listina z roku 1545, v níž Ferdinand I. potvrzuje Karlovým Varům všechna dosavadní privilegia a nařizuje Jeronýmu Šlikovi, zástavnímu pánu města, všechna tato privilegia dodržovat.¹⁴¹ Šlikové proto nijak nebránili příchodu německým luteránským pastorům, kteří zde vyplnili volná místa. Na to však reagoval sám Ferdinand I. předvoláním osmnácti pánů z Loketska, jelikož mu bylo oznámeno, že vyhání katolické kněze a dosazují zde kněze luterské. O vyhánění katolických kněží prameny mlčí, avšak v případě dosazování chráněnců existuje ve spojitosti s rodem Šliků zmínka o kazateli Woflgangu Rappoldovi¹⁴², jenž v roce 1523 kázal v Lokti v přeplněném kostele.¹⁴³ Ze stejného roku pochází „nový církevní pořádek“, jenž Šlikové vydali pro kraj Loketský a Chebský.¹⁴⁴ Ten se ještě následujícího roku uplatnil v nově vzniklém horním městečku Oloví, jež leží mezi dnešními Kraslicemi a Sokolovem na řece Svatavě. Šlikové zde nechali postavit novou modlitebnu a předpokládá se, že se drtivá většina místních k nové víře hlásila.¹⁴⁵

V samotných Kraslicích se s protestanskými kněžími setkáme v roce 1549, ale s ohledem na další panství můžeme předpokládat i jejich dřívější působení. Prvním doloženým kazatelem byl Thomas Neudörffer, jenž byl městským radou pozván z Wittenbergu. Následně zde působil také humanista Jiří List.¹⁴⁶

Situace se změnila až po šmalkaldské válce z let 1546-1547, v níž se Šlikové postavili na stranu německých protestantských stavů. Výsledek války skončil nezdarem pro

140 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 71-72.

141 SOkA Karlovy Vary. Fond Archiv města Karlovy Vary, Listina města Karlovy Vary 1545.

142 **Wolfgang Rappold** – luterský kazatel původem ze Saska. Na Loketsku se objevuje od roku 1521 jako chráněnc Šliků a působí zde jako kazatel.

143 SOkA Karlovy Vary. Fond Archiv města Karlovy Vary, Kronika města Bochoy – 44b.

144 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 30.

145 KOTĚŠOVEC, Václav. Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka: Bublava, Jindřichovice, Kraslice, Oloví, Přebuz, Rotava, Stříbrná, Šindelová, Dolní Nivy. Praha: Ostrov, 2011. ISBN 978-80-86289-70-0, str. 148.

146 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 31.

stavy, čehož Ferdinand I. využil v prosazování svého vlivu v celém království. Loketští Šlikové tímto ztratili prakticky celé své panství, zatímco sokolovská větev si panství v Sokolově a v Jindřichovicích ponechala. Město Kraslice bylo nejdříve zastaveno městu Loket, avšak brzy na to v roce 1548 připadly již potřetí pánům z Plavna.¹⁴⁷ Ferdinandův nejvyšší kancléř Jindřich IV. z Plavna¹⁴⁸ získal od panovníka téměř všechny bývalé majetky svého rodu, mezi něž nepatří pouze panství v Čechách, ale také panství Plavno a Vogtland. Svědčí o tom listina z roku 1549, v níž mu Ferdinand I. potvrzuje lenní právo.¹⁴⁹ Město Oloví získalo roku 1580 práva královského horního města a bylo tak vyjmuto z panství Hřebeny.¹⁵⁰

Hospodářské bohatství celého regionu mělo pravděpodobně pozitivní vliv na průběh politických změn, které zde proběhly v mnohem mírnějším duchu než ve zbytku Čech. Na Kraslicku stále sledujeme rozkvět v hornictví a na přelomu století se zde projevuje i zájem o těžbu dřeva, což má později vliv na zdejší výrobu hudebních nástrojů.¹⁵¹

4.2 Kraslicko na přelomu 16. a 17. století

Za Jindřicha IV. byla v Kraslicích zavedena soudní a městská kniha, jejíž první zápisy od roku 1552 byly bohužel ztraceny. Roku 1552 Jindřich IV. zemřel a jeho panství přešlo na jeho dva syny Jindřicha V. a Jindřicha VI. Tato dualita ve vlastnictví měla za následek časté spory, které se projevily v rychlém zadlužení rodu, a tak do roku 1563 ztratili panství ve Vogtlandu a zbytek panství si rozdělili. Kraslicko takto získal starší z bratří, Jindřich V., jenž jej však hned následujícího roku prodal Jáchymu Šlikovi z chebské větve tohoto rodu.¹⁵² Šlikové však na Kraslicku vlastnili pozemky již dříve. Příkladem je osobnost Viktorina Šlika, jenž roku 1522 získal Jindřichovice a nechal zde vybudovat tvrz,

147 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 54-55.

148 **Jindřich IV. z Plavna** – nejvýznamnější představitel rodu. Nejvyšší kancléř a purkrabí míšenský.

149 Národní archiv Praha. České gubernium – gubernální listiny 1261-1937, listina z 10. dubna 1549.

150 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 54.

151 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 72.

152 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 13.

na jejímž místě byl v 17. století postaven zámek.¹⁵³ V 16. století je to naposledy, co se s rodem Plavenských v souvislosti s Kraslickem setkáváme, jelikož roku 1572 vymírají s posledním mužským členem rodu, Jindřichem VI.¹⁵⁴

Jáchym Šlik přinesl na Kraslicko Jáchymovský horní řád z roku 1518 a zavádí jej zde do praxe. Tento krok se jeví jako nejvíce účelný, jelikož zmíněné město Jáchymov se v průběhu 16. století stalo doslova nejvýznamnějším městem regionu, které co do počtu obyvatel stálo jako druhé za hlavním městem Prahou.¹⁵⁵ O významu města svědčí také několik listin, jimiž Ferdinand I. po šmalkaldské válce potvrdil Jáchymovu všechna jeho práva včetně těch horních.¹⁵⁶

Vedle nerostných rud se na Kraslicku v této době začalo těžit také dřevo, po němž se s rozmachem hornictví zvedla poptávka. To mělo nejen na Kraslicku za následek rychlé odlesňování půdy, kterou však nikdo nechtěl obdělávat. Lidé přicházeli do Krušnohoří s vidinou rychlého zbohatnutí a zemědělství bylo proto na pokraji zájmu. Většina potravin, spotřebního zboží a některých surovin potřebných pro hornictví byla proto dovážena.¹⁵⁷ Dřevo a vidina bohatství s ním spojená se pravděpodobně zalíbila i samotnému císaři Maxmiliánovi¹⁵⁸, jenž roku 1567 přikázal Jáchymu Šlikovi, aby panství Kraslice se Sněžnou a Krásno prodal Jiřímu Glouchovskému ze Šumburka, což se 27. června roku 1575 skutečně stalo. Jiří získal Kraslice nikoli jako léno, ale jako svobodné dědičné panství a nechal tuto změnu zapsat do zemských desek. Císař Maxmilián II. si za to od Jiřího vymínil místní dřevo, jehož cena se měla odvíjet od ceny lesů loketských.¹⁵⁹ Dřevo bylo potřeba při vytváření nových dolů v Horním Slavkově, kde se v 50. a 70. letech nacházelo nejbohatší ložisko cínu v Evropě. Místní těžba byla natolik významná, že dokázala do jisté míry zbrzdit úpadek hornictví v celém regionu, který byl charakteristický pro přelom 16. a 17. století.¹⁶⁰

153 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 239.

154 KUMPERA, Jan. Osobnosti a západní Čechy. Plzeň, 2005. ISBN 978-80-7291-142-4, str. 414.

155 JANČÁREK, Petr. Města Českého Krušnohoří v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1971, str. 45.

156 SOKA Karlovy Vary. Fond Archiv města Jáchymov, Listina Ferfinanda I. z roku 1547.

157 JANČÁREK, Petr. Města Českého Krušnohoří v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1971, str. 94.

158 **Maxmilián II. Habsburský** – následník Ferdinanda I. Habsburského.

159 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 33.

160 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, str. 20.

I přesto, že se v Krušnohoří nesetkáme s prosperujícím zemědělstvím, tak zde můžeme sledovat pokračování v tkalcovské tradici z dob středověku. V hornatějších částech Loketska byl důležitou hospodářskou plodinou len, jenž poskytoval surovinu pro cechy tkalců a cajkářů¹⁶¹ ve městech.¹⁶² Obdobně tomu bylo i v případě ševců, kteří ve zdejších městech také našli uplatnění. Svědčí o tom listina Anežky z rodu Šliků, která potvrzuje cech ševců v Jindřichovicích jeho výsady.¹⁶³ Za zmínku také stojí existence několika rybníků, jež byly zakládány na celém území Loketska. Na Kraslicku se nacházely tři rybníky v oblasti mezi Bublavou a Stříbrnou, a to až do přelomu 18. a 19. století, kdy byly vysušeny a přeměněny na ornou půdu.¹⁶⁴

Jiří ze Šumburka potvrdil Kraslicím všechna privilegia a dosadil sem svého správce. Za jeho vlády panoval na panství klid, který prospěl místní těžbě. Na Bleibergu byla nalezena nová ložiska a na Bublavském potoce proto vznikly nové hutě na zpracování mědi. Roku 1585 Jiří zemřel a panství zdědil jeho syn Augustus. Ten 4. srpna roku 1601 vydal nový horní řád, jenž byl po vzoru řádu Jáchymovského více orientován na potřeby města Kraslice. Zakládání nových dolů přilákalo nové osadníky a město dosáhlo roku 1608 počtu až čtyř tisíc obyvatel a v letech následujících se tento počet téměř zdvojnásobil.¹⁶⁵ Rozkvět hornictví, který Šumburkové podněcovali, měl blahodárny vliv i na město samotné. Roku 1613 byla založena první pozemková kniha, v níž byly sepsány všechny pozemky města. K celému kraslickému panství tedy patřily obce Bublava, Krásná, Markhausen, Sněžná, Sklená, Smolná, Stříbrná, Zátíší a Zelená Hora. Obec Zelená Hora a později také obec Tisová vznikly právě díky nové důlní činnosti v regionu. Augustus zemřel roku 1610 ve dvaceti osmi letech a nezanechal žádné potomky. To mělo za následek spory o dědictví mezi ostatními příslušníky rodu, které vyústily soudním výrokem samotného císaře z roku 1616. Kraslické panství však nijak významně ovlivněno nebylo a všechna privilegia mu byla ponechána. Samotný spor propůjčil městu větší samostatnost, což se projevovalo například tím, že městská samospráva začala do svých řad přijímat i zástupce báňských podnikatelských kruhů.¹⁶⁶ Kraslice byly stále podřízeny Šumburkům,

161 **Cajkář** - tkadlec vyrábějící na ručním stavu hrubou režnou látku, takzvaný cajk.

162 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 51.

163 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Cech ševců Jindřichovice, Listina z roku 1603.

164 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 63.

165 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, str. 189.

166 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 38-39.

ale již na počátku 17. století můžeme spatřovat jistý předstupeň emancipace.

4.3 Kraslicko za třicetileté války

Od porážky prvního protihabsburského odboje se v celém kraji stále více šířilo luteránství a v roce 1579 byly katolické fary pouze v Kynšperku nad Ohří a v Chlumu sv. Máří. Většina kraje vyznávala luteránství a i samotná šlechta byla protestantská, to samé platilo i v případě městských rad. Z tohoto důvodu byly události v nitru království vnímány intenzivněji, než tomu bylo doposud. Centralizační snahy a projevy absolutismu za vlády Habsburků vedly k neklidu a nespokojenosti mezi stavy. Vzhledem k tomu, že většina obyvatelstva českých zemí byla nekatolická, lze o tomto nově vznikajícím rozporu hovořit jako o sporu mezi protestanty a katolíky.¹⁶⁷ Svobodu vyznání získali protestanti již v roce 1575 uznáním České konfese Maxmiliánem II. a později roku 1609 rovněž Majestátem Rudolfa II. Za vlády Matyáše II. se však mnoho změnilo a postupně dochází ke konfliktům, které 23. května roku 1618 vyvrcholily třetí pražskou defenestrací, jež je považována za počátek třicetileté války.¹⁶⁸

Na situaci v království reagovalo Loketsko svoláním krajského sjezdu, který vyjádřil podporu nově zvoleným správcům. Protestanští příslušníci stavovského povstání chtěli tuto situaci využít k vyhnání posledních katolických kněží, kteří v kraji zůstali a skutečně tak učinili. Faráře Chlumu sv. Máří a faráře Kynšperka nad Ohří přepadli a uvěznil.¹⁶⁹ Šumburkové, páni kraslického panství, se tohoto povstání nezúčastnili, a proto jim Kraslicko zůstalo v držení i po roce 1621. Snahu o odboj však můžeme sledovat například v dnešních Hřebenech.¹⁷⁰ Zdejší hrad Hartenberg obsadili roku 1621 bavorští spojenci Fridricha Falckého a obec Hřebeny obsadili žoldněři Patra Arnošta II. Mansfelda¹⁷¹. Proti Hřebenům vytáhla brzy císařská vojska a samotný hrad dobyl na začátku jara vojevůdce

167 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 52-53.

168 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 67.

169 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 52.

170 **Hřebeny** – součást obce Josefův nacházející se na jižní hranici Kraslicka.

171 **Petr Arnošt II. Mansfeld** – německý šlechtic a vojenský důstojník bojující na straně protihabsburského odboje.

Katolické ligy Jan Tserclaes Tilli.¹⁷² V reakci na povstání byly 3. července, 24. července a 25. srpna roku 1621 vyhlášeny protireformační dekrety proti protestantským kazatelům. Na žádost Šumberků vzal Kraslice pod svou ochranu saský kurfiřt. Tento počín měl město uchránit před možnými restrikcemi a s přihlédnutím k neúčasti na povstání zůstaly Kraslice nadále ve vlastnictví Šumberků. Vlivem jejich snažení zde luteránští duchovní setrvali podstatně déle, než ve zbytku kraje. V říjnu roku 1628 byli však zdejší nekatoličtí kněží nakonec také vyhnáni a místní kostel byl uzavřen. Někteří duchovní se při odchodu rozhodli setrvat v blízkosti hraničního přechodu, kam proudila i první vlna exulantů, což mělo později za následek založení obce Klingenthal.¹⁷³

Zbytek Kraslicka, který nepatřil Šumberkům, potkal jiný osud. Jindřichovické panství získal roku 1616 Jáchym Šlik z Bassana¹⁷⁴ a byl to právě jeho bratranec Jáchym Ondřej Šlik, kdo se ve stavovském povstání postavil proti panovníkovi a byl mezi popravenými na Staroměstském náměstí. Kvůli tomu bylo Šlikům celém panství (tedy i sokolovské) odebráno a roku 1622 jej koupil císařský hodnostář Otto Nostic. Konfiskace se netýkala pouze šlechty, ale také měšťanstva, avšak velká část těchto majetků byla později vrácena či nabídnuta k zpětnému odkoupení. Obdobné restrikce přišly později ve formě odebírání náboženských svobod a dalších práv. Místnímu, většinově protestantskému obyvatelstvu, byla pravděpodobně kolem roku 1625 umožněna volba mezi náboženskou příslušností a majetkem. Ti, kteří by nepřestoupili ke katolictví, by ztratili veškerý majetek a následně by byli vyhoštěni ze země. Na to ne všichni místní obyvatelé přistoupili a mezi lety 1626-1654 mnoho rodin Loketsko opustilo a odešlo do sousedního Saska.¹⁷⁵ Takto postupně opouštěli Kraslice zvláště místní horníci a bohatší měšťané. Mezi exulanty bylo rovněž množství mladých lidí. Šumberkové se z obavy odchodu pracovních sil obrátili na císaře Ferdinanda II. s prosebnými listy, v nichž žádali o upuštění od rekatolizace. Císař z obavy o ztrátu příjmů Šumberkům vyhověl a rekatolizace se na Kraslicku skutečně pozdržela.¹⁷⁶

I přesto, že je Loketsko podle pramenů považováno za jeden z nejvíce válkou

172 BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, str. 77.

173 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 42.

174 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Jindřichovice, Listina Jáchyma Šlika z Bassana 30.12. 1616.

175 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 68-69.

176 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 42-43.

postižených krajů, tak v případě Kraslicka nesledujeme v průběhu dalších etap třicetileté války její výraznější projevy. Vliv na tento stav měla poloha města, jenž leželo mimo hlavní cesty, a také záštita saského kurfiřta. Roku 1624 do města dorazily císařské oddíly, které podle uchovaných pramenů žily s místními obyvateli v míru. Situace se změnila až v roce 1630, kdy do války vstoupilo Švédsko. Roku 1632 pronikly na Kraslicko jezdecké pluky polských žoldněrů ve službách Švédska a plenily zdejší venkov. Samotné město Kraslice bylo kvůli absenci hradeb či jakékoliv pevnosti či tvrze vypleněno a z části vypáleno, přičemž mnoho jeho obyvatel zahynulo. Město bylo do roku 1640 obnoveno a prostřednictvím ochranného listu Otty Albrechta z 13. 2. 1639 získalo alespoň formální ochranu.¹⁷⁷ Počátkem léta roku 1639 vpadli do severozápadních Čech Švédové pod vedením generála Johana Banéra¹⁷⁸ a sužovali celé Loketsko. Banérovo tažení pokračovalo dokonce na samotnou Prahu, kterou ke konci května toho roku ostřeloval děly.¹⁷⁹ Prahu se však Banérovi dobýt nepodařilo a proto se 2. července rozhodl ustoupit k Brandýsu nad Labem. Zde se snažil o vybudování základny, z které by mohl vést úspěšnou kampaň za dobytím Prahy. To se však jevilo jako nesplnitelné a to proto, že císařští shromáždili u Prahy armádu o síle 30 000 mužů. S ohledem na tuto skutečnost se Banér rozhodl Čechy opustit a vyplenil při tom vše, co mu přišlo do cesty. Poté se ale musel stáhnout zpět do Saska.¹⁸⁰ V dostupných pramenech existuje ještě několik zmínek o švédském řádění, které trvalo prakticky až do konce třicetileté války. Za zmínku však také stojí působení vojáků druhé strany. V reakci na švédskou hrozbu byly na Kraslicku drženy pohotovostní sbory, které zde musely samy hospodařit a často se dostávaly do sporu s místními. Situace nabyla vrcholu v roce 1636, kdy přes Kraslicko procházely vzbouřené oddíly císařských vojáků, kteří vydrancovali nejen přilehlé okolí, ale i Kraslice samotné. Odsud táhli i přes Jindřichovice, Krásnou Lípou a Nejdek. Ráz krajiny, pro který bylo oproti minulosti charakteristické většinové odlesnění, nijak nebránil přesunům větších vojenských skupin, a proto tudy až do konce války proudili vojáci obou válčících stran. Další zmínky o Kraslicích během třicetileté války však dohledatelné nejsou.¹⁸¹

177 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 43.

178 **Johan Gustafsson Banér** – švédský vojevůdce a vrchní velitel vojsk Svaté říše římské ve třicetileté válce.

179 SLÁMA, Lukáš. Krušné hory ve švédském sevření: poslední tažení Jana Banéra 1641. Praha: EPOCHA, 2020. ISBN 978-80-7557-237-0, str. 118-119.

180 AUTOR NEUVEDEN. ŽILI V ÚSTÍ: Ústí obsadil švédský generál - Ústecký deník. Ústecký deník - informace, které jsou vám nejbliž [online]. Dostupné z:

https://ustecky.denik.cz/zpravy_region/20110906_wv_zilivusti_general_baner.html

181 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 43-44.

4.3.1 Důsledky třicetileté války a protireformace

Krušnohoří bylo válkou zasaženo mnohem silněji než vnitrozemí. Kromě samotných vojenských konfliktů a drancování jej zmáhala mezi lety 1633-1644 také morová epidemie, která dosavadní bídu prohloubila. Místní obyvatelé opouštěli města, v nichž nebyla dostatečně silná vojenská posádka, aby se zachránili před rabujícími vojáky. Konkrétní situace popisuje kronika luteránského faráře Christiana Lehmana¹⁸², jenž samotné Krušnohoří nazval „křížovatkou“ třicetileté války.¹⁸³ Mor postihl zdejší kraj nejvíce v roce 1633, kdy byla situace natolik kritická, že hrobník v Nejdku nestačil pohřbívat mrtvé, kteří se kupili na hromadách a lákaly smečky divokých psů.¹⁸⁴

V důsledku války a s ní související emigrace protestantského obyvatelstva došlo k výraznému poklesu obyvatelstva. V Čechách žilo před válkou na 1 700 000 lidí a po válce jich zde žilo kolem 950 000. Tato skutečnost byla o to vnímavější v Krušnohoří, které bylo dlouhodobě řídkěji osídlené. Mnohé lokality a obce zanikly a pustla také města.¹⁸⁵ Na Kraslicku bylo podle dostupných pramenů na konci války kolem stovky vypálených a pustých domů, které nebyly ještě osm let po válce znovu osídleny. Nejvíce bylo však v kraji ovlivněno rudné dolování. Těžba v dolech v Horním Slavkově a v Krásné byla za války zpomalena a totéž platí i o dolování na jindřichovickém panství a v Oloví. V Kraslicích a na Přebuzi však hornictví nijak výrazně zasaženo nebylo.¹⁸⁶

Reakcí na poválečný stav byla snaha panovníka Ferdinanda III. o nápravu situace v království. Za jeho vlády se do Kraslic vrátili někteří exulanti a město se již do konce třicetileté války úplně obnovilo. V kraji se pozvolně začala projevovat protireformace, přičemž v Kraslicích byl roku 1650 zdejší evangelický kostel vysvěcen pro účely katolických obřadů. První katolický duchovní Bernardus Trander však do města přišel až v roce 1653 a ze strany Šumburků nebyl pozitivně přijat. Odmítli mu přispívat na chod kostela a nijak místní obyvatelé nepřesvědčovali ke konverzi.¹⁸⁷ Obdobně tomu bylo v

182 **Christian Lehman** - saský luteránský kazatel, svědek švédského řádění.

183 LEHMANN, Christian. Die Kriegschronik. Sachsen mit Erzgebirge. Scheibenberg 1916 (Nové vydání 2013). ISBN 978-3839105115, str. 24-25.

184 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 73.

185 TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8, str. 26-27.

186 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 62-63.

187 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 44.

Jindřichovicích, kde byly roku 1651 na pokyn Kryšpína Fuka z Hradiště¹⁸⁸ vysvěceny místní oltáře k provozování katolických mší.¹⁸⁹ Veškeré církevní obřady včetně křtů, sňatků či pohřbů směly být vykonávány pouze katolickými duchovními a katolickým rituálem. Tato skutečnost dále přispívala k rozhodnutí místního obyvatelstva k odchodu ze země a proto se v mnoha pracích historiků setkáme v případě poválečného exilu s datací 1626-1654.¹⁹⁰

V roce 1653 byly v Kraslicích založeny katolické farní matriky. Nachází se v nich záznam o příchodu prvního katolického panského hejtmána do Kraslic. Jednalo se o Jana Jiřího Vogelhaupta z Jáchymova, jenž byl však 29. července roku 1654 postřelen šlechticem Zebitzerem kvůli osobnímu sporu. Prvním uznaným farářem Kraslic se stal Jiří Vojtěch Fritschman dne 6. listopadu roku 1661. Ten na rozdíl od svého předchůdce dostával od České komory 150 zlatých ročně.¹⁹¹

4.4 Kraslicko ve správě Nosticů

Po třicetileté válce patřilo Kraslicko stále rodu Šumburků. Kraslice se stále snažily pokračovat v hornictví, aby si udržely hospodářské a právní výhody, jež přináší titul svobodného horního města. Tuto tendenci můžeme sledovat od roku 1644, kdy bratři Jiří, Arnošt, Otto a Albrecht potvrdili městu privilegia spojená s horním řádem Augusta ze Schönburgu.¹⁹² Podmínky dolování se však stále zhoršovaly a pokusem o záchranu této nelehké situace bylo pronajmutí olověných dolů na Sv. Filipojakubských štolách. I přes všechny snahy došlo k zhoršení situace roku 1653, kdy vydání dalšího protireformačního ediktu přinutilo další zdejší horníky k prodání majetku a následnému odchodu z města.¹⁹³ Tyto události nakonec pravděpodobně Šumburky přesvědčily k prodání kraslického panství, k čemuž došlo 31. března roku 1666. Kraslicko od Šumburků koupil Jan Hartvík

188 **Kryšpín Fuk z Hradiště** – titulární arcibiskup trapezuntský a světitel biskup bražský.

189 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Farní úřad Jindřichovice, Listina z roku 1651.

190 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 69.

191 SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1653-1661.

192 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina z roku 1644.

193 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 53.

Nostic¹⁹⁴ za 53 333 tolarů a záhy na to přiznal Kraslicím nejen privilegium Karla IV.¹⁹⁵, ale také již zmíněný horní řád Augusta ze Schönburgu.¹⁹⁶ Jan Hartvík Nostic byl synovcem Otty Nostice, jenž díky pobělohorským konfiskacím získal rozsáhlý majetek na Loketsku, tedy i Sokolov a jindřichovické panství. Po smrti Otty roku 1630 zdědil Jan Hartvík všechno jeho majetek.¹⁹⁷ Pod správou Nosticů byl roku 1672 v Jindřichovicích vybudován současný zámek, avšak podle nejnovějších bádání se usuzuje, že se ve skutečnosti jedná o rekonstrukci a přestavbu původní Šlikovské tvrze z dvacátých let 16. století. Přestavba byla provedena v barokním duchu, ale do současnosti se nezachovala.¹⁹⁸ Ve stejné době byl opraven a obnoven i místní kostel sv. Martina.¹⁹⁹

Obyvatelé Kraslicka a o to výrazněji místní horníci přijali Jana Hartvíka Nostice s úctou a jejich představitel za účelem přivítání nového pána dokonce složil holdovní zpěv²⁰⁰. Učinili tak pravděpodobně z obavy z nového majitele panství, který byl na rozdíl od předchozích pánů ze Šumburku katolíkem. Jan Hartvík Nostic městu v mnohém vyšel vstříc, ale na druhou stranu se začal sám angažovat v zavádění protireformace na Kraslicku a to do té míry, že sem pozval kapucínské misionáře.²⁰¹ Ti však narazili na odpor místních, kteří se nehodlali vzdát své luteránské víry, jež zde měla již několik generací silnou tradici. Jan Hartvík Nostic se proto rozhodl zvolit přísnější přístup a 2. května roku 1671 dosadil nového zapáleného faráře Františka Štěpána Freislebena, jenž byl původem ze Sokolova.²⁰² Zároveň se rozhodl rozpustit kraslickou městskou radu, jejíž členové byli většinou luteránského vyznání, a na jejich místo dosadil oddané katolíky. Již překvapení a nespokojení obyvatelé poté dostali na výběr mezi konverzí ke katolictví a vystěhováním z panství. V reakci na to začala největší vlna exodu z celého Kraslicka, která i samotného Nostice zaskočila. Kraslicko mezi lety 1671-1676 opustily dvě třetiny veškerého

194 **Jan Hartvík Nostic** – hrabě Nostic-Rieneck, nejvyšší kancléř Království českého v letech 1652-1683.

195 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Jana Hertwiga Nostitze potvrzující privilegium Karla IV. z roku 1666.

196 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Jana Hertwiga Nostitze potvrzující výsady udělené listinou Augusta ze Schönburgu z roku 1666.

197 KUMPERA, Jan. *Osobnosti a západní Čechy: do poloviny 19. století*. Plzeň, 2005. ISBN 978-80-7291-142-4, str. 177.

198 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. *Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945*. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 239.

199 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. *Nosticové: Nostitz*. Sokolov, 2007. ISBN 978-80-86630120, str. 25.

200 **Holdovní zpěv** – zpěv se stal součástí knihy hornických zpěvů „Pramen studnice duše“ z roku 1700 od Matouše Wiewera, představitele kraslických horníků.

201 VLČEK, Pavel, Dušan FOLTÝN a Petr SOMMER. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6, str. 127.

202 SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1661-1689.

obyvatelstva (2 000 lidí), což mělo obrovský dopad nejen na hospodářský, ale také na kulturní a sociální vývoj v celé oblasti. Není sporu, že masový exodus obyvatelstva negativně ovlivnil již postupně upadající hornictví. Mezi exulanty bylo množství báňských odborníků a zkušených horníků, které se v následujících letech nepodařilo adekvátně nahradit. Jan Hartvík Nostic v reakci na tento stav zakázal misijní činnost kapucínů, což však tuto katastrofu zvrátit nedokázalo. Nostic proto stanovil nový městský řád, ulevil z daní z vína a piva a dokonce snížil roční daně o dvacet procent.²⁰³ Úlevám z daní z vaření piva předcházelo samotné propůjčení práva na vaření piva z roku 1668, o němž svědčí listina ze dne 9. 2. tohoto roku.²⁰⁴ Informace z této doby však nejsou kompletní, jelikož roku 1669 propukl v úředním domě v Kraslicích požár, který zachvátil i několik dalších budov na tehdejší Nosticově náměstí. Nostic nechal dům znovu vystavět a dopomohl i při opravách zbývajících budov, přičemž dalším podobným krokem byla oprava staré fary v roce 1686.²⁰⁵

Jan Hartvík Nostic se pokoušel odvrátit hospodářský úpadek svého panství a nechal proto obnovit mosazárnu ve Stříbrné, v níž se měla zpracovávat měď vytěžená na Tisové. Tento počín se jevil jako výhodný, jelikož toho času se jednalo o první výrobu mosazi v Čechách. V důsledku exodu obyvatelstva však na panství nezbyli žádní odborníci, a tak bylo potřeba najmout hutníky ze sousedního Saska. Paradoxně proto kolem roku 1681 na Kraslicku přibyla menšina třiceti protestantů. Tato výroba mosazného plechu setrvala až do roku 1792 a zde vyrobený plech byl využíván k výrobě dechových nástrojů.²⁰⁶ Zde lze spatřit paralelu mezi hornictvím a následným příklonem k výrobě hudebních nástrojů, pro které byly Kraslice donedávna známy.

Roku 1683 hrabě Jan Hartvík Nostic zemřel a dědicem panství se stal jeho syn Antonín Jan. Ten městu Kraslice potvrdil privilegium Karla IV.²⁰⁷ a pokračoval v úsilí svého otce, což lze vidět v tendenci o udržování hornické tradice v regionu, přičemž kladl větší důraz na podporu dalších živností. Za tímto účelem potvrdil horní řád Augusta ze

203 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 54.

204 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina z roku 1668.

205 KOTĚŠOVEC, Václav. Staré Kraslice v obrazech. Kraslice: Město Kraslice, 2017.

206 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, 190.

207 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Antonína Jana Nostitz potvrzující privilegium Karla IV. z roku 1683.

Schönburgu z roku 1644,²⁰⁸ potvrdil cechovní články výrobcům sukna, vytvořil vlastní společenstvo koželuhům a ve Stříbrné zřídil barvírnu. Úpadek hornictví se však stále více projevoval a místní obyvatelé začínali hledat nové pracovní příležitosti. Nepříznivé podmínky neumožňovaly rozvoj zemědělství, takže na světlo přicházela nová řemesla, mezi které patří například paličkování, pletařství, tkalcovství, výroba bílého zboží a výroba hudebních nástrojů.²⁰⁹

V této době se v Kraslicích usadili první houslaři Melchior Lorenz, Georg Kurtzenorfer a Michael Dofler. Z pramenů je však zřejmé, že první cech mistrů houslařů pochází již z roku 1669, ale zmínky o konkrétních mistrech dochovány nejsou.²¹⁰ I přes úpadek hornictví však stojí za zmínku dolování břidlice na území dnešní obce Kámen a Čirá. V druhé polovině 17. století byla v těchto místech aktivní těžba hned v několika lomech a zde vytěžená břidlice sloužila jako stavební materiál v širokém okolí. Břidlice nalámaná v Číře byla roku 1694 použita při opravě střechy kostela v Lubech.²¹¹

Kolem roku 1706 nechal Antonín Jan zhotovit nové opisy kraslických starých městských privilegií a ty nechal následně přezkoumat za účelem vyřešení sporů mezi pozemky měšťanů. Privilegia byla roku 1722 nově uznána.²¹²

Antonín Jan měl velké výdaje, na něž jeho příjmy nestačily, a tak byl nucen svá panství prodávat či zastavovat jiným šlechticům. Podobný osud potkal i Kraslice, které roku 1723 prodal dolnorakouskému vládnímu radovi Karlu Richardu Josefu von Schmidlin, který hned nato městu potvrdil všechna privilegia.²¹³ Schmidlin takto skupoval mnohé české statky, ale činil tak na dluh, a proto byl brzy nucen Kraslice prodat zpět. Stalo se tak 9. září 1729 a bylo tak zaznamenáno i v zemských deskách.²¹⁴ Kraslické panství bylo od této doby spojeno s panstvím jindřichovickým a roku 1731 Antonín městu opět potvrzuje všechna privilegia (tedy privilegium Karla IV., horní řád z roku 1644 a privilegia

208 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Antonína Jana Nostitz potvrzující horní řád, vydaný roku 1644 z roku 1683.

209 JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970, str. 18.

210 GALL Wenzel, Kleine Heimatkunde zur Karte des Falkenauer Bezirkes. Elbogen (Loket) 1913, str. 53.

211 SOA v Plzni. Fond Velkostatek Luby, fólie 34.

212 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 56.

213 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Karla Richarda Josefa von Schmidlin z roku 1683.

214 Národní archiv Praha. České gubernium – gubernální listiny, Praha – 25. května 1733.

Jana Hartvíka Nostice).²¹⁵

Antonín Jan Nostic zemřel 21. října roku 1736 a držitelem jeho panství se stal František Václav, syn Václava Desideria a Alžběty hraběnky Kinské.²¹⁶ Ten se pokusil o znovuoživení kraslického hornictví a jeho zápal byl natolik silný, že se sám stal horníkem. Roku 1737 potvrdil městu všechna privilegia²¹⁷ a investoval většinu peněz do hospodářství. Sám však potřeboval peníze a když postupem času nedocházelo k zvýšení výnosů, tak od svého pokusu upustil. Doly nadále patřily vrchnosti a platil zde horní řád z roku 1644. Roku 1741 byl František Václav povinen poslat 300 horníků do Chebu, kde pomáhali na opevňovacích pracích. Od roku 1740, po nástupu Marie Terezie na trůn, hrozil vpád pruských vojsk, a proto byl i v Kraslicích postupně zřízen městský střelecký sbor a před městem (severní hranice města) byl postaven zátaras.²¹⁸ Po skončení války byla pouze krátká doba klidu a roku 1756 vypukla sedmiletá válka. Prusové vstoupili na české území i v oblasti Chebska v květnu roku 1759 při taktických přesunech proti říšským plukům ve Frankách. Boje se odehrávaly v Ašských kopcích, odkud byly rakouské jednotky zatlačeny k Házlovu. Prusové se k Chebu přiblížili ještě roku 1761, ale žádného většího úspěchu nedosáhli, protože nově vystavěné opevnění nebyli schopni zdotat.²¹⁹ Na Kraslicku k žádným střetům pravděpodobně nedošlo. Roku 1757, kdy Marie Terezie vyhlásila mobilizaci, se tři krasličtí měšťané přihlásili do služby a ještě téhož roku málem došlo k vojenskému střetu mezi místními vojáky, kteří sem byli přesunuti pro obranu proti případným nájezdům, a pruskými oddíly. Prusové se však stáhli, když u Zátíší narazili na rakouské předsunuté oddíly.²²⁰ Kraslicko bylo opět ušetřeno od hrůz války a město se tak dále vyvíjelo v poklidu. V jindřichovickém archivu se též nachází listina z roku 1757, v níž Marie Terezie povyšuje Josefa Kopeczka do rytířského stavu.²²¹

Za vlády Marie Terezie se začala stále více uplatňovat tendence k centralizaci moci a příklon k absolutismu. Neposlušnost českých stavů zapříčinila likvidaci české dvorské

215 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listiny Antonína Jana Nostitze z roku 1731.

216 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Nosticové: Nostitz. Sokolov, 2007. ISBN 978-80-86630120, str. 11.

217 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listiny Františka Václava Nostitze z roku 1737.

218 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 57.

219 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 87-88.

220 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 58.

221 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Marie Terezie povyšující Josefa Kopeczka do rytířského stavu z roku 1757.

kanceláře roku 1749, což společně s dalšími reformami vedlo k přeměně zemí Koruny české v provincii habsburské monarchie.²²² Osvícenský absolutismus nabyl vrcholu za vlády syna Marie Terezie, Josefa II. Ten se zasloužil o celou řadu změn, mezi něž patří zrušení nevolnictví 1. listopadu 1781 či toleranční patent z 13. října roku 1781. Prostřednictvím těchto patentů bylo umožněno nerušené rozvíjení průmyslu, v němž mohli působit také odborníci jiných vyznání. Josef II. vydal za své vlády na 6000 patentů a zajistil přerod stavovské společnosti v novou, moderní společnost.²²³ Za svého panování Josef II. také cestoval a podnikal inspekční kontroly po celém císařství. Na jedné takové cestě se roku 1766 vydal z Vídně do Třeboně a odsud do Plzně, Karlových Varů a také do Chebu. Z Chebu se na koni vydal v doprovodu dvou generálů a družiny přes Luby, Černou, Mlýnskou a Sněžnou až do Kraslic, kde jej 17. června uvítaly zástupy lidí nejen z přilehlého okolí, ale také ze sousedního Saska. Panovník se lidí ptal na pracovní podmínky, naslouchal připomínkám a slíbil městu podporu. Co slíbil, nakonec skutečně dodržel a nechal městu poslat 200 měřic zrna a 15 korců jáhlů.²²⁴

Roku 1765 zemřel František Václav a jeho nástupcem se stal František Antonín Josef Johan Nepomuk Václav Filip. Ten se více orientoval na politiku a správu panství zanechal svým podřízeným. Na jindřichovickém panství však nechal vystavět lovecký zámek Més Ideés (dnešní Favorit) v oboře poblíž dnešní Šindelové.²²⁵

V roce 1771 byly Kraslice stále horním městem, ale množství dolů se snížilo na úplné minimum. V regionu bylo pouze 9 podnikatelů, jeden tavič mědi, jeden hormistr, jeden směnmistr a jeden důlní přísežný. Malým vzestupem bylo zřízení železných hutí v Rotavě, které se však brzy setkalo s problémem, kterým byl nedostatek dřeva.²²⁶ Místní se stále více pokoušeli věnovat jiným odvětvím, přičemž od roku 1785 se na Kraslicku poprvé začínají pěstovat brambory.²²⁷ V Kraslicích bylo po roce 1771 osm mistrů houslařů a jejich výrobky šly na odbyt i do vnitrozemí. Dále se zde začaly vyrábět také mosazné trumpety. Hojně se rozvíjelo paličkování, punčochářství a výroba plátna, kterou se živilo

222 VALENTA, Aleš. Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-272-0, str. 25-26.

223 TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8, str. 28-29.

224 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 58-59.

225 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Nosticové: Nostitz. Krajské muzeum Karlovarského kraje, p.o. Muzeum Sokolov. Sokolov: Krajské muzeum Karlovarského kraje, 2007. ISBN 978-80-86630120, str. 12.

226 GROSS, Alexander. Sokolovské pohledy. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1963, str. 58-59.

227 BRANDL, Herman. Geschichtliche Mitteilungen aus dem Bezirke Graslitz. Rotava, 1928, str. 7.

sedm mistrů. Mezi lety 1771-1785 bylo v Kraslicích postaveno kolem 70 nových stavení, což znamená, že zde bylo kolem 443 domů. Od roku 1780 začalo tkaní mušelinů a od roku 1790 začíná ve velkém i výroba dřevěných hudebních nástrojů, přičemž prvním významným výrobcem v tomto oboru byl Petr Ignác Riedl.²²⁸ Jeho bratr Josef Ignác Riedl naopak začal od téhož roku vyrábět klarinety. Od roku 1792 či 1793 ustala práce v mosazárně na Stříbrné a byla zde vystavěna pec na pálení kyseliny sírové.²²⁹

Roku 1794 zemřel František Antonín Nostic a kraslické panství získal mladší syn Bedřich Jan Chrysogon, jenž byl v pořadí pátým držitelem fideikomisu od smrti Oty Nostice. O jeho působení na Kraslicku však neexistují valnější zmínky. Správu zanechal svým podřízeným a na Kraslicku se po dobu jeho života rozvíjel průmysl.²³⁰ Od roku 1820 se držitelem majetku Nosticů stal jeho syn Ervín Nostic a za jeho správy se Kraslice staly skutečným průmyslovým městem. Průmyslovou základnu panství tvořilo lesnictví, jež spravovalo tři pily, výrobu dřevité vlny, šindelí a třísel. V souvislosti se zpracováváním dřeva se setkáme s počátky obce Šindelová²³¹, v níž byla již od roku 1757 v provozu vysoká pec a koncem 18. století zde přibyla ještě jedna obdobná. Roku 1818 byla vysoká pec přestavěna, aby splňovala požadavky moderního hutnictví.²³² Stále se však setkáváme spíše s celkovým úpadkem hornictví, které již nebylo typické pouze pro město Kraslice, ale také pro významné horní městečko Přebuz, v němž byla těžba cínu natolik nákladná, že se od ní do roku 1815 upustilo.²³³

Mezi posledními Nostici, kteří spravovali Kraslické panství byl Ervínův syn, Ervín Felix Maria Nostic, jenž se více politicky angažoval a byl politicky aktivní v ústavověrné straně a stal se taktéž členem panské sněmovny. Od roku 1872 zdědil otcovy pozemky a roku 1911 získal čestné občanství města Kraslice za vykonané dobrodiní. Zemřel roku 1931 a dědicem se stal jeho syn, Bedřich Leopold. Ten byl posledním mužským příslušníkem rodu a posledním správcem kraslického panství, a to až do roku 1945, kdy

228 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 60.

229 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, str. 190-191.

230 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Nosticové: Nostitz. Krajské muzeum Karlovarského kraje, p.o. Muzeum Sokolov. Sokolov: Krajské muzeum Karlovarského kraje, 2007. ISBN 978-80-86630120, str. 13.

231 **Šindelová** – název obce byl odvozen právě od výroby šindelí.

232 KOTĚŠOVEC, Václav. Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka. Praha: Ostrov, 2011. ISBN 978-80-86289-70-0, str. 222-223.

233 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Zaniklé obce na Sokolovsku. Sokolov: Krajské muzeum, 2005. ISBN 80-86630-06-4, str. 235.

byl veškerý jeho majetek zkonfiskován.²³⁴ Tím končí dlouhá etapa Kraslicka v držení rodu Nosticů. Za oněch 279 let Kraslicko zažilo strádání, pokračující úpadek hornictví a přerod staré stavovské společnosti ve společnost moderní.

4.5 Kraslicko v 19. století

Vstup do 19. století se v českých zemích nesl ve znamení Napoleonských válek, které však krom průchodu francouzských a rakouských vojsk nijak výrazně Kraslicko neovlivnily. Krátce po bitvě národů u Lipska roku 1813 se však celý kraj zmítal v epidemii dobytčího moru, který na venkově vypukl kvůli velkému počtu raněných a umírajících vojáků. Tomu byl ale brzy po zřízení nemocnice v Chlumu sv. Máří učiněn konec a situace se opět vrátila k normálu.²³⁵ Život ve společnosti se neustále měnil a výrazně k tomu přispěla Velká francouzská revoluce. Ta dala kulturnímu životu zcela nový nádech a v celé první polovině 19. století můžeme sledovat projevy nových tendencí nejen v umění, ale také v architektuře a v životním stylu. Za zmínku stojí zvýšení významu lázeňství, pro které je dnešní Karlovarský kraj věhlasný po celém světě.²³⁶ V historických pramenech je nejčastěji s naším prostředím spojován Johann Wolfgang Goethe, jenž navštívil město Loket a několikrát dokonce zavítal i do oblasti Kraslicka, přičemž jeho cílem byl hrad Hartenberg.²³⁷

Město Kraslice bylo až do počátku 19. století známo pouze díky hornictví a jeho význam byl z hlediska kraje spíše nepatrný. V roce 1820 žilo v Kraslicích 4090 lidí v 606 domech.²³⁸ Je zajímavé, že z této zástavby se dodnes dochovalo pouze jedno stavení z roku 1737, které bylo roku 1812 přestavěno. Jedná se o kraslickou „hrázděnkou“ stojící v ulici 5. května. Hrázděné domy byly pro tuto dobu typické a z jejich rozvržení je patrné, že se v přízemí nacházela dílna (nejčastěji tkalcovský stav) a v hrázděném patře byla obyvatelná

234 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 61.

235 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 97.

236 NEJDL, Karel. Karlovy Vary očima pražských umělců. Karlovy Vary: Krajské vlastivědné muzeum, 1953.

237 AUTOR NEUVEDEN. HRAD HARTENBERG – Městské kulturní centrum Kraslice. [online]. Dostupné na: <http://www.mkc-kraslice.cz/infocentrum/kraslice-a-okoli/hrad-hartenberg/>

238 SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1811-1824.

světnice.²³⁹ Stav městských ulic již na počátku 19. století neodpovídal standardu doby. Svědčí o tom zápisy tehdejšího kronikáře Jana Dotzauera, v nichž jsou ulice popsány jako nedlážděné a bez správně provedených odtoků, kvůli čemuž jsou cesty neustále zabláceny a vlivem dešťů zatopeny.²⁴⁰

Obyvatelé města se v 19. století již více věnovali zemědělství. Je však pravdou, že většinu výnosů zastávaly pastviny a lesy. Co se zemědělské výroby týče, tak se zde pěstoval oves, žito a brambory. Hlavním zdrojem obživy byla stále řemesla, živnosti a obchod. Pozoruhodné je, že i přes počátky manufakturní výroby byla většina řemesel stále sjednocena v cechy. V Kraslicích byla zastoupena velká řada živností. Jako příklad lze uvést již zmiňované lesnictví, slévání mosazi, sklenářství, koželužství, krejčovství, výrobu punčoch či tkalcovství. Zastoupeny zde byly však i tradiční řemesla, jako například zednictví, řeznictví či klempířství. Celkově bylo v Kraslicích na 183 tovaryšů a 43 učedníků a kolem 157 lidí se zabývalo obchodem. Pro něj byl výhodný blízký hraniční přechod a možnost obchodu se tedy rozrůstala i o sousední Sasko.²⁴¹ Původně cechovní výroba, jež byla omezena na práci mistrů, postupem času začala více vynášet a díky tomu byly měšťany zakládány nové dílny. Jedním takovým podnikatelem byl kraslický rodák Johann David Starck, který začínal jako výrobce mušelínů²⁴². Na počátku 19. století koupil uhelný důl v blízkosti Svatavy a založil zde olejnu. Vlastnil výrobu kyseliny sírové ve Stříbrné a díky novým technologiím zaujal první místo ve výrobě napříč celým rakouským císařstvím.²⁴³

Roku 1839 bylo Kraslicím rukou panovníka Ferdinanda V. uděleno právo na pořádání šesti trhů ročně.²⁴⁴ V následujících letech se však projevila neúroda brambor, což zapříčinilo nárůst cen potravin mezi lety 1842-1855. V roce 1843 se v Praze v reakci na tuto situaci sešla zvláštní komise pro podporu chudých obyvatel Krušnohoří.²⁴⁵

239 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 351-352.

240 AUTOR NEUVEDEN. Zpravodaj města Kraslice. Kraslice: Město Kraslice, 2016. Dostupné na WWW: <https://www.kraslice.cz/mesto/zpravodaj-mesta-kraslic/>

241 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 64.

242 **Mušelín** – typ volně tkané bavlněné látky.

243 GLÜCKSELIG, August. Der Elbogner Kreis des Königreichs Böhmen. Franieck, 1842.

244 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Ferdinanda I. (V.). z roku 1839.

245 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 66.

4.6 Revoluční rok 1848 na Kraslicku

Ve čtyřicátých letech 19. století se v českých zemích projevují myšlenky Velké francouzské revoluce a hospodářská krize, která přišla v důsledku válek, tuto situaci ještě umocnila. Neúroda z let 1842-1855, s ní přicházející zdražování potravin a snižování mezd zapříčinily rostoucí tlak ve společnosti.²⁴⁶ Rok 1848 je důležitým mezníkem v sociálním, ekonomickém, politickém a kulturním životě nejen Kraslicka, ale celého regionu. Po císařově slibu o vydání ústavy panovala ve zdejších městech dobrá nálada. Lidé oslavovali v ulicích a zdobili svá obydlí v barvách trikolóry. Ve městech vznikaly národní gardy, které měly sloužit k ochraně pořádku.²⁴⁷

V Kraslicích ale během revolučních událostí k výrazným nepokojům nedošlo. Podle záznamů v kronice probíhala revoluce na Kraslicku „nerevolučně“. Byly to až porevoluční události, co zapříčinilo projevy odporu. Ve zdejších přádelnách byla zastavena výroba a ze strany propuštěných dělníků hrozilo místní správě nebezpečí. Proti nim však byl i v Kraslicích vyzbrojen oddíl národní gardy. Několik měšťanů, mezi nimiž byly převážně děti, vytloukli okna několika domů a dokonce mělo hrozit i žhářství. Obdobná situace nastala ve Stříbrné, kde dav vytloukl okna lesnímu úřadu. Příčinou bylo odmítnutí prodeje lesních pozemků (převážně luk) za účelem chovu dobytka. Tím chtěli místní čelit bídě, kterou přinesla neúroda z minulých let. Vrchnost musela dokonce povolát kraslický střelecký sbor, aby dohlížel na místní lesy, v nichž se v posledních letech zvýšila úroveň pytláctví.²⁴⁸

Ústavodárný rakouský sněm přijal 7. září roku 1848 zákon o zrušení nevolnictví, což mělo za následek faktický konec feudalismu.²⁴⁹

Ke změně došlo i ve správním zřízení. Namísto vrchnostenských panství byly jakožto základ nového státního zřízení a správy stanoveny svobodné a samosprávné obce, okresy a země. Kraslice se tímto staly samostatným okresem. Obec Sklená byla s Kraslicemi spojena v jedno katastrální území a v Kraslicích bylo rovněž zřízeno okresní

246 RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6, str. 24.

247 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 103.

248 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 68.

249 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 120-121.

hejtmanství a okresní soud.²⁵⁰ Díky sčítání obyvatelstva víme, že v roce 1869 v Kraslicích žilo 6335 obyvatel,²⁵¹ což z nich činilo nejlidnatější město dnešního Sokolovska. V zemích Koruny české mělo podle tohoto sčítání žít 7 684 291 lidí.²⁵²

4.7 Průmyslová revoluce na Kraslicku

Na úvod je důležité říci, že pro průmyslovou revoluci na Karlovarsku jsou na rozdíl od ostatních regionů příznačné jiné charakteristika. Pokud pomineme zavádění hnacího parního stroje, mechanických pracovních strojů a nových pracovních postupů, setkáme se s nebývalým růstem měst a obcí, který neměl od rozkvetu hornictví obdoby.²⁵³ Například pro Kraslice byl až do 18. století příznačný velký a dlouhotrvající úpadek hornictví, přičemž jiná řemesla a odvětví byly spíše snahou obyvatel o uživení se než jakási forma prosperující činnosti. To vše se mění na přelomu 18. a 19. století, kdy místní usedlíci začali podnikat, zakládat dílny a obchodovat se svými výrobky.

Do konce 19. století se na Kraslicku začaly místní dílny přetvářet v manufaktury. V důsledku napoleonských válek se Evropa potýkala s krizí, kterou zapříčinil přísun anglického zboží. To se na Kraslicku nejdříve projevilo ve zpracovávání bavlny. První textilní továrna, v níž se pomocí mechanizovaných spřádacích strojů zpracovávala bavlna, patřila Kristiánovi Bedřichu Landrockovi a nacházela se v Zelené Hoře. Další, situovanou v Kraslicích, vlastnil Bedřich Karel Starck. Parní stroj zavedl Starck do své továrny roku 1830.²⁵⁴

Průmyslová výroba hudebních nástrojů začala již v roce 1824 v Kraslicích a u jejího počátku stál Václav Stowasser. Jeho následovníkem byl až ve čtyřicátých letech Vincenc Kohler. Na ně roku 1850 navázali Bohland a Fuchs s doposud největší továrnou na žesťové nástroje vůbec. Vyráběly se zde křídlovky, baskřídlovky, pozouny, helikony, bubny a také činely. I zde byl zaveden do výroby parní stroj a to roku 1870.²⁵⁵ Společně s

250 JANÁK, Jan a Zdeňka HLEDÍKOVÁ. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Ilustroval Miroslava JAKEŠOVÁ, ilustroval Jan MUSÍLEK. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5, str. 495.

251 SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1865-1871.

252 SCHMITT, Antonín. 1870. Čech – politický týdeník katolický. Signatura: Mf C 005132. Moravská zemská knihovna. Brno, str. 348.

253 FALTYS, Antonín. Z dějin dělnického hnutí na Karlovarsku. Karlovy Vary, 1955.

254 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 66.

255 FALTYS, Antonín. Z dějin dělnického hnutí na Karlovarsku. Karlovy Vary, 1955.

nástroji měla na Kraslicku tradici také výroba dřevěných a plechových hraček. V tomto odvětví se nejvíce prosadil Anton Richard Breinl, který v Kraslicích roku 1875 vybudoval svou první továrnu.²⁵⁶

Výroba hudebních nástrojů byla na Kraslicku tak rozsáhlá, že zde byla roku 1866 založena hudebně nástrojařská škola a později také odborná škola šití. U zrodu obou škol stál kraslický podnikatel Richard Ritter von Dotzauer.²⁵⁷

Samostatnou kapitolou je textilní výroba na Kraslicku. Nejvýznamnější továrnou na výrobu sametu založil roku 1750 J. L. de Ball a Comp. Tu roku 1861 prodali jeho synové kraslickým rodákům H. Upwichovi a H. Reifenstuhlovi. Ti v ní zavedli do výroby mechanické stavy. Později v roce 1886 byla zřízena také továrna na plyše a záclony. Firma začala rychle prosperovat a brzy se stala největším zaměstnavatelem v Kraslicích. Obdobně tomu bylo v případě výroby krajek. Roku 1847 zde Johan Fuchs založil firmu a v roce 1862 zde zavádí první vyšívací stroj v Rakousku.²⁵⁸ Další významnou firmou byla Meindlova továrna na zpracování bílého zboží z roku 1864 či podnik Dursta a Kreye z roku 1888, který se zabýval barvením látek.²⁵⁹

Menší raritou se na Kraslicku stala roku 1827 výroba ústních harmonik, kterou sem přinesl Johann Langhammer. Původně se jednalo jen o malou dílnu, ale Johannovi synové ji po otcově smrti převzali a výrobu rozšířili. V roce 1847 byly v Kraslicích tři výrobní harmonik a firma přetrvala až do čtyřicátých let 20. století.²⁶⁰

Od roku 1850 je v Kraslicích také veden poštovní úřad. Dále byly poštovní úřady zakládány v Tisové (1888), v Rotavě (1892), v Hraničné (1905), v Oloví (1869) a v Krásné lípě (1869).²⁶¹

Za zmínku také stojí uskutečnění stavby železniční tratě, jež měla pro Kraslice obrovský význam nejen z čistě sociálního hlediska, ale hlavně z hlediska hospodářského. Stavbou tratě se zabývala Buštěhradská dráha, založená roku 1853. Při výstavbě kraslické

256 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 86.

257 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, 191.

258 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 72-73.

259 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 137.

260 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, 191.

261 PALŮCH, Pavel. Kraslice a okolí na starých pohlednicích. Přeložila Gabriela ŠIROKÁ. Hostivice: Mgr. Petr Prášil, 2018. ISBN 978-80-88121-37-4, str. 14

trati výrazně pomohl Richard Jacob von Dotzauer. S prací se začalo 30. října roku 1873 a 1. června roku 1876 byly práce dokončeny. Trať měla pět stanic, tedy dnešní Svatava, Hartenberg (Hřebeny), Oloví, Rotava, Dolní Kraslice a Kraslice.²⁶² Dráha v této podobě setrvává dodnes a mezi stanicemi Hřebeny a Svatava přibyly stanice Luh nad Svatavou a Svatava zastávka.

Železnice měla velký vliv na všechn zdejší průmysl. Jednou stále stojící připomínkou tohoto významu je budova bývalých městských jatek. Areál jatek byl postaven mezi lety 1903-1904 v jižní části města, kousek od zastávky Dolní Kraslice. Budova je evropským unikátem, jenž vystavěl varnsdorfský stavitel Anton Möller.²⁶³

4.8 Kraslicko na přelomu 19. a 20. století

I přes všechn pokrok, vznik nových pracovních příležitostí a domnělý nezastavitelný rozkvět města se však i na historicky poklidném Kraslicku setkáme s několika dělnickými bouřemi. V devadesátých letech 19. století se místní dělníci zúčastnili dvou velkých demonstrací. Ta první se odehrála v lednu roku 1899 a druhá 19. srpna téhož roku. Průběh té druhé byl krvavý. V Kraslicích muselo zasahovat vojsko z Chebu a při zákroku byli zastřeleni čtyři místní. Dělnické hnutí nadále vystupovalo proti nařízením vlády a roku 1905 byla provedena masivní stávkva kvůli pokusům vlády o omezení legality tohoto hnutí.²⁶⁴

Kraslice na přelomu století potkaly i pozitivní změny. Mezi lety 1893-1894 získalo město moderní vodovod. Roku 1906 zde byla postavena okresní nemocnice, jenž byla vystavěna na úpatí Skleného vrchu²⁶⁵ a v letech 1904-1910 bylo přestavěno Nosticovo náměstí.²⁶⁶ Tou vizuálně nejvýraznější změnou byla však přestavba kraslického kostela. Ten byl roku 1892 stržen a vzápětí se začalo se stavbou nového. Provizorní modlitebna a místem, kam byly přeneseny artefakty kostela, se stala dnešní sokolovna. Ke dni 16. ledna

262 KOUTNÝ, Robert. Pozor, přijíždí vlak!, aneb, Historie Kraslické dráhy. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotlíka, 2016. ISBN 978-80-27024-20-9, str. 24-25.

263 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická čítanka: vlastivěda. Václav Kotěšovec. Kraslice, 2013, str. 142.

264 GROSS, Alexander. Sokolovské pohledy. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1963, str. 76.

265 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace, Fotografie okresní nemocnice z roku 1913.

266 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104.

roku 1896 byl kostel kolaudován a 2. června byl taktéž vysvěcen. Kostel Božího těla byl postaven v pseudorománském duchu. Jedná se o trojlodní baziliku s transeptem a půlkruhovými apsidami v závěru.²⁶⁷ Na své si ale přišli i evangelíci. Dne 9. července 1911 byla na Hausbergu zahájena stavba nového kostela. Kostel byl vysvěcen 7. července 1912 a za veliké účasti v něm proběhla první bohoslužba.²⁶⁸ Bylo to téměř 250 let od doby, kdy na Kraslicku započala tvrdá rekatolizace a slavnost na obnovení evangelické církve tomu také odpovídala.

267 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 331.

268 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 108.

5 Kraslicko za velké války

Na dvacáté století bylo nahlíženo s velkými nadějemi a očekáváními. Nová doba přinesla svobody, technický pokrok a zlepšení životní úrovně. Důležité je také vzít v potaz skutečnost, že od posledního válečného konfliktu uplynulo více než třicet let a lidé nechtěli opět zažívat útrapy války.²⁶⁹ Situace v Evropě se však počátkem 20. století vyvíjela úplně jinak. Jako nejúčelnější se jeví metafora zobrazující svět jako sud střelného prachu. Válka mohla vypuknout prakticky kdykoliv a o tomto stavu se dokonce psalo i v tisku.²⁷⁰

V Kraslicích sídlilo v této době okresní hejtmanství, okresní soud a řady dalších státních úřadů. Do počtu obyvatel se jednalo o největší sídlo českého Krušnohoří, avšak právě velká válka se později stala důvodem zastavení jeho rozmachu. Vnitrostátní vývoj Kraslice až do vypuknutí války nijak neovlivňoval. Byl to až atentát v Sarajevu dne 28. června roku 1914, co vzbudilo napříč celým císařstvím ohlas. Měsíc na to byla vyhlášena válka Srbsku, což obyvatelé Rakousko-Uherska zpočátku vítali. Ve společnosti panovala jakási romantická nálada, jejímž prostřednictvím si obyvatelé válku spojovali s jakousi očišťovnou či manifestací moci. Situace se však vzápětí změnila, jelikož na stranu Srbska se postavilo Rusko. Rakousko-Uhersko vzápětí podpořilo Německo, které navíc napadlo Belgii a Francii. To vtáhlo do konfliktu také Velkou Británii. Konflikt ovlivnil další evropské země a zapojily se do něj také Spojené státy americké. Toho dne započala velká válka, nebo také podle pozdějšího pojmenování první světová válka.²⁷¹

Na počátku války se 31. července roku 1914 shromáždilo před budovou kraslické radnice velké množství lidí, kteří demonstrovali na podporu války. Z Kraslic, stejně jako ze zbytku monarchie, odcházeli branci k nejrůznějším vojenským útvarům.²⁷² Nadšení však začalo již v prvním roce války pozvolna upadat. Kraslice byly závislé na dovozu většiny potravin, ale ty byly potřeba na frontě, takže místní obyvatelé začal brzy sužovat hlad. To samé platilo i pro další obchodní komodity. Již v květnu v roce 1915 byl zaveden přidělový

269 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 126.

270 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 2-3.

271 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 121.

272 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 8.

system na chleba. Tento system však nedokázal nedostatek potravin zvrátit a ještě více zhoršil náladu ve společnosti. Problémy se začaly projevovat také se zvýšením nezaměstnanosti. Vývoz výrobků z Kraslic byl zastaven, a tak zdejší dělníci nemohli pokračovat v práci. Za účelem zmírnění této zhoubné situace byl 10. října poslán transport místních dělníků do Vídně, aby zde pracovali na opevnění města. Obdobně tomu bylo 30. června roku 1915, kdy byl z Kraslic vypraven transport 150 dělnic, které měly pomoci při práci v muničních továrnách v Rakousku. Druhý transport dvojnásobného množství dělnic se odehrál roku 1916. Ani toto ale neovlivnilo masovou nezaměstnanost, jež roku 1915 překonala počtu 3 000 lidí.²⁷³

Podobně tomu bylo i ve zbytku celého kraje. Pokud přihlídneme k zápisům obecních kronik, tak zjistíme, že hladové bouře byly v Sokolově, Lokti, Chodově, Jáchymově, Chebu i v Nejdku. Nejen na Kraslicku chyběly základní potraviny.²⁷⁴ Situace se o to více zhoršila po roce 1915, kdy se vedle nedostatku jídla začal projevovat také nedostatek uhlí. To neovlivnilo pouze průmysl a vytápění domů, ale také pečení chleba a housek. Roku 1916 se přiděly zavedly i u brambor, cukru a tuků. Před obchody se často schylovalo ke rvačkám a vláda dokonce nařídila bezmasé dny.²⁷⁵

Stagnující průmysl byl v průběhu války přeorientován, aby splňoval požadavky fronty. Ve většině továren byly zaváděny nové kvóty a na Kraslicku se proto můžeme se zbrojením setkat v rotavských železárnách či v kraslickém strojním závodě Maxe Österreicha, kde se vyráběly nábojové pláště.²⁷⁶

Počátkem června roku 1915 byla po prohlídkách generála Raudnitze z Militärkommanda zahájena výstavba tábora pro válečné zajatce na vyvýšenině mezi Jindřichovicemi a Rotavou. Výběr této lokality není dosud jasný, protože se v blízkosti nenachází žádné hospodářské či průmyslové závody. Pravděpodobně se jednalo o úmyslný výběr, protože zajatecké tábory v Rusku byly také umístovány do odloučených lokalit. Již 17. června dorazilo do tábora několik desítek ruských zajatců. Co do rozlohy se během války tábor rozrostl v takřka malé městečko. Stálo zde kolem stovky baráků, včetně

273 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 122.

274 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 145.

275 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 15-16.

276 BRUŽEŇÁK, Vladimír a Jaroslav JISKRA. Historie Sokolovska. Královské Poříčí: Mikroregion Sokolov - východ, 2010. ISBN 978-80-254-9445-5, str. 133.

„hospodářských“ budov a budov pro vojenský personál.²⁷⁷

Na Kraslicku byl v zimě roku 1916 velký nedostatek brambor, které musely být nahrazeny tuřínem a zpětně tato zima získala přívlastek „tuřínová“. Když 21. listopadu 1916 zemřel František Josef I., tak jej obyvatelé Krušnohoří neoplakávali. V zemi stále panovala bída a hlad. Horší byla situace v létě roku 1917, kdy byl zrušen přidělový systém brambor, cukru i soli, což mělo za následek další hladové bouře. Ceny veškerých potravin se stále zvyšovaly a dokonce i černý trh nenabízel téměř žádné alternativy.²⁷⁸ Na Kraslicku došlo k několika demonstracím, ke kterým se připojili také dělníci z Tisové, Hraničné, Krásné, Bublavy, Stříbrné a prakticky z celého širšího okolí.²⁷⁹

Poslední rok války se na Kraslicku nesl ve znamení zoufalství. Veškeré dění bylo podřízeno válce a vhodným symbolem tohoto tvrzení je odvoz kraslických kostelních zvonů, které byly přetaveny na děla. Vyhledky na vítězství se po vstupu USA do války rychle rozplynuly a obyvatelstvo již pouze vyčkávalo na konec konfliktu. Z obchodů zmizela mouka a přiděly masa a tuku byly zastaveny. V Kraslicích byly zřízeny vojenské polní kuchyně, které pro lidi vařily polévku, ale i ty se v létě roku 1918 potýkaly s nedostatky surovin.²⁸⁰

Úterý 26. března roku 1918 se stalo v historii Kraslicka významným dnem. Na Kraslické nádraží toho dne přijel osobním vlakem sám císař Karel I. Habsburský. S ním přijely i významné osobnosti politického života, které jej na cestě doprovázely.²⁸¹ Panovník navštívil jednu z polních kuchyň a přislíbil městu pomoc. Ta se ale nikdy nedostavila a situace se na Kraslicku nezlepšila až do konce války. Největší demonstrace se odehrála 6. listopadu roku 1918 v Sokolově. Tisíce lidí z celého regionu se tehdy vydaly plnit obchody a rabovaly napříč celým městem. Nad městem muselo být vyhlášeno stanné právo, protože se hněv davů obrátil proti místní vojenské posádce.²⁸²

277 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a Vladimír BRUŽEŇÁK. Ozvěny Velké války: zajatecký tábor Jindřichovice 1915-1918. Vydání druhé. Sokolov: Muzeum Sokolov, příspěvková organizace Karlovarského kraje, 2018. ISBN 978-80-86630-36-6, str. 12-3.

278 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 17-18.

279 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 173.

280 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 21.

281 MEINL, Stanislav. Vaše Veličenstvo, vítejte v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2018, str. 4-5.

282 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 124.

První světová válka skončila 11. listopadu 1918. Zajatecký tábor v Jindřichovicích ale poslední strážní opustili již 1. listopadu a v táboře bylo stále kolem 800 zajatců, přičemž 700 z nich byli Italové. Ruští zajatci tábor opustili již na jaře na základě Brestlitevského míru. „Opuštěný“ tábor se stal cílem místního obyvatelstva, které jej začalo plnit, aby získalo zde uložené potraviny, šatstvo a zařízení. Paradoxem bylo zjištění, že velká část uskladněných potravin byla zkažená, a to i přes skutečnost, že zajatci a civilní obyvatelstvo okresu umírali hlady.²⁸³ Zajatci žili v táboře v drsných podmínkách. Podle některých zdrojů jich tudy od roku 1915 do roku 1918 prošlo na 40 000 a denně zde mělo umírat až 40 uvězněných. Těla zemřelých byla odnášena na nedaleký hřbitov v lesích. Po válce roku 1928 byla těla zemřelých exhumována a přenesena do nově vystavěného mauzolea ve městě Jindřichovice. V malých, dehtem potřených, rakvičkách zde leží 7 100 Srbů a 189 Rusů. Ostatky Italů zůstaly na zajateckém lesním hřbitově.²⁸⁴

Rakousko-Uhersko se rozpadlo 28. října roku 1918 a současně bylo vyhlášeno Československo, jehož prvním prezidentem se stal Tomáš Garrigue Masaryk. Vznik republiky byl překvapením pro místní většinové německy mluvící obyvatelstvo. Nikdo z nich nepředpokládal, že tato nová republika bude mít dlouhého trvání a již v prvních měsících republiky vytvořila sudetoněmecká enkláva svou vlastní zemskou vládu Německých Čech na základě práva na sebeurčení. V prosinci roku 1918 se však do pohraničí („Deutschböhmen“) přesunuly vojenské oddíly Československé republiky a pohraničí obsadily.²⁸⁵ To pouze umocnilo národnostní konflikt a zadělalo na budoucí problémy.

Během velké války zahynulo pravděpodobně až 300 000 obyvatel Českých zemí. První poválečné sčítání lidu odhalilo, že právě Kraslicko patřilo mezi nejvíce válkou postižené okresy. Na každých 1 000 místních obyvatel zemřelo na frontách velké války více jak 50 vojáků. Takový počet není typický pro žádný jiný okres v celých Čechách a ani na Moravě.²⁸⁶ Možná také kvůli tomu je v celém regionu velký počet pomníků, které byly

283 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a Vladimír BRUŽEŇÁK. Ozvěny Velké války: zajatecký tábor Jindřichovice 1915-1918. Vydání druhé. Sokolov: Muzeum Sokolov, příspěvková organizace Karlovarského kraje, 2018. ISBN 978-80-86630-36-6, str. 57-58.

284 NĚMEC, Václav. Glosy k historii dělnického a protifašistického hnutí na Sokolovsku. Sokolov, 1984, str. 39-40.

285 BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, str. 119.

286 KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6, str. 34.

budovány na počest padlým vojákům. Pomníky byly po válce vystavěny ve všech obcích Kraslicka, přičemž mezi ty nejvýznamnější patří žulový pomník u kostela Panny Marie v Bublavě z roku 1932, torzo pomníku při severní zdi kostela v Rotavě z roku 1928, pomník ve Smolné z roku 1923 či pomník vedle hřbitova ve Stříbrné z roku 1925.²⁸⁷

²⁸⁷ BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana, Vladimír BRUŽEŇÁK, Tomáš KÁRNÍK, Josef MACKE a Jaroslav VYČICHLO. Stopy Velké války: pomníky 1. světové války a zajatecké tábory na území dnešního Karlovarského kraje. Sokolov: Muzeum Sokolov, příspěvková organizace Karlovarského kraje, 2018. Encyklopedie pomníků Karlovarského kraje. ISBN 978-80-86630-35-9, str. 256-281.

6 Kraslicko v meziválečném období

Československá republika vznikla jako mnohonárodnostní demokratický stát. Po čtyřech dlouhých letech války bylo hospodářství celé země rozvrácené a v pohraničí byl zoufalý nedostatek potravin. O to větší byla nespokojenost právě v Krušnohoří, ve kterém doznívala hesla zaniklé provincie „Deutschböhmen“.²⁸⁸ V pohraničí stále pokračovaly snahy o osamostatnění a Němci začali v novém státě prosazovat své nacionální požadavky.

Roku 1921 bylo provedeno první poválečné sčítání lidu. V Kraslicích bylo toho roku 12 526 obyvatel, přičemž pouze 33 z nich bylo jiné než německé národnosti. Na celém Kraslicku žilo celkem 44 456 Němců a 175 obyvatel bylo jiné národnosti.²⁸⁹ Byli to převážně Češi a bylo jich tu ve skutečnosti více. Služebnictvo a rodinní příslušníci se neevidovali podle národnosti, ale podle mluveného jazyka. Češi zastávali pouze úřední pozice, pracovali na dráze, na poště nebo u soudu. Město se svým půdorysem de facto vůbec nezměnilo. Zachovalo si svůj středověký ráz, jenž byl udáván úzkými klikatými ulicemi a dřevěnými domy.²⁹⁰ Z hospodářského hlediska zde již prakticky hornictví neexistovalo a město žilo převážně z výroby hudebních nástrojů, tkalcoven a výroben krajky.²⁹¹ Platy zaměstnanců však stále neodpovídaly ceně dostupného zboží. Pro místní se dokonce od roku 1922 vyplatilo nakupovat v sousedním Německu zasaženém inflací. Tím se paradoxně začaly navazovat přátelské vztahy mezi Kraslicemi a sousedním Klingenthalem, jelikož i Němci k nám rádi vyváželi své zboží.²⁹²

Dne 27. října proběhla na Kraslicku demonstrace proti odvodu záložníků do armády kvůli příjezdu Karla Habsburského do Maďarska. Do Kraslic přijelo 38 vojáků, kteří měli demonstranty rozehnat. Na náměstí došlo ke střelbě, která byl nejdříve mířena do země, ale poté i do davu demonstrantů. Tato událost si vyžádala 14 mrtvých místních.²⁹³

288 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 175.

289 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro rok 1921.

290 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 128-129.

291 URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8, str. 192.

292 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 130-131.

293 JENČÍK, Milan. Klatba Sudet: dramatické dějiny českého pohraničí. Praha: Mladá fronta, 2019. ISBN 978-80-204-5493-5, str. 68-69.

Ve dvacátých letech se na Kraslicku stále více začala angažovat komunistická strana. Ta využila stále panující bídy a často svolávala schůze a řečnické „besedy“. I přesto, že zde nebyla silná základna, tak se odhaduje, že již v roce 1921 měla komunistická strana jen na Kraslicku kolem 355 členů.²⁹⁴

Roku 1927 proběhly v Kraslicích obecní volby, kterých se zúčastnilo 7 592 voličů. Ve volbách získala Sociálně demokratická strana 2 597 hlasů, Německá křesťansko-sociální strana 1496 hlasů, NSDAP 1253 hlasů a česká kandidátka 123 hlasů.²⁹⁵ Od roku 1922 se na Kraslicku začaly projevovat fašistické tendence. Zdejší vůdce německých nacionalistů dr. Rudolf Lodgmann vytyčil sebeurčení jakožto hlavní cíl německých nacionalistů. Díky tomu se postupně více místních Němců přiklánělo k německé Hitlerovo straně.²⁹⁶

V rotavské železárně se roku 1928 vyprodukovalo na 63 000 tun kvalitního plechu a město díky tomu zažívalo rozkvět. I přesto se však vedení rotavsko-nejdeckých železáren rozhodlo 1. ledna roku 1928 uzavřít dohodu s Báňskou a hutní společností o vybudování nové válcovny plechu na Ostravsku. Kvůli tomu byly místní železárny zlikvidovány a s příchodem hospodářské krize byla Rotava odsouzena k těžkým časům. V roce 1928 zde žilo kolem 3 700 obyvatel a kolem 1 100 jich přišlo o zaměstnání. Tím byla postižena i sousední Šindelová, Krásná Lípa a Jindřichovice.²⁹⁷

6.1 Velká hospodářská krize na Kraslicku

Světová hospodářská krize zasáhla Karlovarsko poprvé v roce 1930. V mnoha firmách došlo k omezení výroby, k jejímu úplnému zastavení či dokonce k bankrotu. V sousedním Nejdku takto skončili tamější železárny a přádelny pryže. Nejvíce byl ohrožen lehký průmysl, který byl pro české pohraničí příznačný. Celý kraj zasáhla vlna nezaměstnanosti a opět hrozily dělnické bouře, které v kombinaci s již existujícími

294 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro rok 1921.

295 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro léta 1927-1931.

296 NĚMEC, Václav. Odsun? A proč?. Sokolov, Okresní výbor ČSPB v Sokolově, 1986, str. 12-13.

297 NĚMEC, Václav. Glosy k historii dělnického a protifašistického hnutí na Sokolovsku. Sokolov, 1984, str. 37-37.

národnostními problémy negativně ovlivňovala postoj německého obyvatelstva k republice.²⁹⁸ Kraslicko v této době patřilo mezi mimořádně ohrožené regiony, a to převážně kvůli orientaci zdejšího průmyslu na export výrobků. V říjnu 1931 bylo více než 3 750 lidí bez práce a v samotných Kraslicích se jednalo o 1 445 lidí. Dělníci se začali hromadně bouřit, na což vedení sociální demokracie nedokázalo reagovat a dokonce odmítlo spolupráci s komunisty.²⁹⁹ Ti se chopili iniciativy začali organizovat stávky a demonstrace. V Rotavě se dokonce 31. května objevil Klement Gottwald a hovořil zde o boji pracujícího lidu.³⁰⁰

Během hospodářské krize dochází k eskalaci česko-německých vztahů, což lze spatřovat jako důsledek velké nezaměstnanosti. Situaci nezlepšila skutečnost, že v sousedním Německu došlo k vzpamatování se z krize podstatně dříve než v Československu. Z toho důvodu se českoslovenští Němci začali více ztotožňovat s Německem a dochází k jejich radikalizaci.³⁰¹ Na počátku třicátých let byly v Československu dvě tolerované německé nacionální strany, DNSAP a Německá nacionální strana. Obě tyto strany usilovaly o rozvrácení Československa.

Hospodářská krize v Československu oficiálně skončila rokem 1933, ale na Kraslicku dělnické bouře pokračovaly dále. Okresní úřad na toto téma jednal v roce 1936 s ministrem sociální péče ing. Nečasem, který Kraslice navštívil. Ten přítomné ujistil, že vláda o bídě na Kraslicku ví a že plánuje pomoc. Pomoci se však na Kraslicku nikdy nedočkali.³⁰²

V den před parlamentními volbami, 18. května roku 1935, přijel do Kraslic vůdce SHF Konrád Henlein. Očekávali jej zde tisíce stoupenců a město bylo na jeho počest vyzdobeno velkoněmeckými prapory. Sám měl poté v hotelu Bílá labuť projev, který přečetl přeplněnému sálu. Z výsledků voleb z 19. května je patrné, že nejsilnější stranou v Československu se stala SdP (SHF), která zvítězila se ziskem 1 249 530 hlasů, tedy 15,29

298 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 137.

299 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 148.

300 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Okresní četnické velitelství Kraslice, Památník četnické stanice 1918-1937.

301 KURAL, Václav. Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě. Praha, 1993, ISBN 80-901431-3-X, str. 103.

302 SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro léta 1932-1937.

procent. V Kraslicích získali henleinovci 5 789 hlasů.³⁰³ Toto vítězství odstartovalo nejen vlnu nadšení mezi německým obyvatelstvem Kraslicka, ale také vlnu násilností.

6.2 Rok 1938 na Kraslicku

Krasličtí Němci vnímali události 12. a 13. března, kdy Německo vpadlo do sousedního Rakouska a připojilo jej k říši, s nadšením. Na anšlus odpověděli dvěma manifestacemi, které proběhly při schůzi v hotelu Bílá labuť. Advokát Alfred Riedel a poslanec Paul Nickerl při projevu přednesli přání kraslických Němců, jenž ve zkrácené podobě lze charakterizovat jako touhu o připojení k velkému německému národu.³⁰⁴ V této souvislosti je účelné předběhnout dobu a zohlednit situaci po roce 1945, kdy se na 4 000 kraslických Němců hlásilo o antifašistickou legitimaci. Tento počet je nereálný, protože ve volbách z roku 1938 se 9 167 zdejších voličů vyslovilo pro připojení k říši a pouze 16 jich bylo proti.³⁰⁵

Na 24. duben roku 1938 se v Karlových Varech konal sjezd SdP, na kterém Konrad Henlein vyhlásil při svém projevu nový program strany, který do dějin vstoupil pod názvem jako „Karlovarský program“.³⁰⁶ To odstartovalo slet událostí, který svého vrcholu nabyl v květnu tohoto roku. Mezi 19. a 23. květnem došlo k vyhocení krize mezi Německem a Československem z důvodu přesunu německých vojsk u Československých hranic, což bylo v Československu vnímáno jako bezprostřední hrozba vypuknutí válečného konfliktu.³⁰⁷

Západ na národnostní problematiku v českém pohraničí reagoval převážně s odstupem. Známa mise lorda Waltera Runcimana je hezkým příkladem toho, do jaké míry je možné manipulovat s veřejným míněním. Zajímavostí však je fakt, že oné misi předcházela cesta britské novinářky Elizabeth Wiskemannové v roce 1937. Ta svou cestu po českém pohraničí popsala v knize „Czechs and Germans“, a právě tuto knihu si s sebou

303 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, 202-203.

304 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 159.

305 BĚLOHLÁVEK, Miroslav. Minulostí západočeského kraje XVII, 1981. Ústí nad Labem: Krajské nakladatelství, 1981. ISSN 0544-3830, str. 50.

306 NĚMEC, Václav. Odsun? A proč?. Sokolov, Okresní výbor ČSPB v Sokolově, 1986, str. 18.

307 JENČÍK, Milan. Zdivočelé Sudety: nový pohled na dramatický rok 1938. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-4952-8, str. 46-47.

vezl lord Runciman do Československa následujícího roku.³⁰⁸ Za zmínku stojí naivní pohled Wiskemannové, která Krušnohoří popisuje jako oblast „zasaženou“ těžební aktivitou a upozorňuje na zoufalou chudobu, ve které se podle jejích slov krušnohorské vesničky „odjakživa“ utápěly.³⁰⁹

I přes malé snahy o smír vyprovokovali henleinovští ordneři 12. září roku 1938 řadu ostrých konfliktů, při nichž napadali představitele státní moci. Tím začalo Sudetoněmecké povstání, které však z velké části bylo i z vlastní iniciativy německého obyvatelstva.³¹⁰ V Kraslicích byl skupinou uniformovaných ordnerů přepaden úředník poštovní stanice a ve vedlejší Hraničné henleinovci obsadili železniční stanici.³¹¹

Při projevu z 15. září 1938 vyřkl Konrad Henlein slova: „Chceme zpět do říše!“. Toto heslo se stalo jakýmsi znamením německého obyvatelstva a do jisté míry charakterizuje poslední fázi sudetské krize. V tomto konfliktu se svět již nezadržitelně blížil k vypuknutí druhé světové války. Západ byl nucen tuto hrozbu řešit a skutečně se tak stalo.³¹² Ve dnech 29. a 30. září byla narychlo svolána mnichovská konference, při níž se zástupci čtyř zemí Neville Chamberlain (Velká Británie), Édouard Daladier (Francie), Adolf Hitler (Německo) a Benito Mussolini (Itálie) dohodli na ukončení sporu prostřednictvím postoupení československého pohraničí Německé říši.³¹³

První německé oddíly, pod velením generálplukovníka Rittera von Leeb, překročily hranice již 1. října roku 1938. Nyní již bývalé Československé pohraničí bylo rozděleno do čtyř pásem, které byly postupně obsazeny pěti armádními skupinami.³¹⁴ Kraslicko patřilo podle Mnichovské dohody do prvního pásma vyklizovaného území a německé jednotky sem přišly 3. října. Místní obyvatelé je vítali s nadšením.³¹⁵ Sám Adolf Hitler přijel do Kraslic, kde pronesl krátkou řeč o socialistické myšlence spojení všech Němců v jeden

308 GLASSHEIM, Eagle. Očista československého pohraničí: migrace, životní prostředí a zdraví v bývalých Sudetech. Přeložil Eva POSKOČILOVÁ. Praha: Academia, 2019. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-3045-0, str. 29.

309 Tamtéž, str. 32-33.

310 JENČÍK, Milan. Zdivočelé Sudety: nový pohled na dramatický rok 1938. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-4952-8, str. 49.

311 PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994, str. 212.

312 GEBEL, Ralf. "Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945). Přeložil Jan DOBEŠ. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. ISBN 978-80-257-2468-2, str. 19.

313 JENČÍK, Milan. Zdivočelé Sudety: nový pohled na dramatický rok 1938. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-4952-8, str. 90-91.

314 GEBEL, Ralf. "Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945). Přeložil Jan DOBEŠ. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. ISBN 978-80-257-2468-2, str. 63.

315 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 169.

velký národ. Dav lidí reagoval s nadšením. Krasličtí Němci se s ideami nacismu ztotožňovali a většinou se i účastnili jejich realizace.³¹⁶ Německé obsazení pohraničí bylo místními vnímáno jako „vysvobození“. Toto pojetí se však s příchodem války brzy rozplynulo a jednalo se spíše o ztrátu demokratických svobod, úpadek životní úrovně a celkovou národní katastrofu.³¹⁷

Na zabraném území došlo 9. a 10. listopadu roku 1938 k útokům na židovské obyvatelstvo. Heinrich Müller, operační šéf gestapa, vydal rozkazy k uvěznění 20 000 až 30 000 Židů, přičemž synagogy a židovské modlitebny měly být spáleny a srovnány se zemí. Do historie vstoupily tyto útoky pod označením „Křišťálová noc“.³¹⁸ Toto řádění se odehrálo i na Sokolovsku a Kraslicku. V Sokolově a v Kynšperku lehly tamní modlitebny popelem. V Kraslicích byla modlitebna vyrabována a její inventář byl před budovou navršen na hromadu a spálen. Bylo tomu tak kvůli těsné blízkosti modlitebny a domů německých měšťanů.³¹⁹

316 KURAL, Václav. Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938). Praha: ÚMV v naklad. R, 1993, ISBN 80-901431-3-X, str. 67.

317 KURAL, Václav. Studie o sudetoněmecké otázce. Praha, 1996. ISBN: 80-85864-61-4, str. 15.

318 SVOBODA, Lukáš. Křišťálová noc a historie Židů v Karlovarském kraji. Karlovy Vary: Muzeum Karlovy Vary, 2018. ISBN 978-80-87458-15-0, str. 42.

319 KAVKOVÁ, Helena. Zpravodaj města Kraslice. Kraslice: Město Kraslice, 2008. Dostupné na WWW: <https://www.kraslice.cz/mesto/zpravodaj-mesta-kraslic/>

7 Kraslicko za druhé světové války

Již 15. 3. byl zbytek Čech a Moravy okupován německými vojsky a vznikl tak Protektorát Čechy a Morava. Den před tím byl vyhlášen samostatný Slovenský stát, který byl spojencem Německa. Podkarpatská rus byla zabrána Maďarskem.³²⁰

Druhá světová válka vypukla 1. září 1939 a krasličtí muži proto museli narukovat do armády. Obdobně jako za první světové války byl konflikt nejprve vítán. Propaganda lidem slibovala bleskovou válku a brzké vítězství. Již v roce 1939 byl však zaveden přidělový systém na maso a máslo. Příděly se rychle snižovaly a brzy byl také nedostatek šatstva, tabáku, kávy a dalšího spotřebního zboží. S návratem těžce raněných vojáků si místní obyvatelstvo začalo uvědomovat skutečný charakter války.³²¹

V roce 1940 se válka začala projevovat v celém pohraničí. V říjnu byl v sousedním okrese v prostoru mezi Sokolovem a Královským Poříčím proveden nálet ze strany britského letectva na zdejší chemické závody. V závodech byl vlivem nástupu mužů do války nedostatek dělníků a proto sem byli povoláni pracovníci z Němci okupované Evropy.³²² Většina průmyslu v regionu byla přizpůsobena válce. Dokonce i kraslické a lubské výrobní nástroje byly přeměněny na zbrojovky a většina zdejších mistrů výroby pracovala v chebských leteckých závodech.³²³

Za účelem války bylo dokonce obnoveno cínové dolování na Rolavě. Těžba zde probíhala mezi lety 1940-1945 a za účelem vyšší úspěšnosti těžby tu byl na počátku této etapy vybudován moderní důlní a úpravárenský závod. Vedle závodu stál zajatecký tábor, v němž bylo umístěno 300 až 450 zajatců z Francie a později také ze Sovětského svazu. Spolu s nimi zde bylo totálně nasazeno na 200 Poláků, Ukrajinců, Řeků, Italů, Holanďanů a Čechů.³²⁴ Obdobně byly zakládány další pracovní a koncentrační tábory. V kraji vzniklo celkem pět poboček koncentračního tábora s centrem ve Flossenbürgu. Kraslická pobočka

320 BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5, str. 149.

321 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 175.

322 BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a Vladimír BRUŽEŇÁK. Ve spárech orlice: Sokolovsko v letech 1938-1945. Sokolov: Muzeum Sokolov, 2010. ISBN 978-80-86630-16-8, str. 43.

323 BĀUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, 130.

324 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko 2: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 598.

byla umístěna v dnešní budově Sametexu v ulici Československé armády.³²⁵ Za zmínku také stojí pracovní tábor ve Svatavě, který byl postaven až v roce 1944 a byl určen pro ženy, které pracovaly ve zdejší zbrojovce.³²⁶

V roce 1941 si i ti nejzapálenější uvědomovali, do jakých útrap je nacistické Německo zavedlo. Těžké boje u Moskvy a následný obrat ve válce po roce 1943 měl za následek definitivní ztrátu nadějí na vítězství. V Kraslicích a ani v blízkém okolí se však stále nikdo nevyslovil proti okupaci či proti samotné válce.³²⁷

V červenci roku 1944 byl po nezdařeném atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha svolán v Kraslicích tábor lidu za účelem povznesení morálky. Dav poté napadl skupinu kolem procházejících Čechů a ti byli poté zatčeni a převezeni do Karlových Varů k výslechu na místním úřadu gestapa. Propuštění byli až po třech týdnech.³²⁸ Obdobně tomu bylo ve zbytku Protektorátu, přičemž v závěru heydrichiády bylo zatčeno 3 188 Čechů, 1 357 jich bylo zastřeleno a dalších 657 jich zemřelo při policejních razíích.³²⁹

Válečné neúspěchy Německa na přelomu roku 1944 a 1945 posunuly druhou světovou válku do její konečné fáze. Války se již účastnily Spojené státy americké a konec války byl v nedohlednu. V prvních měsících roku 1945 se na Kraslicku začali objevovat běženci z Východního Pruska, Horního Slezska a také z průmyslových německých měst. Úřady nařizovaly místním, aby běžencům pomáhali, avšak v závěru války byl jejich počet tak vysoký (téměř 4 500 lidí), že byla situace neúnosná.³³⁰ Do Kraslic se dokonce uchýlil i bojový útvar SS. Tito vojáci měli vysoká vyznamenání a působili jako zkušení válečníci. Pocházeli z Bosny a Chorvatska a ustupovali zpět do Německa.³³¹

V dubnu byl vydán rozkaz k evakuaci kraslického koncentračního tábora. Z rána 15. dubna byly zde uvězněné ženy vyhnány na dvůr a až do odpoledne stály u zdi areálu. Poté se pod dozorem vydaly na pochod směrem ke Stříbrné. Tam se transport setkal s vězni z tábora v Buchenwaldu. Oba transporty byly napadeny americkými hloubkovými letci,

325 BRUŽEŇÁK, Vladimír. Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku. Cheb: Svět křídel, 2015. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-69-2, str. 8.

326 NĚMEC, Václav. Ženský koncentrační tábor Svatava. Ústí nad Labem, Oswald 23, 1995, str. 6-7.

327 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 175-176.

328 Tamtéž, str. 177.

329 RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6, str. 160.

330 KOTILÍNEK, Roman a Stanislav MEINL. Kraslické jaro 1945, aneb, Vyšla hvězda bílá. Kraslice, 2015, str. 7.

331 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 179.

kteří si však rychle uvědomili pravou identitu svých cílů a stáhli se. Chaosu některé vězeňkyně využily a uprchly. Zbytek transportu došel ke Kladské ve Slavkovském lese.³³²

Obdobné nálety byly na Kraslicku časté. Například v Oloví byl 18. dubna napaden vlak a provoz na trati byl přerušen.³³³ V Kraslicích se letci objevili 15. dubna a jejich cílem bylo dolní nádraží, kde zničili skladiště. Na nádraží toho dne stály vagóny s vězni z koncentračního tábora Buchenwald-Meuselwitz, na které letci zahájili palbu z kulometů v domnění, že se jedná o vojenský transport. Toho někteří vězni využili a z vlaku uprchli. Mezi nimi byl dokonce pozdější významný spisovatel Arnošt Lustig, který na tento okamžik vzpomíná při besedách a využil jej jako námět pro několik svých prací.³³⁴

Od 18. dubna byla zastavena činnost ve většině Kraslických podniků a dělníkům byla uložena dovolená do odvolání. V této době již Američané útočili na Cheb a konec války byl v nedohlednu. Do Kraslic přišel 25. dubna další oddíl SS, který se ubytoval v budově školy u kostela Božího těla. Tito vojáci však ještě před příchodem americké armády z města uprchli.³³⁵

Město Kraslice bylo osvobozeno příslušníky 26. motorizovaného pluku pěchoty, kteří na bývalé československé území vstoupili 4. května roku 1945.³³⁶ Město bylo americkou armádou osvobozeno 6. května, avšak vřelého uvítání se jim nedostalo. Ve městě visely bílé kapitulantské prapory a všude vládlo naprosté ticho. Jeden z amerických velitelů si do svého deníku poznamenal, že je zdejší německé obyvatelstvo přivítalo hlubokým mlčením.³³⁷ Druhá světová válka skončila 8. května roku 1945 a tím také skončila dlouhá historická etapa krušnohorského města Kraslic. Po roce 1945 započal na celém Kraslicku obrovský úpadek, který umocnil odsun zdejšího německého obyvatelstva. Kraslice svého předválečného rozmachu již nikdy nedosáhly, avšak jako jedno z významnějších měst Karlovarského kraje existují dodnes.

332 NĚMEC, Václav. Glosy k historii dělnického a protifašistického hnutí na Sokolovsku. Sokolov, 1984, 26.

333 BRUŽEŇÁK, Vladimír. Květen bez šeráků: konec 2. světové války na Sokolovsku a v jeho nejbližším okolí. Cheb: Svět křídel, 2013. ISBN 978-80-87567-27-2, str. 23.

334 KOUTNÝ, Robert. Pozor, přijíždí vlak!, aneb, Historie Kraslické dráhy. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2016. ISBN 978-80-27024-20-9, str. 50.

335 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 103-104, str. 181.

336 KOTILÍNEK, Roman. Zpravodaj města Kraslice. Kraslice: Město Kraslice, 2020. Dostupné na WWW: <https://www.kraslice.cz/mesto/zpravodaj-mesta-kraslic/>

337 KOTILÍNEK, Roman a Stanislav MEINL. Kraslické jaro 1945, aneb, Vyšla hvězda bílá. Kraslice, 2015, str. 25-26.

8 Didaktická aplikace dějin Kraslicka

V této kapitole uvedu příklady didaktické aplikace dějin Kraslicka. Ve své podstatě se jedná o didaktické materiály, které jsem po dokončení teoretické části své práce vytvořil s cílem obohacení výuky regionální historie v Karlovarském kraji, a to jak na půdě středních škol, tak pro adaptaci i na půdě škol základních. Materiály přímo vycházejí z historických událostí z vytyčeného regionu Kraslicko. Při jejich zhotovení jsem využil volně dostupné prameny, literaturu a obrazový materiál.

8.1 Aplikace pověsti

Tato aktivita vychází z interpretace pověsti o počátcích křesťanství na Sokolovsku od Václava Němce. Podstatou didaktické aplikace je předložení textu pověsti studentům, kteří po jejím přečtení formou volné diskuse s vyučujícím odpoví na soubor otázek. Tyto otázky jsou formulovány a cíleny tak, aby studentům zprostředkovaly vstup do problematiky pronikání křesťanství do oblasti Sokolovska a Kraslicka. Taktéž se jedná o základní formu expozice a fixace nové či již probrané látky.

Text pověsti:³³⁸

Sokolovsko se podobá velké kotlině. Na jihu ji rámuje kopce Slavkovského lesa, na severu Boučský vrch a Krušné hory.

V této kotlině, na dně a úbočích hlubokého sedla, žili v dávných časech Sedličané. Ohře tu mýjela travnaté louky, mokřady a úrodná pole. Lid, který tu žil, byl pilný a důvěřivý. Věřil na Peruna, boha hromu a blesku, na bohyni Moranu i na tu, co přinášela jaro a jejíž jméno byla Vesna. Báli se hejkalů, a světýlek, vodníka a klekáníčka a ctili studánky a lípu a taky bez, který má duši.

Potom i sem přišlo Křesťanství. Lidé si ale nemohli zvyknout na jednoho boha, a tak dál potají, aby to kněží nevěděli, scházeli se na starých božišťích.

Jedno takové bojiště bývalo prý při Chlumu. Tam na kamenném oltáři přinášeli svým bohům zápalnou oběť, beránka nebo jalovičku. Marně jim to kněží zakazovali, marně je rozháněli.

Když si ti prostí lidé nedali říci, zkusili to kněží jinak. Uprostřed posvátného háje jim postavili kostelík a ten kostel hned na začátku opředli zázrakem. A byl konec tajným schůzkám. Dřív odtud lidi vyháněli, nyní je sem naopak zvali, aby se sem chodili modlit.

338 NĚMEC, Václav. Pověsti: brána do historie Sokolovska. Sokolov, Okresní muzeum v Sokolově, 1987, str. 5.

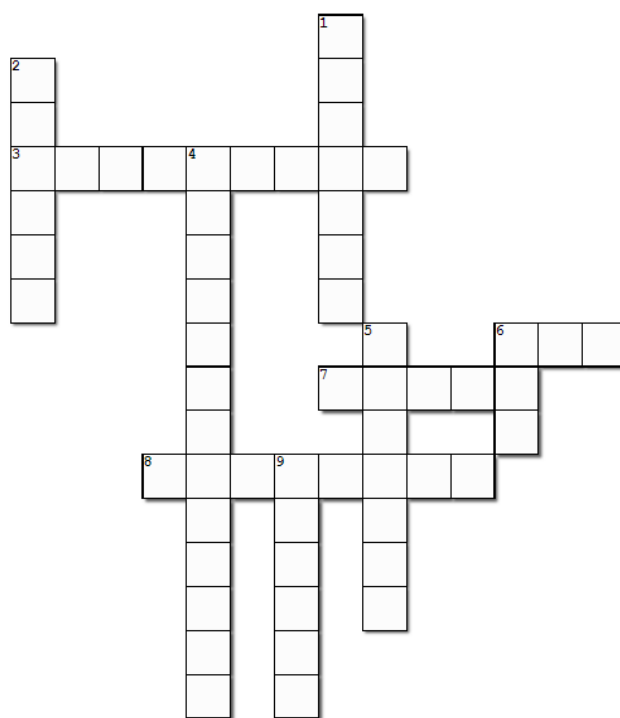
Výběr otázek k textu pověsti:

- O kterém národě se v textu píše?
- Které náboženství tento lid vyznával?
- Jak se jinak nazývá mnohobožství a víra v jednoho boha?
- V textu je zmíněno několik nadpřirozených postav, o které se jedná?
- Který představitel národního obrození napsal sbírku básní, v níž některé z těchto postav vystupují?
- Kdo na Kraslicko přinesl křesťanství? Bylo tomu ve zbytku Čech stejně?
- Ve kterém literárním žánru ze středověku se také objevují zázraky?

8.2 Aplikace dějin středověku - křížovka

Podstatou této jednoduché aktivity je fixace získaných vědomostí, které budou studentům předloženy formou výkladu regionálních dějin, konkrétně tedy dějin středověku. Otázky a podněty v mnou vytvořené křížovce reprezentují základní faktografii a hravou formou aktivizují studenta ve výuce.

Možná podoba křížovky:

Vodorovně:

3. Název obchodní stezky, jež vedla přes Kraslice.
6. Kov, jehož ložiska byla na Kraslicku největší v zemi.
7. Region, z kterého na Kraslicko přicházelo nejvíce kolonizátorů.
8. Název kraslického hradu.

Svisle:

1. Šlechtický rod, za jehož vlády na Kraslicku vzkvétalo hornictví.
2. Jaké město na Kraslicku je známé díky dolování cínu?
4. Rod loupeživých rytířů na Kraslicku.
5. Panovník, který povýšil Kraslice na město.
6. Čemu se přezdívalo 'černá smrt'?
9. Jak se jmenovalo centrum kraje ve středověku?

8.3 Pracovní list – „Křesťanství na Kraslicku“

K soubornému zastřešení problematiky křesťanství na Kraslicku jsem vytvořil pracovní list, který slouží jako forma fixace nových poznatků po výuce regionálních dějin Kraslicka, konkrétně tedy po výuce dějin křesťanství na Kraslicku.

Podoba pracovního listu:

Křesťanství na Kraslicku

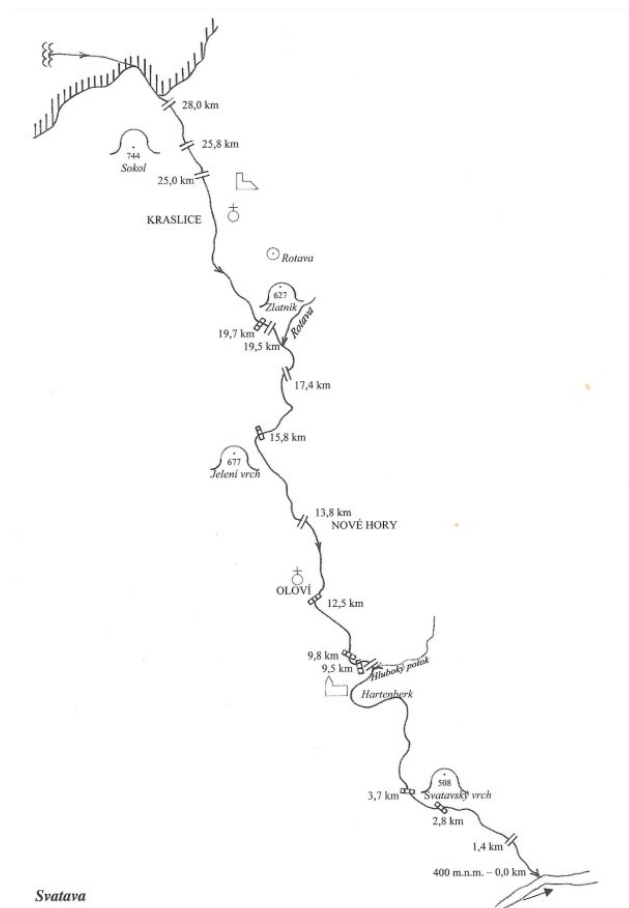

- 1) Prostřednictvím kterých dvou klášterů se na Kraslicku šířilo křesťanství?
- 2) Jak se jmenoval šlechtic, který byl blahoslaven za svého působení v jednom ze zmíněných klášterů?
.....
- 3) Která církev byla na Kraslicku dominantní?
.....
- 4) Během které války proti sobě stáli protestanti a katolíci?
.....
- 5) Kdo byl hlavním iniciátorem rekatolizace na Kraslicku?
.....
- 6) V čem byla rekatolizace v regionu charakteristická?
.....
.....
- 7) Co bylo důsledkem rekatolizace na Kraslicku?
.....
- 8) Za jakého panovníka byla v rámci celé habsburské monarchie povolena další tři křesťanská vyznání?
.....
- 9) Prostřednictvím kterého dokumentu?
.....
- 10) Stojí v Kraslicích pouze jeden kostel? Která další církev je v Kraslicích zastoupena?
.....

8.4 Zápís do slepé mapy – „Řeka Svatava“

V této dlouhodobé didaktické aktivitě studenti obdrží (ideálně již na začátku výuky regionálních dějin Kraslicka) slepou „mapu“ zobrazující řeku Svatavu. Během několika vyučovacích hodin budou studenti instruováni vyučujícím k záznamu důležitých geografických, hospodářských či historických lokalit. Tento smělý pokus o propojení zeměpisu a dějepisu si klade za cíl upozornit studenty na důležitost vodních toků v regionu.

Podoba mapy:³³⁹

³³⁹ KUMPERA, Jan. Řeky a říčky Karlovarského kraje. Plzeň: Agentura Ekostar s.r.o., 2004, str. 121.

8.5 Esej – „Reformace a protireformace na Kraslicku“

Didaktická aplikace tématu „reformace a protireformace na Kraslicku“ bude ve výuce umístěna za výklad této problematiky, konkrétně tedy za výklad o regionálním charakteru této problematiky. Tato didaktická aplikace přímo vychází z kapitoly „Reformační hnutí na Kraslicku“ z této diplomové práce. Jedná se o didaktickou aktivitu, v níž vyučující na tabuli promítne otázky:

- V reakci na co začala na Kraslicku protireformace?
- Jakým způsobem se protireformace na Kraslicku projevila?
- Co vás napadá v souvislosti se svobodou vyznání?
- Měla protireformace na Kraslicku katastrofické následky? Pokud ano, jaké?

Následně vyučující instruuje studenty k napsání eseje na toto téma s přihlédnutím k vytyčeným otázkám. Studenti v přiděleném čase (v ideálním případě třicet minut) napíší esej o rozsahu jedné stránky formátu A4. Po uplynutí času vyučující vyzve či určí některé studenty k přečtení jejich prací. Po individuálním přečtení bude následovat krátké zhodnocení ze strany vyučujícího a také ze strany ostatních studentů.

Tato didaktická aktivita si klade za cíl rozvíjet argumentační schopnosti studentů a zároveň vytváří prostor pro zamyšlení se nad problematikou vybraného tématu. Studenti se taktéž učí hodnotit sami sebe a druhé v rámci diskuse.

8.6 Pracovní list – „Průmyslová revoluce“

Pro téma „průmyslová revoluce“ na Kraslicku jsem vytvořil pracovní dvoulist, v němž jsem adresoval nejen problematiku průmyslové revoluce ve smyslu regionálních dějin, ale také ve smyslu hlubších souvislostí. Za tímto účelem jsou v pracovním listu přítomny také otázky typu: „Jaký měla pro Kraslicko význam nově vybudovaná železnice?“ či „Která z těchto potravin se v průběhu průmyslové revoluce začala pěstovat na Kraslicku?“ Obrazový materiál jsem převzal z volně dostupných zdrojů.³⁴⁰

Podoba pracovního listu:

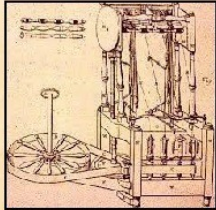
**Průmyslová revoluce
na Kraslicku**

1) V jakém z těchto odvětví se Kraslicko nesespecializovalo?

A) Chemický C) Spotřební
B) Potravinářský D) Strojírenský

2) Jak se nazývá stroj na obrázku?

A) Parní stroj C) Tkalcovský stav
B) Tiskařský lis D) Mechanické hodiny

3) Přiřaď vynálezce k vynálezu:

A) Denis Papin	3) Parní stroj	
B) John Kay	2) Parní lokomotiva	
C) James Watt	3) Tlakový vaříč	
D) George Stephenson	4) Létařský člun	

4) O předchůdce které dnešní budovy vyobrazené na fotografii se jedná?

5) Co se v této továrně vyrábělo?

³⁴⁰ SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

6) Pro které další výrobky jsou Kraslice věhlasné?

.....
.....
.....

7) Která z těchto plodin se v průběhu průmyslové revoluce začala pěstovat na Kraslicku?

- A) Kukuřice
- B) Brambory
- C) Pšenice
- D) Len

8) Ve kterém z těchto měst se nacházely největší železárny?

- A) Rotava
- B) Oloví
- C) Jindřichovice
- D) Kraslice

9) Na fotografii jsou základy budovy, jejíž přestavba začala roku 1892. O jakou budovu se jedná? Proč začala její přestavba?

.....
.....
.....
.....

10) Jaký měla pro Kraslicko význam nově vybudovaná železnice?

.....
.....
.....
.....

8.7 Porovnání minulosti s přítomností

Z názvu této didaktické aktivity je již patrný její charakter i cíl. V rámci vyučovacích hodin regionální historie využije vyučující dostupných historických fotografií k tomu, aby se studenty mohl porovnat podobu města Kraslic od konce 19. století do poloviny století dvacátého s jeho současnou podobou. Za tímto účelem mohou být využity fotografie uložené v okresním archivu Sokolov se sídlem v Jindřichovicích či publikace „Kraslice na starých pohlednicích“ od Pavla Palůcha. Vyučující může fotografie současné podoby města pořídit sám, nebo tento úkol může zadat studentům, kteří z města Kraslice a jeho okolí pocházejí. Tato aktivita nejen že poskytne zcela originální náhled na regionální historii, ale také zprostředkuje vhodný úvod k případné diskusi na téma „historie versus současnost“.

Příklad porovnání fotografií:³⁴¹

³⁴¹ SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

8.8 Souhrnný test – „Dějiny Kraslicka“

Závěrečnou didaktickou aplikací mé práce je souhrnný opakovací test z regionálních dějin Kraslicka. Test spíše zastává roli „vzoru“, podle nějž by bylo možné vytvořit obdobná opakování.

Dějiny Kraslicka

Opakovací test

Jméno:

Datum:

1) V okolí které přírodní památky byl nalezen pazourkový úštěp z období mezolitu? 1 b.

- A) Rotavské varhany C) Vysoký kámen
B) Skalní město u Stříbrné D) Přírodní park Přebuz

2) V jakém století začíná na Kraslicku vnější kolonizace? 1 b.

- A) 12. C) 11.
B) 10. D) 9.

3) Který šlechtický rod byl prvním vlastníkem území Kraslicka? 1 b.

- A) Sparnecové C) Raitenbachové
B) Šlíkové D) Plavenští z Plavna

4) Napiš správný letopočet: 6 b.

Založení města Kraslice	
Dobytí hradu Neuhaus	
Počátek třicetileté války	
Kraslice ve správě Nosticů	
Krvavá dělnická demonstrace	
Osvobození Kraslic americkou armádou	

5) Charakterizuj důsledky protireformace na Kraslicku: 3 b.

6) Jak na Kraslicku probíhala velká válka? 5 b.

7) Které z těchto výrobků se na Kraslicku vyráběly?

Hračky	ANO	NE	Silonky	ANO	NE
Šindele	ANO	NE	Krajka	ANO	NE
Hodiny	ANO	NE	Automobily	ANO	NE
Dechové nástroje	ANO	NE	Kyselina sírová	ANO	NE
Porcelán	ANO	NE	Klarinety	ANO	NE

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem interpretoval všechny dostupné zdroje informací, které nějakým způsobem souvisely s historickým vývojem regionu Kraslicko od pravěku do roku 1945. Prostřednictvím této práce jsem se pokusil zhotovit ucelený chronologický soupis událostí, abych co nejdůkladněji vylíčil historický vývoj na Kraslicku a v jeho blízkém okolí. Práci jsem zakončil rokem 1945, protože jsem se problematice konce druhé světové války a osvobození Kraslicka věnoval již dříve ve své bakalářské práci.

Kraslicko bylo postupně osidlováno od pravěku, přičemž hlavní křesťanská kolonizace započala ve dvanáctém století a byla vedena klášterem ve Waldsassenu. Zdejší slovanské obyvatelstvo se postupem času smísilo s nově příchozími osadníky ze sousedního Německa. V práci jsem též zmínil klášter v Teplé, který se stejnou měrou zasloužil o osídlení východní části Kraslicka. Ve středověku a později také v novověku se majitelé Kraslicka velmi často měnili, přičemž každý zde panující šlechtický rod se do dějin regionu zapsal jiným způsobem. Za zmínku stojí například Raitenbachové, kteří zde loupili a přepadávali okolní panství, dále rod Šliků, za jejichž působení na Kraslicku vzkvétalo hornictví a v neposlední řadě rod Nosticů, který Kraslicko spravoval nejdéle. Při svém bádání jsem se pokoušel působení těchto rodů charakterizovat co možná nejúměrněji k možnostem a potřebám této práce, přičemž jsem zohledňoval nejen dostupnou literaturu, ale také existující listiny, smlouvy a prohlášení, ke kterým jsem získal přístup.

Zcela unikátním způsobem se na Kraslicku realizovala protireformace. Ta reagovala na luteránskou církev, která byla na Kraslicku dominantní. Protireformaci zde prosazoval Jan Hartwik Nostic od roku 1671 a nutil místní obyvatele ke konverzi ke katolictví pod hrozbou nuceného vystěhování. To zapříčinilo masový exodus místního obyvatelstva a celé kraslické panství takto ztratilo více než dvě třetiny populace. Jedním z důsledků protireformace na Kraslicku bylo proto postupné upadání hornictví.

Hornictví, jemuž je v práci věnována zvýšená pozornost, mělo na Kraslicku dlouholetou tradici. První doly zde byly zakládány již ve dvanáctém století a ve středověku byly Kraslice díky významu dolování roku 1370 povýšeny na svobodné horní město rukou Karla IV., který městu věnoval řadu privilegií. Úpadek hornictví započal v 17. století a do konce století 19. mělo hornictví již pramalý význam.

Větší vojenské konflikty, mezi něž patří husitské války, třicetiletá válka, či napoleonské války neovlivnily Kraslicko do takové míry, jako tomu bylo v případě válek světových ve dvacátém století. Husitství nemělo na Kraslicku téměř žádnou oporu a dokonce i spanilé jízdy tento region minuly. V případě třicetileté války se opět na Kraslicku neseťkáme s většími konflikty. Rod Šumburků se rozhodl nepřipojit k povstání a díky tomu bylo Kraslicko ušetřeno před konfiskacemi. Napoleonské války se na Kraslicku neprojevíly již vůbec, avšak dopady Velké francouzské revoluce a následné krize zde přispěly ke změnám, jež přerostly v průmyslovou revoluci.

Období průmyslové revoluce započalo na Kraslicku novou etapu rozvoje. Průmysl se zde rozvíjel hned v několika odvětvích a ještě dnes je tento region znám pro výrobu hudebních nástrojů, krajek, sametu či dokonce hraček. Nakonec ale i průmysl začal brzy upadat a již počátkem první světové války byl zastaven. V meziválečném období došlo k jeho obnově, ale i ta dosáhla svého konce počátkem druhé světové války.

V průběhu první poloviny dvacátého století se Kraslicko nacházelo ve velmi složitém období. Velká válka, krize a národnostní problémy se vystupňovaly v otevřený odpor místního německy mluvícího obyvatelstva vůči nově vzniklé Československé republice, který svého vrcholu dospěl roku 1938, kdy bylo celé Kraslicko v rámci Mnichovské dohody připojeno k Německu. Pro toto období mi jako zdroj informací sloužil Státní okresní archiv Sokolov se sídlem v Jindřichovicích, v němž je uložena veškerá soudobá dokumentace.

V závěrečné samostatné kapitole jsem se věnoval didaktické aplikaci dějin Kraslicka. Uvedl jsem v ní příklady mnou vytvořených didaktických aktivit a materiálů, pro které jsem čerpal inspiraci při psaní této práce. Cílem této kapitoly je obohatit výuku dějepisu o regionální dějiny Kraslicka a představit tak v rámci výuky zcela unikátní dějinný vývoj jednoho regionu.

Podle mého názoru jsem touto prací vytvořil obsáhlý exkurz do historie Kraslicka, jenž vhodným způsobem doplňuje mou bakalářskou práci o historii Kraslicka po roce 1945. Stále však zastávám názor, že některé historické etapy lze ještě doplnit o nové a rozšiřující informace. Při svém bádání jsem využil všechny dostupné prameny, které jsem uznal za neopomenutelné a vhodné pro potřeby této práce. Pro lepší orientaci v regionu jsem v průběhu několika let znovu procestoval celé Kraslicko a snažil jsem se na vlastní

oči pojmout vše, čemu jsem se v této práci věnoval. Na závěr mohu pouze říci, že se hodlám dějinami Kraslicka dále zabývat a výsledky této práce společně s návrhy didaktických aktivit využiji ve své pedagogické praxi, kterou budu s největší pravděpodobností realizovat v nejbližším okolí Kraslicka.

SUMMARY

This diploma thesis describes the historical development of the Kraslicko region from the prehistoric era to 1945. The thesis is focused on historical context of the selected period, which was extensively described in several sophisticated chapters. The purpose of the thesis is to present the life through all historical periods as thoroughly as possible. This is why the thesis describes the colonization of Kraslicko in prehistory and in the Middle Ages, the establishment of the town in 1370 by Charles IV., the development of the administration of the town Kraslice and the ore mining in the Middle Ages, the transition of Kraslicko to the modern age, the industrial revolution and the life in Kraslicko during two world wars. Increased attention is focused on the nobility, that administered the region of Kraslicko. The thesis also includes a chapter of the didactic application of the history of Kraslicko.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Seznam Literatury

BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL. Regionální dějiny: pojetí, poslání, metodika. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0865-1.

BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6.

BERAN, Jiří. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovy Vary: Karlovarský kraj, 2004. ISBN 80-239-3477-5.

BERAN, Pavel, a kolektiv. Výroční zpráva Krajského muzea Sokolov. Sokolov: Krajské muzeum, 2004. ISBN 80-86630-04-8.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a Vladimír BRUŽEŇÁK. Ozvěny Velké války: zajatecký tábor Jindřichovice 1915-1918. Vydání druhé. Sokolov: Muzeum Sokolov, příspěvková organizace Karlovarského kraje, 2018. ISBN 978-80-86630-36-6.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana, Vladimír BRUŽEŇÁK, Tomáš KÁRNÍK, Josef MACKE a Jaroslav VYČICHLO. Stopy Velké války: pomníky 1. světové války a zajatecké tábory na území dnešního Karlovarského kraje. Sokolov: Muzeum Sokolov, příspěvková organizace Karlovarského kraje, 2018. Encyklopedie pomníků Karlovarského kraje. ISBN 978-80-86630-35-9.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana a Vladimír BRUŽEŇÁK. Ve spárech orlice: Sokolovsko v letech 1938-1945. Sokolov: Muzeum Sokolov, 2010. ISBN 978-80-86630-16-8.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Nosticové: Nostitz. Krajské muzeum Karlovarského kraje, p.o. Muzeum Sokolov. Sokolov: Krajské muzeum Karlovarského kraje, 2007. ISBN 978-80-86630120.

BERANOVÁ VAICOVÁ, Romana. Zaniklé obce na Sokolovsku. Sokolov: Krajské muzeum, 2005. ISBN 80-86630-06-4.

BĚLOHLÁVEK, Miroslav. Minulostí západočeského kraje XVII, 1981. Ústí nad Labem: Krajské nakladatelství, 1981. ISSN 0544-3830.

BRANDL, Herman. Geschichtliche Mitteilungen aus dem Bezirke Graslitz. Rotava, 1928.

BRUŽEŇÁK, Vladimír a Jaroslav JISKRA. Historie Sokolovska. Královské Poříčí: Mikroregion Sokolov - východ, 2010. ISBN 978-80-254-9445-5.

BRUŽEŇÁK, Vladimír. Květen bez šeríků: konec 2. světové války na Sokolovsku a v jeho nejbližším okolí. Cheb: Svět křídel, 2013. ISBN 978-80-87567-27-2.

BRUŽEŇÁK, Vladimír. Ve stínu Krušných hor: z historie poboček koncentračního tábora Flossenbürg na Karlovarsku a Sokolovsku. Cheb: Svět křídel, 2015. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-69-2.

BŮŽEK, Václav. Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku. Praha: Paseka, 2002. ISBN 8071854174.

BYSTRICKÝ, Vladimír. Západní Čechy v husitských válkách. České Budějovice, 2013. ISBN 978-80-86829-86-9.

ČORNEJ, Petr. Husitství a husité. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3993-2.

FALTYS, Antonín. Z dějin dělnického hnutí na Karlovarsku. Karlovy Vary, 1955.

EIGNER, Jan a Filip, Prekop. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2018-. ISSN 1804-2953.

FIŠERA, Zdeněk. Loupeživí rytíři a zemští škůdci Království českého a jejich sídla. Praha: Agentura Pankrác, 2013. ISBN 978-80-86781-20-4.

GALL Wenzel, Kleine Heimatkunde zur Karte des Falkenauer Bezirkes. Elbogen (Loket) 1913.

GEBEL, Ralf. "Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945). Přeložil Jan DOBEŠ. Praha: Argo, 2018. Ecce homo. ISBN 978-80-257-2468-2.

GLÜCKSELIG, August. Der Elbogner Kreis des Königreichs Böhmen. Franieck, 1842.

GROSS, Alexander. Sokolovské pohledy. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1963.

HRAŠE, Jan Karel. Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. 2. vyd. Nové Město nad Metují, 1885.

JANÁK, Jan a Zdeňka HLEDÍKOVÁ. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Ilustroval Miroslava JAKEŠOVÁ, ilustroval Jan MUSÍLEK. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5.

JANČÁREK, Petr. Města Českého Krušnohoří v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1971.

JÁCHYMOVSKÝ, Vladislav, ed. 600 let města Kraslic. V Kraslicích: Městský národní výbor v Kraslicích, 1970.

JENČÍK, Milan. Klatba Sudet: dramatické dějiny českého pohraničí. Praha: Mladá fronta, 2019. ISBN 978-80-204-5493-5.

JENČÍK, Milan. Zdivočelé Sudety: nový pohled na dramatický rok 1938. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-4952-8.

JÍLEK, Tomáš. Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-7043-910-4.

KEJŘ, Jiří. Vznik městského zřízení v českých zemích. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-515-9.

KOLEČKO, Jiří. Karlovarský kraj. Praha: Freytag & Berndt, 2003. Průvodce na cesty (Freytag & Berndt). ISBN 80-7316-033-1.

KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická čítanka: vlastivěda. Václav Kotěšovec. Kraslice, 2013.

KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích: Pro město Kraslice vydalo Nakladatelství Českého lesa, 2006. ISBN 80-86125-71-8.

KOTĚŠOVEC, Václav. Pohledy do historie měst a obcí Kraslicka: Bublava, Jindřichovice, Kraslice, Oloví, Přebuz, Rotava, Stříbrná, Šindelová, Dolní Nivy. Praha: Ostrov, 2011. ISBN 978-80-86289-70-0.

KOTĚŠOVEC, Václav. Staré Kraslice v obrazech. Kraslice: Město Kraslice, 2017.

KOTILÍNEK, Roman. Kraslice za Velké války aneb Daleko od zákopů 1914-1918. Kraslice, 2014. ISBN 978-80-270-2418-6.

KOTILÍNEK, Roman a Stanislav MEINL. Kraslické jaro 1945, aneb, Vyšla hvězda bílá. Kraslice, 2015.

KOUTNÝ, Robert. Pozor, přijíždí vlak!, aneb, Historie Kraslické dráhy. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotilínka, 2016. ISBN 978-80-27024-20-9.

KUBÍN, Petr. Blahoslavený Hroznata: kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000. Historica (Vyšehrad). ISBN 80-7021-418-x.

KUMPERA, Jan. Osobnosti a západní Čechy: do poloviny 19. století. Plzeň, 2005. ISBN 978-80-7291-142-4.

KUMPERA, Jan. Řeky a říčky Karlovarského kraje. Plzeň: Agentura Ekostar s.r.o., 2004.

KUMPERA, Jan a Viktor VIKTORA. Západní Čechy od A do Z: historie, památky, příroda. Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2003. ISBN 80-7306-060-4.

KURAL, Václav. Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě. Praha, 1993. ISBN 80-901431-3-X.

- KURAL, Václav. Studie o sudetoněmecké otázce. Praha, 1996. ISBN: 80-85864-61-4.
- LEHMANN, Christian. Die Kriegschronik. Sachsen mit Erzgebirge. Scheibenberg 1916 (Nové vydání 2013). ISBN 978-3839105115.
- MEINL, Stanislav. Hausberg, aneb tajemství hradu v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotlíčka, 2017.
- MEINL, Stanislav. Vaše Veličenstvo, vítajte v Kraslicích. Kraslice: Vlastivědné nakladatelství Jos. R. Vilímka & R. Kotlíčka, 2018.
- NEJDL, Karel. Karlovy Vary očima pražských umělců. Karlovy Vary: Krajské vlastivědné muzeum, 1953.
- NĚMEC, Václav. Glosy k historii dělnického a protifašistického hnutí na Sokolovsku. Sokolov, 1984.
- NĚMEC, Václav. Odsun? A proč?. Sokolov, Okresní výbor ČSPB v Sokolově, 1986.
- NĚMEC, Václav. Pověsti: brána do historie Sokolovska. Sokolov, Okresní muzeum v Sokolově, 1987.
- NĚMEC, Václav. Ženský koncentrační tábor Svatava. Ústí nad Labem, Oswald 23, 1995
- PALŮCH, Pavel. Kraslice a okolí na starých pohlednicích: Graslitz und Umgebung in alten Ansichtskarten. Přeložil Gabriela ŠIROKÁ. Hostivice: Mgr. Petr Prášil, 2018. ISBN 978-80-88121-37-4.
- PELANT, Jan. Znaky a pečete západočeských měst a městeček. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1985.
- PROKOP, Vladimír. Kapitoly z dějin Sokolovska. Sokolov: Okresní muzeum Sokolov, 1994.
- PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, s.r.o. vydali Vladimír Prokop a Lukáš Smola ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborném pracovišti v Lokti, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7.
- RICHTER, Karel. Sudety. Praha: Fajma, 1994. ISBN 80-85374-22-6.
- ROJÍK, Petr. Historie cínového hornictví v západním Krušnohoří. Sokolov: Okresní muzeum a knihovna Sokolov, 2000.
- SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962.

SKLENÁŘ, Karel. Archeologické památky: Čechy, Morava, Slezsko : Průvodce. Opava: OPTYS, 1993. Museon. ISBN 80-85819-08-2.

SLAVÍK, Jaroslav. Slované na Chebsku. Cheb: Místní národní výbor v Chebu, 1949.

SVOBODA, Lukáš. Křišťálová noc a historie Židů v Karlovarském kraji. Karlovy Vary: Muzeum Karlovy Vary, 2018. ISBN 978-80-87458-15-0.

ŠIMEK, Emanuel. Chebsko v staré době, dnešní nejzápadnější slovanské území. Brno: Masarykova universita s podporou Ministerstva školství, 1955.

TOMS, Jaroslav. Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. 4. dopl. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. ISBN 80-7082-852-8.

URBAN, Michal. Horní města Krušných hor: Karlovarský kraj. Sokolov: Fornica Publishing, 2014. ISBN 978-80-87194-47-8.

VALENTA, Aleš. Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-272-0.

VLČEK, Pavel, Dušan FOLTÝN a Petr SOMMER. Encyklopedie českých klášterů. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-85983-17-6.

WIHODA, Martin. První česká království. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Česká historie. ISBN 978-80-7422-278-8.

ZÁPOTOCKÁ, Marie. Archeologie západních Čech. V Plzni: Západočeské muzeum, p.o., 2010-. ISBN 978-80-7247-095-2. ISSN 1804-2953.

Seznam archivních pramenů

Národní archiv Praha. České gubernium – gubernální listiny 1261-1937, listina z 10. dubna 1549.

Národní archiv Praha. České gubernium – gubernální listiny, Praha – 25. května 1733.

Národní archiv Praha. Římskokatolická farnost Cheb. Zikmund Lucemburský potvrzuje majetek kláštera v roce 1423.

Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 122, Páni z Plavna přijali v léno panství Plavno s Příslušenstvím od Jana Lucemburského.

Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 641, Rüdiger ze Sparnecku a další jmenovaní slibují věrnost Karlu IV roku 1358.

Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 1037, Sparneckové uznávají, že prodali Karlu IV.

Pozemky na Lubském újezdu.

Archiv České koruny 1158-1935, inv. č. 1720, Konrád, Hanuš a Pecold Mečové z Miliny skládají králi Jiřímu lenní přísahu za hrad Kraslice.

SOA v Plzni. Fond Klášter Premonstrátů Teplá, 1197-1950 SV. 1, Řehoř X. Přijímá klášter Teplá a potvrzuje jeho statky a výsady.

SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1865-1871. Neustránkováno.

SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1811-1824. Neustránkováno.

SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1653-1661. Neustránkováno.

SOA v Plzni. Fond Sběrka matrik západních Čech 10014, Kraslice (Římskokatolická církev) 1661-1689. Neustránkováno.

SOA v Plzni. Fond Velkostatek Luby, fólie 34.

SOkA Cheb. Kopie kroniky města Chebu Pankratze Engelharta.

SOkA Cheb. Fond města Cheb 1242-1945, Lenní protokol Sparnecků.

SOkA Cheb. Fond města Cheb, Listina o Jednotě na ochranu zemského míru z roku 1412.

SOkA Cheb. Fond Premonstráti Teplá, Hroznatův testament z roku 1197.

SOkA Karlovy Vary. Fond Archiv města Jáchymov, Listina Ferfinanda I. z roku 1547.

SOkA Karlovy Vary. Fond Archiv města Karlovy Vary, Kronika města Bochov – 44b.

SOkA Karlovy Vary. Fond Archiv města Karlovy Vary, Listina města Karlovy Vary 1545.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Jindřichovice, Listina Jáchyma Šlika z Bassana 30.12. 1616.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Ferdinanda V. z roku 1839.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Marie Terezie povyšující Josefa Kopeczka do rytířského stavu z roku 1757.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listiny Františka Václava Nostitze z roku 1737.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listiny Antonína Jana Nostitze z roku 1731.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Karla Richarda Josefa von Schmidlin z roku 1683.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Jana Hertwiga Nostitze potvrzující privilegium Karla IV. z roku 1666.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Jana Hertwiga Nostitze potvrzující výsady udělené listinou Augusta ze Schönburgu z roku 1666.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Antonína Jana Nostitz potvrzující horní řád, vydaný roku 1644 z roku 1683.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina Antonína Jana Nostitz potvrzující privilegium Karla IV. z roku 1683.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina z roku 1668.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Listina z roku 1644.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro rok 1921. Neustránkováno.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro léta 1927-1931. Neustránkováno.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Archiv města Kraslice, Kronika města Kraslice pro léta 1932-1937. Neustránkováno.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Cech ševců Jindřichovice, Listina z roku 1603.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Farní úřad Jindřichovice, Listina z roku 1651.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Okresní četnické velitelství Kraslice, Památník četnické stanice 1918-1937. Neustránkováno.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond města Loket, Kronika loketských sporů 1471-1504.

SOkA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace, Fotografie okresní nemocnice z roku 1913.

Staatsarchiv Amberg. Kloster Waldsassen 1185, Urkunde 12. Dostupné na:
<https://www.portafontium.eu/charter/staam/kloster-waldsassen-urkunden-12?language=de>

Staatsarchiv Amberg. Kloster Waldsassen 1154, Urkunde 4. Dostupné na:
<https://www.portafontium.eu/charter/staam/kloster-waldsassen-urkunden-4>

Staatsarchiv Amberg. Fürstentum Obere Pfalz, Kloster Waldsassen Urkunden. Dostupné na: <https://www.portafontium.eu/sbguide/staam/147>

Seznam periodik

ONV KRASLICE. 1955. Kraslické okresní noviny. Č. Záznamu: 000810213. Signatura: 7148. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. Plzeň.

SCHMITT, Antonín. 1870. Čech – politický týdeník katolický. Signatura: Mf C 005132. Moravská zemská knihovna. Brno.

Zpravodaj města Kraslic 2008.

Zpravodaj města Kraslic 2016.

Zpravodaj města Kraslic 2020.

Seznam internetových zdrojů

AUTOR NEUVEDEN. *Portál ČHMÚ: Historická data – Počasí - Územní srážky* [online]. Dostupné na: <https://www.chmi.cz/historicka-data/pocasi/uzemni-srazky#>

AUTOR NEUVEDEN. ŽILI V ÚSTÍ: Ústí obsadil švédský generál - Ústecký deník. Ústecký deník - informace, které jsou vám nejbliž [online]. Dostupné z: https://ustecky.denik.cz/zpravy_region/20110906_wv_zilivusti_general_baner.html

AUTOR NEUVEDEN. HRAD HARTENBERG – Městské kulturní centrum Kraslice. [online]. Dostupné z: <http://www.mkc-kraslice.cz/infocentrum/kraslice-a-okoli/hrad-hartenberg/>

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: **Mapa města Kraslice před rokem 1945**
- Příloha č. 2: **Vývoj znaku města Kraslice**
- Příloha č. 3: **Současný znak města Kraslice**
- Příloha č. 4: **Nález úlomku pazourkového úštěpu na Vysokém kameni**
- Příloha č. 5: **Mapa slovanských hradišť na Karlovarsku**
- Příloha č. 6: **Mapa zobrazující trasu Erfurtské stezky**
- Příloha č. 7: **Ilustrace hradu Loket (Sedlec), centra Loketského kraje**
- Příloha č. 8: **Novokresba dobývání hradu Neuhaus z roku 1560**
- Příloha č. 9: **Erby rodů, které vlastnili Kraslicko**
- Příloha č. 10: **Vyobrazení jindřichovické tvrze z dvacátých let 16. století**
- Příloha č. 11: **Mapa důlních děl na Kraslicku**
- Příloha č. 12: **Staré důlní dílo – „Štola Královská“ na Tisovci**
- Příloha č. 13: **Staré důlní dílo - „Štola Hraničář“ na severní hranici města**
- Příloha č. 14: **Kostel sv. Jiljí v Kostelní**
- Příloha č. 15: **Zámek Favorit mezi Šindelovou a Jindřichovicemi**
- Příloha č. 16: **Vysoká pec v Šindelové**
- Příloha č. 17: **Mapa okresů z roku 1848**
- Příloha č. 18: **Porovnání původního a nového kostela Božího Těla v Kraslicích**
- Příloha č. 19: **Návštěva Karla I. Habsburského v Kraslicích v roce 1918**
- Příloha č. 20: **Fotografie zajateckého tábora v Jindřichovicích**
- Příloha č. 21: **Fotografie zajateckého hřbitova v lese u Jindřichovic**
- Příloha č. 22: **Fotografie bývalého komplexu cínového dolu na Rolavě**
- Příloha č. 23: **Fotografie Adolfa Hitlera v Kraslicích v roce 1938**

Příloha č. 24: Fotografie zbytků hradu Neuhaus (Hausberg)

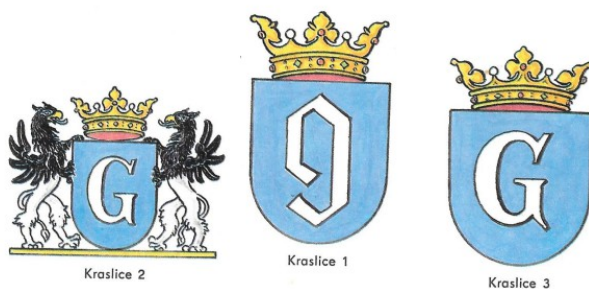
Příloha č. 25: Fotografie přírodní památky Vysoký Kámen

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Mapa města Kraslice před rokem 1945³⁴²

342 KOTĚŠOVEC, Václav. Kraslická kronika. V Domažlicích, 2006. ISBN 80-86125-71-8, str. 6.

Příloha č. 2: Vývoj znaku města Kraslice³⁴³

Příloha č. 3: Současný znak města Kraslice³⁴⁴

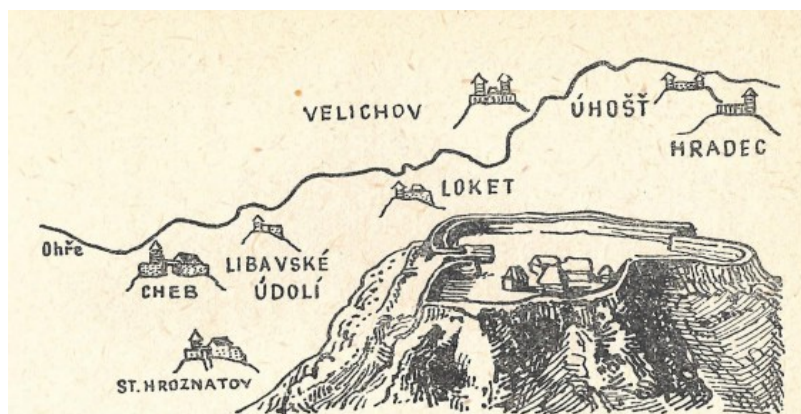

Příloha č. 4: Nález úlomku pazourkového úštěpu na Vysokém kameni³⁴⁵

343 PELANT, Jan. Znaky a pečete západočeských měst a městeček. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1985, str. 289.

344 AUTOR NEUVEDĚN. Historie městského znaku Kraslic - Oficiální stránka města Kraslice. Kraslice - Oficiální stránka města Kraslice [online]. Dostupné z: <https://www.kraslice.cz/mesto/historie-mesta/historie-mestskeho-znaku-kraslic-1533cs.html>

345 BÄUMLOVÁ, Michaela, Michal BERÁNEK, Karel HALLA, et al. Luby: historie města. Luby: město Luby, 2019. ISBN 978-80-88310-00-6, str. 10.

Příloha č. 5: Mapa slovanských hradíšť na Karlovarsku³⁴⁶

Příloha č. 6: Mapa zobrazující trasu Erfurtské stezky³⁴⁷

346 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 19.

347 KOTĚŠOVEC, Václav. Staré Kraslice v obrazech. Kraslice: Město Kraslice, 2017, str. 9.

Příloha č. 7: Ilustrace hradu Loket (Sedlec), centra Loketského kraje³⁴⁸

Příloha č. 8: Novokresba dobývání hradu Neuhaus z roku 1560³⁴⁹

348 SEDLÁK, Miroslav. Historický průvodce Karlovarskem. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, str. 40.

349 SOKA Cheb. Kopie kroniky města Chebu Pankratze Engelharta. Nestránkováno.

Z PLAVNA 1327

SPARNECKOVÉ 1348

REITENBACHOVÉ 1401

ŠLIKOVÉ 1437

THOSSOVÉ 1448

METSCHOVÉ 1466

ELBOGNEROVÉ 1522

PLUHOVÉ 1525

MANGOLTOVÉ 1567

ŠUMBURKOVÉ 1567

SCHMIDLIN 1723-1730

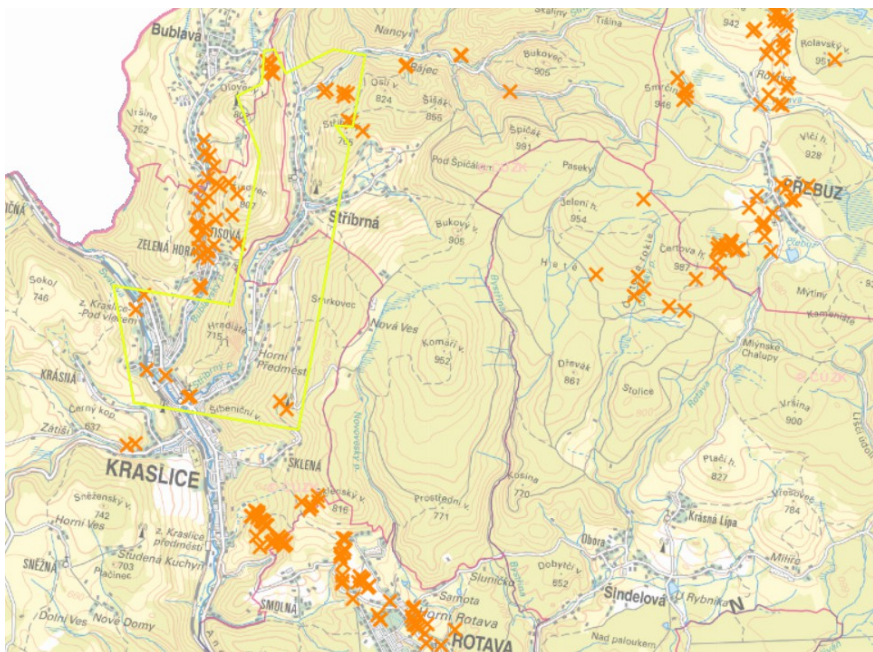
NOSTITZOVÉ 1666-1848

Příloha č. 9: Erby rodů, které vlastnili Kraslicko³⁵⁰

350 KOTĚŠOVEC, Václav. Staré Kraslice v obrazech. Kraslice: Město Kraslice, 2017, str. 17.

Příloha č. 10: Vyobrazení jindřichovické tvrze z dvacátých let 16. století³⁵¹

Příloha č. 11: Mapa důlních děl na Kraslicku³⁵²

351 PROKOP, Vladimír a Lukáš SMOLA. Sokolovsko: umění, památky a umělci do roku 1945. Sokolov: Nákladem AZUS Březová, s.r.o. vydali Vladimír Prokop a Lukáš Smola ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborném pracovišti v Lokti, 2014. ISBN 978-80-905485-2-7, str. 239.

352 Analýzy výškopisu. [online]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/av/>

Příloha č. 12: Staré důlní dílo – „Štola Královská“ na Tisovci³⁵³

Příloha č. 13: Staré důlní dílo - „Štola Hraničář“ na severní hranici města³⁵⁴

353 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

354 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

Příloha č. 14: Kostel sv. Jiljí v Kostelní³⁵⁵

Příloha č. 15: Zámek Favorit mezi Šindelovou a Jindřichovicemi³⁵⁶

355 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

356 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

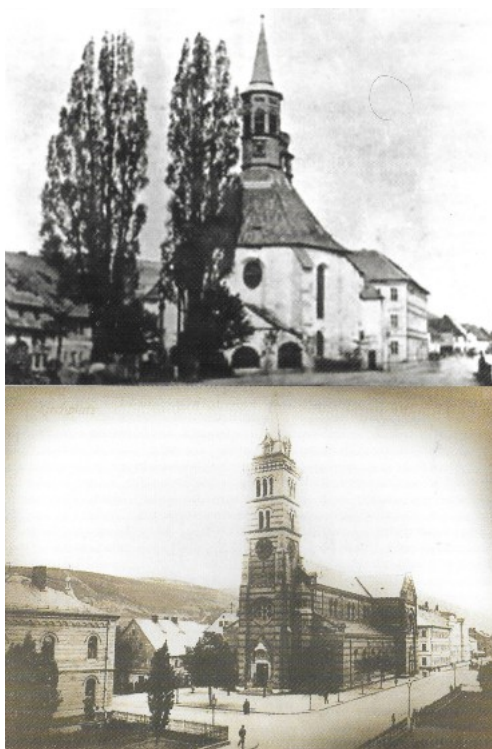
Příloha č. 16: Vysoká pec v Šindelově³⁵⁷

Příloha č. 17: Mapa okresů z roku 1848³⁵⁸

357 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

358 JANÁK, Jan a Zdeňka HLEDÍKOVÁ. Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Ilustroval Miroslava JAKEŠOVÁ, ilustroval Jan MUSÍLEK. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5, str 495.

Příloha č. 18: Porovnání původního a nového kostela Božího Těla v Kraslicích³⁵⁹

Příloha č. 19: Návštěva Karla I. Habsburského v Kraslicích v roce 1918³⁶⁰

³⁵⁹ SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

³⁶⁰ SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

Příloha č. 20: Fotografie zajateckého tábora v Jindřichovicích³⁶¹

Příloha č. 21: Fotografie zajateckého hřbitova v lese u Jindřichovic³⁶²

361 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

362 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)

Příloha č. 22: Fotografie bývalého komplexu cínového dolu na Rolavě³⁶³

Příloha č. 23: Fotografie Adolfa Hitlera v Kraslicích v roce 1938³⁶⁴

363 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2021)

364 SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích. Fond Soudobá dokumentace.

Příloha č. 24: Fotografie zbytků hradu Neuhaus (Hausberg)³⁶⁵

Příloha č. 25: Fotografie přírodní památky Vysoký Kámen³⁶⁶

365 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2020)

366 FOTOGRAFIE Z ARCHIVU AUTORA (2022)